МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Факультет філософської освіти і науки
Факультет педагогіки та психології

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АКАДЕМІЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ»

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 10

Збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії

2017

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431
Г94

Редакційна колегія:
Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, заслужений працівник освіти України.
Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України.
Долинська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи та міжнародних зв'язків, заслужений працівник освіти України.
Матвієнко О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи.
Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.
Мєднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології НПУ імені М.П.Драгоманова.
Митник О.Я. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М.П.Драгоманова.
Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідуюча кафедрою методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв.
Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, академік Академії наук вищої школи України.
Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України.

У збірнику подано наукові статті за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (28 квітня 2017 р.).

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України, Польщі, Білорусі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Упорядники:
Кучеренко Є.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова.
Русаков С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова з соціально-виховної роботи.
Політевич О.Е. – магістр педагогічних наук, викладач кафедри теорії і історії інформаційно-документних комунікацій Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 10. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 158 с.

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

© Автори статей, 2017
© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2017
© ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики», 2017
© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017

ISBN 978-966-924-511-3

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAGOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY

Faculty of Philosophical Education and Science
Faculty of Pedagogy and Psychology

ACADEMY FOR DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE AND PRACTICE

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 10

Collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history

2017

Editorial Board:

V.I. Bondar, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations, Meritorious Worker of Education of Ukraine

O.V. Matviyenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor at the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education, Assistant Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters

I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

G.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.Y. Mytnyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Chair of the Department of Practical Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine

V.M. Syniov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Correctional Education and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine

This collection features scientific articles based on materials of the V International scientific conference "Scientific searches: actual problems of theory and practice" (28 April 2017).

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine, Poland, Belarus, Azerbaijan and other countries address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Compiled by:

Y.V. Kucherenko, PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Social Education

A.E. Palitsevich, lecturer at the Department of the theory and history of information-document communicationof Belarusian State University of Culture and Arts

Humanitarian Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 10. – Vinnytsia: Nilan Ltd, 2017. – 158 p.

ISBN 978-966-924-511-3

WHY WE NEED TODAY CITIZENS' MILITIA. IN CONTEXT OF FORMER SECURITY POLICE WORKERS PENSION REDUCTION ACT

Berlińska-Wojtas Paulina
PhD student, Nicolaus Copernicus University
paulina.berlinska@gmail.com

Introduction

The aim of the article is to show how the actors of current political life in Poland use the figure of Citizen's Militia in public discourse to antagonize both sides of political spectrum, and to pursue their current political agendas: to apply for social legitimacy, look for a place in the mainstream of public debate or protect the status quo.

Research problems associated with the Citizen's Militia − uniformed police state formation since 1944 to 1990 – was hitherto considered from the perspective of socio-political connotations [1, p. 135-137], historical determinants of shaping the identity of the formation [2, p. 55-67] or legal and administrative circumstances [3, 95-114]. Literature analyzes the content of the pop culture dedicated to the Citizen's Militia and the archetypal model of an official of the former People's Republic of Poland (PRL). These, as expected, are devoted to the propaganda of PRL government persuasive functions of cultural texts: comics [4, p.23-27] or television series [5, p.41-49]. Until today there are no articles devoted to Citizen's Militia and contemporary political narration in pop-cultural context nor those who treat Citizen's Militia as a foremost subject of cultural narrations.

In the article I use the analysis of media content method (printed and electronic press, radio and television programs, Internet). Moreover, I use the legal acts: so-called *Polish former security police workers pension reduction act* as a pretext to discussion dedicated Citizen's Militia (understood as rhetoric figure) and its functions to legitimate politics of Law and Justice in political narrations. Hence, the analysis was made from the perspective of critical discourse analysis which is define by Fairclough as an area of interdisciplinary research with inherent and irreducible elements of cultural and social processes [6, p.9] which is oscillating between a focus on specific texts and a focus on (…) order the discourse the relatively durable social structuring of language which is itself one element of the relatively durable structuring and networking on social practices [7, p.3]. Is important to mention about cultural orientation of the analysis, which tried to take into account such extra-textual factors as personal, institutional and cultural circumstances as appropriate [8, p.20].

During the analysis of the collected materials, I made a selection of those who seemed significant to verify the thesis of the article. The decisive criterion for selecting media materials was their persuasive character which operated the rhetoric of exclusion in terms of the use of divisions in "their"

and "alien", conducted by majority of the Sejm VIIIth. While the selection of materials I avoided duplicate information resources, multiplying the content of the amendment of the bill or media materials.

As a result of posed research questions, I show the correlations between the re-presentation of Citizens' Millitia in media-language of The Government appointed by the majority of the Sejm VIIIth term which actually polarize public opinion.

Ustawa dezubekizacyjna - Former security police workers pension reduction act

It is said that breaking all the ties with the communist regime in Poland is now one high prioritize element of Law and Justice (PiS) political programme. Decomunization is a longterm process which actually is implemented in different ways and at the different levels. For example at the municipal level local authorities are removing the names of the streets and buildings which has anything in common with communist regime (which sometimes became an absurd) [9]. At the national level decomunization mount a significant level in law. *Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin* (eng.*: Office of February 18, 1994 on the retirement of officers of the Police, Internal Security Agency, Intelligence Agency, Military Counterintelligence Service, Military Intelligence Service, Central Anticorruption Bureau, Border Guards, Government Protection Bureau, State Fire Service and Prison Service, and their families* called − *Former security police workers pension reduction act*)[10] − legal act with two amendments became a pretext to discuss about Citizen's Militia and media-language created by government of Prime Minister Beata Szydło which actually polarize public opinion. In this part of article I try to explain the most controversial points of amendment prepared by government in context of earlier rider amended by former party in office, Platforma Obywatelska (PO − Civic Platform). Next, I quote the statements said by members of PiS. I focus at those who mostly polarized public opinion.

At the beginning, content of *Polish former security police workers pension reduction act* assumed that the officers of the Police, the Internal Security Agency, the Intelligence Agency, the Military Counterintelligence Service, the Military Intelligence Service, the Central Anticorruption Bureau, the Border Guard, the Government Protection Bureau, the Fire Service and the Prison Service, hereinafter referred to as *officer*s, are exempt from the service. On the terms set out in the statute, retirement age pension or, in the event of total incapacity, members of their families − in the event of death of the breadwinner [11]. The Act amending the Act, prepared and voted over PO party at 23^{h} of January 2009, contained a record assumed a reduction from 2.8% to 0.7% of the basis of pension for a year of service in the statutory organs of the state in

the years 1944-1990. At the same time, the current 40% of the old-age pension calculated after 15 years of service (25 years since 2011) has been withdrawn. The law also prescribed the appropriate reduction of the pension base to former members of the Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego (WRON; eng. Military Council of National Salvation). Moreover, the provisions of the Act provided for the retention of old-age pension rights calculated to former officers who prove that prior to 1990, without the knowledge of superiors, they cooperated and actively supported persons or organizations working for the independence of the Polish State [12]. Act in this shape has been in force since signing of the Act amending the Act by the President of Poland.

The new law reduces the old-age and disability pension *for service to a totalitarian state* from July 22th, 1944 to July 31st, 1990 (the UOP – Urząd Ochrony Państwa – Office of State Protectio which was created in the mid 1990's). It is said that from October 1st, 2017, the maximum pension for these people will not be higher than the average pension in Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS – *Social Insurance Institution*) pension: about 2 thousand PLN, pension - about 1.5 thousand PLN, family pension - about 1.7 thousand PLN.

According to the Ministry of the Interior and Administration estimates that over 18,000 will be reduced. Information about the course of the service of officers will be checked by the Instytut Pamięci Narodowej (IPN - *Institute of National Remberance*), which reported that it concerns more than 240 thousand people. The head of the Ministry of the Interior and Administration will be able to exclude from the provisions of the *Act in particularly justified cases* persons serving in the service of a totalitarian state, due to *short service before 31th July 1990 and fair performance of duties and responsibilities after 12th September 1989, Exposure of life* [13]. The catalog also included the Ministry of the Interior's departments and units, intelligence and counterintelligence units that carry out security service tasks, perform operational and technical activities necessary for the Security Service, and are responsible for education, discipline, human resources and ideological and educational aspects. The provisions of the Act are also intended to cover scientific, didactic, scientific and technical staff as well as students and students, among others. The Ministry of Internal Affairs Training Center in Legionowo, the Ministry of Interior Military Academy in Legionowo, the Citizen's Militia School in Warsaw, as well as the Department of Operational Research in the Center for the Improvement of the Ministry of Internal Affairs in Łódź. Another group of institutions and formations that are included in the catalog are the organizational units of the Ministry of Defense and their predecessors, among others. Military information, military service in the interior, management of the Second General Staff of the Polish Army.

All of those changes in law had started the political narrations and brings me to the media-language analysis point. Political narrations outset the vivid divisions between public opinion and tries to polarize them.

Political narrations and media-language

Contemporary political narrations use Citizen's Militia officer as a figure

of speech in the narratives which main rhetoric goal is to alternately menance. I assert that statements are exclusively ideological and became a pretext to put into law the apparatus of distributive justice conceptions which is *Polish former security police workers pension reduction act*. In media language former officers are identified and compiled solely as and with negative connotations. What is more, it seems that statements are using the strategy of intentional ambiguity [20, pp.200] – they are not openly offensive; it may be beneficial to avoid arousing opposition from the public, but has negative consequences for the assessment of the credibility and willingness to support the sender of the speech.

Narrations devoted to Citizen's Militia officers started with the statements of Jarosław Kaczyński in TV Republika (11th of December 2015) in which he said that the II World War and Communism promoted "The worse sort of Poles" – peoples who has the national betrayal in their genes. Those words has started a discussion which polarized public opinion. Parallel, the announcements dedicated to *Former security police workers pension reduction act* had been started. Jarosław Kaczyński said that: There will be no consent, we will not get terrorized. We will adopt a budget and other laws, including the one that we are concerned about (*Polish former security police workers pension reduction act*). I'm not sure, but I think the budget lockers today are reluctant to adopt the Polish former security police workers pension reduction act. (…) It is against the Polish interests, against the interests of all of us [14].

The statement of Mariusz Błaszczak dedicated to former Citizen's Militia continued the narration with statements with strong ideological tension. Minister Błaszczak said that officers as a untrustworthy and which was armed wing of the totalitarian state, subordinate to Moscow is significant to discourse. It allows them to use Citizen's Militia officers as a figure of speech in the narratives which main rhetoric goal is to alternately menance. Furthermore, Błaszczak used the Citizen's Militia officer rhetoric figure as an justification of Act amending the Act and juxtapose the officers with apparatus of oppression in PRL decades: Nowadays in the Sejm will be the first reading of the bill, I will be in the Sejm and will present this project. This law receives undue privileges, is an act of social justice. This law does not include ordinary Citizen's Militia officers, Fire Service officers − this law includes officers of the SB (Służby Bezpieczeństwa – Security Services), people who worked for the communist regime. The People's Republic of Poland was not a sovereign state. This law is an obligation to millions of people who have been oppressed by the oppressive apparatus of the People's Republic of Poland [15]. When Minister was asked by journalists about the protest of police unions, he replied: Maybe it is that in the union of police officers is an election campaign and maybe the chairman wants to base his chances on former SB officers?[16] As he pointed out, former officers of SB in the PRL enjoyed special privileges: they were given vouchers for car, apartments. After entering, Błaszczak ensured the visit the law of existing benefits will not be lost by ordinary MO officers (*People who served the Moscow* [17]) which actually was not truth. Case of the officers who invented PESEL system (Powszechny

Elektroniczny System Ewidencji Ludności – Personal Identity Number System) improved that *Former security police workers pension reduction act* has a huge inequalities in the records devoted to the duties in PRL decades.

Next, Jan Żaryn, member of majority of the Sejm VIIIth and PiS said that Communist authorities built up structures of security organs that lasted until 1990. He estimated that Security Service officers had become an important part of the "struktury okrągłostołowe" - "circular structure" (events connected with polish transition in 1989). In his view, in parliament "there are still political forces that sustain this arrangements" [19]. Żaryn suggested that former officers – Citizen's Militia and SB officers – had still realized the interests of Russia government.

What is more, Marek Magierowski, Director of the Press Office Presidental Chancellery, made an annoucement which was significant to narrations devoted to Citizen's Militia and controversies around *Former security police workers pension reduction act*. Magierowski had created a rhetoric line which justified reduction of pensions former officers. What is more, media catch and reproduce the phrase of "sprawiedliwości dziejowej" – "history fairness". In Magierowski and President Duda's opinion officials and officers of communist regime were unfairly rewarded for being a part of aparatus of represio. In refer of presidental campaign, Magierowski underlined that *Former security police workers pension reduction act* was a part of that and is still highly prioritized to restore social justice with all social aspects included [20].

All of those statements show how the rhetoric figure of Citizen's Militia are using in modern public discourse. Act amending the Act signed by President Andrzej Duda has been a pretext to get another narrations which correspond with decommunization discourse, created by PiS members. According to quoted statements, members of PiS are using the rhetoric clichés and stereotypes of Citizen's Militia officers (they are still working for Russian government, they took the force independence of Poland, they still have lot of unreasonable priviledges and so on). Moreover, in media-narrations they have made an allusions to historical events. On the one hand, PiS members seems to had profits of polish reluctance to PRL regime. But on the other - during the lecture of comments under quoted statements, number of negative reactions to the changes proposed in law may be seen by public opinion. There is a quite paradox that negative reactions has being written by users who actually remembered the PRL decades. They are mostly critical to *Former security police workers pension reduction act*. But The Millenials whom could not remember the everyday life in PRL, approve the decisions included in Act amending the Act loudly. It actually improves the effectiveness of rhetorical connotations in media-language created by PiS. The majority of the Sejm VIIIth is using the Citizens Milita rhetoric to legitimize their social and law-changes legitimacy, look for a place in the mainstream of public debate or protect the status quoTheir strategy tries to legitimize the political requisition of changes in law and retirements for former officers. So, media language and rhetorical strategy created by PiS actually antagonize both sides of socio-political spectrum.

Conclusions

In article I made an analysis of rhetoric strategy which has been created in context of *Former security police workers pension reduction act* conducted by majority of the Sejm VIII$^{th.}$. During the research work I used the analysis of media content method. I used the legal acts: so-called *Polish former security police workers pension reduction act* as a pretext to discussion dedicated Citizen's Militia (understood as rhetoric figure) and its functions to legitimate politics of Law and Justice in political narrations. All in all, after the analysis I conclude that media-language and rhetoric strategy proposed and used by Law and Justice members actually polarized public opinion.

Notes:

1. P. Majer, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL*, [at] Studia Prawnoustrojowe, 2005/4, Toruń 2003.
2. R. Szczypta-Szczęch, *Trudne dziedzictwo. Poszukiwanie i budowanie pamięci historycznej w policji w latach 1990 -2004,* Kultura i Polityka, 18/2015.
3. P. Krysiak, *Policja Państwowa, Milicja Obywatelska, Policja motywowanie i karanie: zarys*, [at:] *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa w świetle potrzeb bezpieczeństwa państwa*, T. 2, *Prawne aspekty przygotowania grup dyspozycyjnych państwa*, s. 95-114.
4. H. Ciszewska, *Komiks na usługach władzy,* [at:] *Media w społeczeństwie informacyjnym*, red. E. Jaska, Warszawa 2010, T. II.
5. K. Wajda, *07 wciąż się zgłasza: Sławomir Borewicz – nasz chłopak w MO*, „Kultura Popularna" 2004, nr 4.

   A. Duszak, N. Fairclough., *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, Kraków 2008.
6. N. Fairclough, *Analysing the discourse: textual analysis for social research*, New York 2003.
7. S. Xu, *A Cultural Approach to Discourse*, New York 2005.
8. Ł. Wieliczko, *Olsztyn bez Dąbrowszczaków i Kuronia?*, Olsztyn.wm.pl, 4.4.2017, online: http://olsztyn.wm.pl/429295,Olsztyn-bez-Dabrowszczakow-i-Kuronia.html#axzz4dLp2FuLo.
9. Dziennik Ustaw, *USTAWA z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin*, Opracowano na podstawie t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 900, 1268, 1830
10. Dziennik Ustaw, *USTAWA z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin*, Opracowano na podstawie t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 900, 1268, 1830, Art. 1.
11. *USTAWA z dnia 23 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym Żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin*, Opracowano

na podstawie t.j. Dz. U. z 2009 poz. 145.
12. Dziennik Ustaw, 30.12.2016, *USTAWA z dnia 16 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin,* poz.2270
13. *Jarosław Kaczyński: Ta walka to chuligaństwo parlamentarne*, TvRepublika, 16.12.2017, online: http://telewizjarepublika.pl/jaroslaw-kaczynski-ta-walka-to-chuliganstwo-parlamentarne,42060.html.
14. *Mariusz Błaszczak o ustawie dezubekizacyjnej: To obowiązek wobec milionów ludzi, którzy byli ciemiężeni przez aparat opresji PRL*!, polityce.pl, 2.12.2016, online: http://wpolityce.pl/polityka/317736-mariusz-blaszczak-o-ustawie-dezubekizacyjnej-to-obowiazek-wobec-milionow-ludzi-ktorzy-byli-ciemiezeni-przez-aparat-opresji-prl
15. *Mariusz Błaszczak o ustawie dezubekizacyjnej: To obowiązek wobec milionów ludzi, którzy byli ciemiężeni przez aparat opresji PRL!*, polityce.pl, 2.12.2016, online: http://wpolityce.pl/polityka/317736-mariusz-blaszczak-o-ustawie-dezubekizacyjnej-to-obowiazek-wobec-milionow-ludzi-ktorzy-byli-ciemiezeni-przez-aparat-opresji-prl
16. M. Deja, *Mariusz Błaszczak: Ustawa dezubekizacyjna obejmie tylko zatrudnionych przez Służbę Bezpieczeństwa*, polskatimes.pl, 15.12.2016, online: http://www.polskatimes.pl/fakty/polityka/a/mariusz-blaszczak-ustawa-dezubekizacyjna-obejmie-tylko-zatrudnionych-przez-sluzbe-bezpieczenstwa,11577514/
17. S. Czubkowska, *Pracownicy MSW, którzy stworzyli PESEL dla ojczyzny są ubekami*, 6.4.2017, gazeta prawna.pl, online: http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/1033176,pracownicy-msw-ktorzy-stworzyli-pesel-potraktowani-jak-ubecy.html
18. *Ustawa dezubekizacyjna przyjęta w Senacie*, Onet.pl, 20.12.2016, http://wiadomosci.onet.pl/kraj/ustawa-dezubekizacyjna-przyjeta-w-senacie/wjqh1dr, 5.01.2016
19. *Magierowski: Ustawa dezubekizacyjna «spełnieniem pewnej sprawiedliwości dziejowej»*, gazetaprawna.pl, 30.12.2016, http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1006800,magierowski-ustawa-dezubekizacyjna-spelnieniem-pewnej-sprawiedliwosci-dziejowej.html
20. R.Wodak, *Dyskurs populistyczny: retoryka wykluczenia a gatunki języka pisanego*, [in:] A. Duszak, N. Fairclough., *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, Kraków 2008.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Бондаренко Денис Романович
лаборант кафедри фізики ХНПУ імені Г.С.Сковороди

Постановка проблеми. Сьогодні освітня політика України напрямлена

на якісну підготовку вчителя. Насамперед вчитель повинен мати якісну психолого-педагогічну підготовку, знати свій предмет та орієнтуватися у навчальній його новизні. Для вчителів природничо-математичного напряму навчання першочерговим є формування у них дослідницьких умінь, задля ефективної підготовки якісного фахівця. Психологічні засади формування дослідницьких умінь у майбутніх вчителів природничо-математичного циклу є важливою складовою цього складного процесу.

Аналіз використаних джерел. Проблему формування дослідницьких умінь вивчали психологи А. Леонтьєв, В. Небиліцин, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, Б. Теплов, В. Чудновський; фізики-методисти В. Власенко, Г. Гайдучок, М. Руденко, А. Усова та ін. На основі аналізу наукових праць О. Семеног, О. Земка, Н. Іваницької, О. Фоміна, О. Сергєєнкової, О. Столярчук, О. Коханової, О. Пасєки, В. Міляєвої, К. Постової що формування дослідницьких умінь у майбутніх вчителів природничо-математичного циклу це складний психолого-педагогічний процес який потребує тривалого періоду формування.

Мета статті полягає у обґрунтуванні психологічних засад задля ефективного формування дослідницьких умінь студентів.

Виклад основного матеріалу. Формування дослідницьких умінь у майбутніх вчителів спирається, перш за все, на психологічну готовність студента до дослідницької діяльності. І. Кон [1, с. 71] зазначає, що дослідницька діяльність студента та його поведінка залежать від стану його мотиваційної сфери. Провідними в цьому віці є мотиви, спрямовані на реалізацію потреб у спілкуванні, визнанні, самоствердженні в діяльності. Свої розумові якості студенти застосовують вибірково до тих видів діяльності, які є для них найбільш важливі та цікаві. Зазначимо, що процес формування вмінь студентів до дослідницької діяльності безпосередньо пов'язаний також із задатками студентів – їх вродженими властивостями. Однак, згідно психологічних досліджень Ю. Гільбуха [2, с. 26], у "чистому" вигляді задатки існують лише у пренатальний період – одразу після народження дитини на базі задатків починають формуватися мозкові механізми різних здібностей, які є поєднанням вродженого та набутого.

Як зазначає В. О. Коростельова, пошукова активність є початком дослідницької поведінки. І саме пошукова активність характеризує мотиваційну складову. Потяг до пошукової активності визначається біологічно та якісно розвивається за участі факторів середовища. Дослідницька активність пронизує всі види дослідницької діяльності людини, виконуючи важливі функції у розвитку пізнавальних процесів в навчанні та оволодінні соціальним досвідом в розвитку особистості [3, с. 15–17].

Отже, дослідницька діяльність є результатом прояву пошукової активності, закріпленої в дослідницькій поведінці, але не кожний прояв пошукової активності переходить в цілеспрямовану дослідницьку діяльність, якщо не забезпечений сприятливими умовами.

Формування дослідницьких умінь майбутніх вчителів передбачає вплив на набуті в процесі навчання індивідуально-психологічні особливості студентів. Оскільки, навчання студентів дослідницькій діяльності потребує їх залучення до діяльності, яка спрямована на розв'язання комплексних завдань, що поєднують у собі розумову та практичну роботу.

На основі вищесказаного вважаємо за необхідне обґрунтування таких базових понять як: ***«діяльність»***, ***«дослідницька діяльність»***, ***«уміння»*** а також ***«дослідницькі уміння»***.

Так, у психологічному словнику М. Прищака та М. Мацко поняття ***«діяльності»*** трактують як специфічно людська форма ставлення до навколишнього світу, змістом якої є доцільні зміни і перетворення речей і явищ залежно від людських потреб[4].

У психологічному словнику Л. Карпенко поняття ***«діяльності»*** розглядається як динамічна система взаємодії суб»єкта з навколишнім світом, в процесі яких відбувається виникнення та впровадження в об»єкті психологічного образу[5].

Так, у словнику-довіднику Р. Немова ***«діяльність»*** трактують як пізнавальні процеси людини , які мають складну структуру, а також складаються з дій та операцій і включають в свій склад уміння і навички[6 с. 183].

В продовж навчання задля формування належного рівня дослідницьких умінь студенти вступають у дослідницьку діяльність.

У своєму посібнику з психології Л. Подоляк та В. Юрченко визначають ***«дослідницьку діяльність»*** як форму пізнавальної і практичної активності студента, спрямовану на розвиток своєї особистості, підготовку до виконання професійно-трудових завдань і обо»язків, оволодіння необхідними для цього знаннями. Навичками і вміннями. Ще про поняття ***«дослідницької діяльності»*** можна говорити як про одну з форм творчого самовираження особистості майбутнього вчителя, вищий рівень прояву його пізнавальної активності.

Говорячи про дослідницьку діяльність студентів необхідно визначити особливості цієї діяльності. Особливостями дослідницької діяльності студентів є:

- підпорядкованість її цілей навчальним цілям;
- основними її мотивами є пізнавальні мотиви;
- здійснюється під керівництвом викладачів;
- сприяє формуванню професійної самостійності, здатності творчо розв»язувати майбутні практичні професійні завдання;
- сприяє збагаченню наукових знань, дослідницьких умінь і навичок майбутнього фахівця[7, с. 319].

Розглядаючи складність цієї дефініції вважаємо за необхідне розтлумачити поняття ***«уміння»***.

Так, у словнику з психології поняття ***«уміння»*** трактують як освоєний суб»єктом спосіб виконання дії, що забезпечується сукупністю надутих

знань та навичок[5, с. 414]. Також, термін ***«уміння»*** можна тлумачити як здатність людини успішно виконувати дії, визначену діяльність з високою якістю и гарним кінцевим результатом [6, с. 267].

Так, у словнику Д. Дубравської термін ***«уміння»*** розглядають як вироблена на основі знань та навичок система психічних і практичних дій[8, с. 261].

З огляду на вищезазначене можна визначити, що в ході дослідницької діяльності студенти набувають умінь практичної та експериментально - дослідницької діяльності, що дає змогу формувати у них дослідницькі уміння, які необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Отже, ***«дослідницькі вміння»*** – це система вмінь (елементарні вміння практичного характеру, більш складні вміння практичного характеру, експериментальні вміння, узагальнені експериментальні вміння), яких надуває студент в ході створення ефективних психологічних умов.

Дослідницькі вміння дозволяють студентам педагогічних університетів проводити порівняння результатів дослідів, одержаних різними способами:

- вміння розробляти власні способи або засоби дослідження, відкривати нові явища, виявляти їх особливості, керувати процесом дослідження;
- самостійно виявляти існуючі неузгодженості між елементами певної технічної системи, тобто технічні протиріччя;
- проводити самостійний пошук розв'язання поставленої практичної задачі без використання готового алгоритму розв'язання;
- комплексно використовувати теоретичні знання в практичній діяльності; вносити незначне удосконалення за рахунок зміни конструкції вже використовуваної техніки або технології[9].

Висновки. Таким чином, можна сказати що дослідницькі уміння це складне психолого-педагогічне утворення, яке потребує ретельного та характерного формування, за допомогою створення системи психологічних умов. Також, задля ефективності формування дослідницьких умінь майбутніх вчителів природничо-математичного циклу треба ретельно підходити до організації цього процесу саме з психологічної основи.

Список використаних джерел

1. Кон И. С. Психология ранней юности [Текст] / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.

2. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка [Текст] / Ю.З. Гільбух. – К.: "Укрвузполіграф", 1992. – 84 с.

3. Коростелева В. А. Сущность исследовательской деятель- ности (на примере исследовательской деятельности по географии) / В. А. Коростелева // Исследовательская работа школьников. – 2011. – № 2. – С. 17–39.

4. Прищак М.Д., Мацко М.А. Психологія [Навч.посібник]/ Прищак М.Д., Мацко М.А. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://posibnyky.vntu.edu.ua/corner/1271.html

5. Карпенко Л.А. Психология. Словарь/ Под.общ.ред А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е узд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

6. Немов Р.С. Психология. Словарь- справочник: В 2 ч. – М.:Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – Ч.1. – 304 с.

7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 352 с.

8. Дубравська Д.М. основи психології: Навч. посібник. – Львів: світ, 2001. – 280 с.

9. Іваницька Н.А. Психолого-педагогічні засади організації процесу формування дослідницьких умінь в учнів основної школи: автореф. на здобуття наук. ступеня канд.пед. наук, спеціальності: 13.00.02 «теорія та методика навчання (фізика)»/ Іваницька Наталія Анатоліївна; Кіровоград, 2011. – 17 с.

АВАРІЯ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС У РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Бривко Микола
науковий співробітник
НІМЗ «Биківнянські могили» (м. Київ)
niksneg425@gmail.com
Мілевська Наталя
журналіст (м. Київ)

Сьогодні, коли минуло понад 30 років після аварії на Чорнобильській атомній електростанції нагальна потреба нагадати про те, до чого може привести безтурботність, халатність, брехня з боку людей та влади як інституції.

Серед перших аналітичних досліджень, об'єктом яких є публікації ЗМІ щодо аварії на ЧАЕС, слід назвати праці Бугрима В.В. [1], Вашкевича В.Р. [2] в рамках Першої міжнародної науково-практичної конференції «Чорнобиль у засобах масової інформації»[3]. Та найбільш ґрунтовною є праця Барановської Н. П. «Чорнобильська катастрофа в публікаціях» (2004) [4], де автор оглядає значну кількість публікацій про Чорнобильську аварію 1986 року з позиції історичної науки. Висвітлення тематичних публікацій ЗМІ за 1986 рік спостерігаємо в стаття М. Жарких «Чорнобильська катастрофа у кривому дзеркалі комуністичної преси 1986-1988 рр.» [5].

Однак регіональний аспект висвітлення у ЗМІ аварії на ЧАЕС та її наслідків у вищезгаданих працях майже не розглядався, хоча і простежувався за окремими публікаціями.

Тому завданням цієї роботи є аналіз повідомлень про аварію у регіональній українській пресі за матеріалами миколаївської обласної газети «Южная правда», опублікованими з 26 квітня по 15 травня 1986 року.

Перше скупе офіційне повідомлення про аварію 26 квітня 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції з'являється у випуску новин «Время» через 68 годин після вибуху – о 21:00 годині 28 квітня 1986 року. До цього, 26-28 квітня з боку радянської влади в інформаційному просторі панувало повне мовчання щодо радіаційної небезпеки [1, с. 11].

І тільки 29 квітня на першому засіданні Оперативної групи Політбюро ЦК КПРС із питань ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС розглянуто питання «Про урядові повідомлення», в якому говорилося, що треба «*затвердити текст урядового повідомлення для публікації у пресі; затвердити текст інформації керівникам низки капіталістичних країн про аварію на Чорнобильській АЕС й прийнятих заходах по усуненню її наслідків; затвердити текст інформації керівникам низки соціалістичних країн про стан справ з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС*» [6, с. 85-86]. На засіданні тієї ж Оперативної групи Політбюро ЦК КПРС 3 травня, була визначена дата проведення прес-конференції для радянських та іноземних

журналістів щодо питань, пов'язаних з аварією на Чорнобильській АЕС - 6 травня 1986 року [6, с. 97-98].

18 травня Міністерство охорони здоров'я УРСР видало Наказ №30с «Про посилення секретності проходження інформації про аварію на ЧАЕС» [6, с. 139-140]. Наслідком цього наказу стала телеграма МОЗ УРСР голові Урядової комісії СРСР О. Щепіну від 20 травня 1986 року «Про засекречення медичної документації» [6, с. 145] та розпорядження Президії АН УРСР №01011 від 20 травня 1986 року «Про засекречення інформації про аварію на ЧАЕС та ліквідацію її наслідків» [6, с. 147-148]. Доповнюють ці відомості й документи Урядової комісії СРСР за підписом В. Щербини, де сказано: «*Засекретити відомості про рівень радіаційного забруднення за окремими населеними пунктами, які перевищують допустимий рівень, і відомості про показники погіршення фізичної працездатності, втрати професійних навичок експлуатаційного персоналу, який працює в особливих умовах на ЧАЕС, або осіб, залучених до робіт з ліквідації наслідків аварії*» [7, арк. 15].

Але певна інформація про хід ліквідації і саму аварію все ж з'являється у газетах і журналах СРСР та УРСР зокрема, хоч і в обмеженому цензурованому вигляді.

30 квітня 1986 року в газеті «Известия» (Москва) опубліковані офіційні повідомлення про ситуацію навколо Чорнобильської АЕС [8].

Не лишилися осторонь і регіональні ЗМІ, у тому числі й миколаївська обласна газета «Южная правда», яка висвітлювати події щодо Чорнобильської аварії з 2 травня 1986 року, розповівши читачам: «*На Чернобыльской атомной станции продолжаются работы по ликвидации последствий происшедшей аварии. В результате принятых мер за истекшие сутки выделение радиоактивных веществ уменьшилось, уровни радиации в районе АЭС и в поселке снизились. […] Как уже сообщалось, фактически погибло 2 человека, госпитализировано всего 197; из них 49 покинули госпиталь после обследования. Работа предприятий, колхозов, совхозов и учреждений идет нормально. […] В течении 30 апреля на Чернобыльской атомной электростанции продолжалась работа по осуществлению комплекса технических мер. Радиоактивность на территории АЕС и в поселке электростанции уменьшилась в 1,5-2 раза… […] Ведется работа по дезактивации загрязнённых участков, прилегающих к территории АЕС*» [9, с. 3]. Це було перше повідомлення газети на тему Чорнобиля (хоча воно виглядає як продовження теми, первинного повідомлення про сам факт аварії на сторінках видання знайти не вдалося).

11 травня ця ж газета пише: «*На границе 30-километровой зоны по сравнению с пиком излучения в момент аварии (10-15 мР/час) на 5 мая радиация уменьшилась до 2-3 мР/час, а 8 мая – до 0,15. Уровень радиоактивности в водных резервуарах Киева и области был нормальным во все моменты*» [10, с. 3]. Інформацію з подібним змістом бачимо і у статті від 8 травня 1986 року [11, с. 3].

Проте в повідомленні 6-го Управління КДБ УРСР до КДБ СРСР про радіаційну обстановку та хід розслідування аварії на Чорнобильській АЕС від 5 травня 1986 року зазначено: «*По состоянию на 6 часов 5 мая с. г. уровень радиации в зоне аварии составил от 2 до 1000 рентген/час, в г. Припяти от 600 до 800 миллирентген/час и в г. Чернобыле – 20 миллирентген/час в воздухе и 40 миллирентген/час в почве*» [12, с. 77]. А згідно з повідомленням від 9 травня того ж 6-го Управління КДБ УРСР, «*на границе 30-ти километровой зоны 7 миллирентген в час*» [12, с. 80].

Ліквідатор наслідків катастрофи Купрейчик В. В. згадує: «*Коли стоїш на березі річки Прип'ять із дозиметром, там він показує 30-50 мР/год, крок убік ступив – уже 180, ще кілька метрів пройшов – 380-400 мР/год. Нам давали дозиметри, ми показання записували, але де воно ділося на сьогоднішній день, ніхто не знає, хто яку дозу отримав…*» [13, с. 1].

Тим часом у газеті «Южная правда» з'являються повідомлення, що міжнародні експерти наче б то визнають «*некоторое увеличение радиоактивности не представляет угрозы населению*» [14, с. 3]. Час від часу видання з посиланням на ТАСС пише: «*радиационная обстановка нормализуется*» [11, с. 3], «*уровень радиации не превысил норм радиационной безопасности, установленных МАГАТЕ*» [11, с. 3].

Тільки 14 травня 1986 року в телевізійному зверненні до радянського народу, надрукованому наступного дня у т. ч. в газеті «Южная правда», генеральний секретар ЦК КПРС М.С. Горбачов, зазначив: «*Серьезность обстановки стала очевидной*» [15, с. 1], проте відразу ж заспокоював громадян: «*В считанные часы были эвакуированы жители поселка при станции*» [15, с. 1].

Звісно, для вищого керівництва СРСР аварія на ЧАЕС була дорогим уроком, що опосередковано підтвердив під час виступу на XVIII з'їзді КПУ делегат Васильєв [7, с. 142].

Навіть попри те, що визнання самого факту аварії перед широкими колами є безпрецедентним для СРСР поведінка партійних ЗМІ була типовою: вживалися будь-які заходи для збереження в першу чергу доброго імені компартії як керівної сили. У той же час просочування будь-якої невигідної радянській номенклатурі інформації до широкого загалу було неможливим – настільки прискіпливим був нагляд партійних керівників за роботою ЗМІ. Всі ці «заходи безпеки» вживалися з єдиною метою: не дозволити західним ЗМІ «опозорить Советский Союз» [16, с. 8].

Приклади цього ми бачимо вже в перших публікаціях: «*Некоторые агентства на Западе распространяют слухи о том, что якобы при аварии на АЕС погибли тысячи людей*» [17, с. 3], або таке: «*Приходится сожалеть, однако, что на этом широком фоне сочувствия и понимания определенными кругами предпринимаются попытки использовать случившиеся в неблаговидных политических целях. В пропагандистский оборот запущены слухи, измышления, идущие вразрез с элементарными нравственными нормами*» [18, с. 1].

Таким чином, у публікаціях «Южной правды», як і багатьох інших газетах бачимо яскравий приклад замовчування й поширення неправдивої інформації та неповідомлення істинних масштабів і загрози наслідків катастрофи громадянам у ЗМІ як загальнодержавного, так і регіонального рівня. Це призвело до того, що мешканці прилеглих до місця аварії територій та ліквідатори втрачали здоров'я й навіть життя.

Література

1. Бугрим В.В. Чорнобильська катастрофа у засобах інформації. // Чорнобиль і преса: реалії взаємодії. Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції «Чорнобиль у засобах масової інформації», Київ, 15-16 квітня 1991 р. / Ред кол.: В.В. Бугрим, О.Ф. Коновець. – К.: Хрещатик, 1992. – 80 с. – С. 11-17;
2. Вашкевич В.Р. Висвітлення районними ЗМІ Білорусі наслідків Чорнобиля. // Чорнобиль і преса: реалії взаємодії. Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції «Чорнобиль у засобах масової інформації», Київ, 15-16 квітня 1991 р. / Ред кол.: В.В. Бугрим, О.Ф. Коновець. – К.: Хрещатик, 1992. – 80 с. – С. 61-62
3. Чорнобиль і преса: реалії взаємодії. Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції «Чорнобиль у засобах масової інформації», Київ, 15-16 квітня 1991 р. / Ред кол.: В.В. Бугрим, О.Ф. Коновець. – К.: Хрещатик, 1992. – 80 с.
4. Барановська Н.П. Чорнобильська катастрофа в публікаціях. / Відповід. ред. Г.В. Касьянов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 207 с.
5. Жарких М.І. Чорнобильська катастрофа у кривому дзеркалі комуністичної преси. // Сайт Мислене древо. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/Chornobyl.html Дата перегляду 31.10.2016;
6. Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. / Упорядники: Н.П. Барановська (головний упоряд., відповід. секретар), Н.В. Маковська, М.Д. Парфененко, Є.П. Шаталіна.; Відповід. ред. В.А. Смолій. – К.: Наукова думка, 1996. – 784 с.
7. Стенограма XVIII з'їзду УПУ (другий етап роботи). // ЦДАГО України. – Фонд 1, опис 2, справа 1065;
8. От Совета Министров СССР. // Известия. – 1986. – 30 апреля (№ 120). / Сайт Мислене древо. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/Chornobyl/1986/04/30/OtSovetaMinistrovSSSR.html. Дата перегляду 31.10.2016;
9. Від Ради Міністрів СРСР. // Южная правда. – 1986. – 2 мая (№ 104). –С. 3;
10. Чернобыльская АЭС: ситуация стабилизируется: Пресс-конференция в Москве. // Южная правда. – 1986. – 11 мая. – С. 3;
11. К событиям на Чернобыльской АЭС. В пресс-центре МИД СССР. // Южная правда. – 1986. – 8 мая (№ 108). – С. 3;
12. Повідомлення 6-го Управління КДБ УРСР до КДБ СРСР про радіаційну обстановку та хід розслідування аварії на Чорнобильській АЕС. 5 травня 1986 р. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2001. - № 1. – С. 77-80;
13. Мілевська Н. Це без війни війна… (до 28-ї роковини аварії на ЧАЕС. // Вісник Жовтневщини. – 2014. – 26 квітня (№ 17). – С. 1;
14. Авария на АЭС не представляет угрозы. // Южная правда. – 1986. – 13 мая (№ 111). – С. 3;
15. Выступление М.С. Горбачева по советскому телевидению. // Южная правда. – 1986. – 15 мая (№ 113). – С. 1;
16. Анохин П. И упала звезда «Полынь» // Родная газета - 21 апреля 2006 (№ 15 (151)) – С. 8
17. От Совета Министров СССР. // Южная правда. –2 мая (№ 104) 1986. – С. 3;
18. Сообщение ТАСС. // Южная правда. – 6 мая (№ 106). – 1986. – С. 1;

ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ

Гошко Оксана Володимирівна
асистент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Українська академія друкарства
ohoshko@ukr.net

Духовність завжди виступала як принцип самобудови людини, як вихід до вищих ціннісних інстанцій конституювання особистості та її менталітету, як заклик до здійснення того, що не здійснюється природнім шляхом. Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується самототожність людини, її свобода щодо жорсткої залежності від мінливих ситуацій.

Еволюційний розвиток суспільства не можна собі уявити поза духовністю, так само, як і життя будь-якої людини немислиме без певних духовних якостей, станів і намірів. Пройти шлях від тваринного стану до істот, здатних перетворити «тваринні радості» в «людське щастя», людям вдалося виключно завдяки духовності. І навряд чи можна знайти більш універсальний критерій виміру онтологічної істинності людського буття, ніж духовність.

«Без духу і поза духом ми, - писав І. А. Ільїн - не маємо істинного буття, а залишаємося « тими, хто існує» [3; 307]. Одне з основних завдань людського суспільства полягатиме в тому, щоб підніматися, долати тваринні, біологічні узи, які обмежують і сковують людину. Стверджувати зворотне означає, «працювати на пониження», нехтувати наявністю в людині її справжньої сутності, не давати можливості розвиватися її істинному «Я».

Виникнувши в людському суспільстві на початках його історичного становлення, духовність присутня в ньому як життєствердний ідеал благоговіння перед життям, будучи гарантом збереження роду людського на Землі. Вона схожа на палаючу свічку, яка освітлює внутрішній світ людей і полегшує їм пошук шляху в різних ситуаціях. Як образно зауважив Н.А.Бердяев, без духовності «не можна приносити жертви і здійснювати подвиги». У процесі набуття духовності людина наближається до суті свого буття, усвідомлення загальної відповідальності перед собою, перед людьми і світом.

Феномен духовності занурює людини в сферу культури, гуманізму, життєвих цінностей, моральності і самовдосконалення. Духовність позачасова, тобто вона звільнена від будь-яких суспільно-політичних та історичних умовностей, від будь-якої обмеженості або спрямованості в якусь конкретну область дослідження.

Поняття «духовність» відноситься до категорій, які важко строго науково визначити. Розкриваючи суть цього поняття, І. А. Ільїн свого часу зазначав, що воно не збігається зі свідомістю, не вичерпується думкою і

не обмежується словами і висловлюваннями. «Духовність людини є значно глибше за все це, могутніше, багатше і священніше. Вона полягає, перш за все, у переконанні, що в межах власної душі людини є щось краще і вище, і це не залежить від її сваволі. Це краще і вище слід визнавати і перед ним схилятися. До нього треба прислухатися, зосереджено відчувати його, вникати в нього, віддаватися йому » [4; 78].

Сучасні вітчизняні філософи включають в поняття духовності весь зміст інтелектуально-розумової, чуттєво-емоційної і вольової діяльності людини [1].

У соціально-філософському контексті духовність визначається цінностями, які в певний історичний час кожна людина відкриває і визначає для себе самостійно. Як зазначав В. Франкл, людина «постійно зобов'язана реалізувати цінності і нести відповідальність», при цьому «бути людиною, залишаючись свідомою і відповідальною» [8; 173-174].

Духовність формується особистістю, і цей процес є досить складним. Він безпосередньо пов'язаний з природою самої людини. На думку І. Ільїна, в кожній людині «є дві сили, які зазвичай протистоять одна одній: сила інстинкту і сила духу. Інстинкт, взятий сам по собі і не приборканий духом, - є вовк в людині: він хижий, підступний і жорстокий. Але він хитріший і спритніший за вовка. Людина голого інстинкту - не знає ні віри, ні совісті, ні жалю, ні честі; вона насміхається над чесністю, зневажає доброту, не вірить в жодні принципи. Для неї добре все, що їй вигідно ... бездуховності інстинкту протистоїть дух в людині… » [4; 31].

В кожній людині діють піднесені або плотські потяги, мають місце благородні або низькі вчинки. «Така вже одна з особливостей життя... Кожна секунда - це момент вибору на користь добра або зла. Або ми підживлюємо свою лінь, жадібність, ненависть, або позбавляємо їх поживи. Чим більше ми їх підгодовуємо, тим сильнішими вони стають; чим більше ми моримо їх голодом, тим вони слабші »[7; 231-232]. І якщо інстинкти, як нижчі прагнення, природні в людині і виявляються самі собою, то дух (вищі прагнення), як «розумна воля» формується свідомо і виступає як результат вольових зусиль самої людини.

Духовність є процес набуття сенсу життя всіма поколіннями. Її сенс зумовлюється цінностями, на які повинна орієнтуватися людина. На наш погляд, найважливішими компонентами духовності людини є відповідальність, справедливість, совість, обов'язок і свобода.

М.А. Бердяєв писав: «Все матеріальне життя є лише внутрішнє явище життя духовного і в ньому укорінене» [2; 54]. Матеріальне і духовне начала знаходяться в тісній єдності і опосередковуються в діяльності кожної людини. В процесі їх взаємодії відбувається збагачення, оновлення і «духовне становлення особистості», яке «є процес формування у людини пріоритету життя Духа над життям тіла, а, отже, прояву та розвитку суто людського начала в людині» [9; 210]. Провідним принципом взаємодії тут виступає принцип пріоритету життя Духа, тобто пріоритету людського

початку, над життям тіла. Отже, людина реалізує себе в суспільстві через прояви своєї кращої якості - людського початку в собі. Тому людина як суб'єкт духовності істинна тією мірою, якою її існування адекватне її сутності. Не будучи залученою до духовності, людина не входить в контакт із силою власної особистості і не знаходить сутності людського існування, в кінцевому рахунку вона втрачає право називатися людиною і переходить в розряд просто живих істот.

Людина є носієм духовності. При цьому мова не повинна йти про її кількісну наповненість і нормовану присутність. Сама цінність духовності визначається її якістю, а не кількістю. Від кількісного наповнення і об'ємного розширення духовності в людині якість її не змінюється і цінність не знецінюється, тобто об'єктивність цінності духовності абсолютна. Сама постановка питання про норму духовності в людині некоректна. У цьому плані слід розрізняти духовність і бездуховність. Важливо, що духовність в людині є, що вона має духовність і долучена до неї в певній мірі.

Іноді можна зустріти помилкове ототожнення таких понять як релігія і духовність. При цьому не враховується той фактор, що коли ми говоримо про релігію, то, перш за все, маємо справу з вірою в порятунок людини в рамках тієї чи іншої традиції. У свою чергу духовність пов'язана з такими якостями людського духу, як любов і співчуття, терпимість, здатність прощати, а також з почуттями відповідальності і гармонії. Всі перераховані вище якості приносять щастя людині та її оточенню. І якщо без релігії, як доводить історія, людина за певних обставин може обійтися, то без основних духовних якостей вона не обійдеться. Як позитивний факт людського життя духовність виражається в чистоті помислів, шляхетності думок, аристократизмі вчинків, інтелігентності поведінки, сердечності, відкритості і щирості, в устремлінні до високих цілей, творенні добра, в загальній відповідальності, жалісливий мотивації і т. д.

Духовність - це особливий процес. Духовність утворює особливий вимір людського існування, а саме містить в собі життя людини в її смисловій і змістовній орієнтації на свою онтологічну істинність.

Духовність, будучи явищем онтологічним, надзвичайно аксіологічна. Духовне як дещо спільне цінне, що пронизує собою все і вся, існує завжди. Воно в певному сенсі являє собою абсолютну цінність, цінність вищого рангу, що акумулює в собі всі цінності Всесвіту. Тому будь-яка людина, що встала на шлях духовної трансформації і розвитку своєї онтологічної істинності, долучається до незліченних багатств духовності.

Література:

1. Барулин В.С. Социально-философская антропология. Общие начала социально-философской антропологии / В.С. Барулин. — М., 1994.

2. Бердяев Н.А. Философия неравенства. Письма к недругам по социальной философии /Н.А. Бердяев // Русская философия собственности. — СПб, 1993.

3. Ильин И.А. Путь к очевидности / И.А. Ильин. — М., 1993.

4. Ильин И.А. Соч. В 10-ти Т. 3 / И.А. Ильин. — М., 1994.
5. Каган М.С. О духовном //Вопросы философии. -1985. - № 9. - С. 92-95.
6. Крымский С.Б. Контуры духовности. Новые контексты идентификации //Вопросы философии. - 1992. - № 12. - С. 21-22.
7. Канапацкий А.Я. Духовность как онтологическая компонента истинности человека /А.Я. Канапацкий // Социально-гуманитарные знания. — 2004. — № 2.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. — М., 1990.
9. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. — М., 1993.

ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРНОСТІ І УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА КАНАДИ

Гродська Еліна Борисівна
старший викладач
Одеський національний політехнічний університет
elina.00@inbox.ru

Науковий керівник –
к.філол.наук, доц. О.В.Королькова

Вперше про мультикультуралізм заговорили лише у 60-х роках ХХ ст. В західних країнах стала формуватися «політика різноманіття», що отримала своє теоретичне обґрунтування в парадигмі мультикультуралізму. Її базовим положенням є ідея про те, що міжкультурний діалог і співіснування реальні, неминучі і необхідні.

Говорючі про Канаду, не можливо не згадати, що це поліетнічна держава, яка сформувалася в результаті європейської колонізації. За сто років існування канадської федерації (з 1867 р) частка населення, що не належить до франкоканадців і англоканадців, постійно зростала і в кінцевому підсумку склала понад чверть населення.

З 20-х рр. ХХ ст. в науково-політичній лексиці часто використовується поняття «канадська мозаїка». Дискусія з приводу «канадської мозаїки», яка зводилася до визнання такої особливості етносоціального розвитку Канади, як співіснування в ній безлічі етнічних груп з особливими рисами побуту та культури, послужила початком формування теоретичної концепції та державної ідеології мультикультурності. Сучасна Канада розглядається низкою експертів як «прототип перших багатокультурних націй світу»[1].

Головною метою даного дослідження є аналіз феномена мультикультуралізму на прикладі української канадської діаспори як

найбільш виразного зразка заощадження культурної самобутності, в умовах особливості канадської політики мультикультурності, яка полягає в тому, що вона не тільки підтримує існування всіх етнічних груп, але і забезпечує відповідну законодавчу та матеріальну базу.

Ми спробували продемонструвати, що канадський досвід мультикультурної політики може бути затребуваний і послужити зразком прийняття позитивних рішень з боку держави по відношенню до етнокультурних груп, які прагнуть до збереження групової ідентичності та культурної своєрідності.

Українська канадська діаспора мала значний вплив на розробку основних принципів концепції мультикультурності. Найбільш дієві кроки в цьому напрямку робилися через участь в роботі політичних партій, які мали реальну політичну владу (як у випадку з проголошенням політики багатокультурності в провінції Альберта), а також шляхом безпосереднього контакту Українського канадського конгресу з урядом Канади.

У 1960-1970-і рр., незважаючи на скорочення припливу нових емігрантів, українська діаспора в Канаді перебувала на підйомі. Варто взяти до уваги, що в Канаді зосереджена найбільша за чисельністю частина української діаспори за кордоном. За даними перепису населення, що пройшла в 2006 році, в Канаді проживає 1209085 осіб українського походження[2].

Це, зокрема, дало привід відомому вченому та політику українського походження сенатору П. Юзику заявити про особливу роль українських канадців у формуванні поліетнічного характеру держави і їх провідному становищі серед груп, що утворюють «третю силу» в канадському суспільстві.

Велику роботу проводить Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, де вчені займаються українознавчими дослідженнями, видають літературу, проводять наукові конференції, організують семінари, лекції.

З початку 1980-х рр. за повідомленням канадського вченого українського походження Бориславa Білаша, в державній системі провінції Манітоба «введено українську мову в державних школах, починаючи від дошкільного віку до 12 класу, українська мова в університетах, від одного року навчання до закінчення магістратури - це і є значні наші завоювання»[3].

На початок 90-х рр. XX ст., за словами Б. Кравченко, директора Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті, українська мова викладалася в 12 університетах[3]. Крім того, в університетах читаються спеціальні курси, присвячені фольклору та етнографії українців[4].

Сприятлива політика багатокультурності в провінції Альберта сприяла створенню села-музею спадщини української культури, яке в 1971 р створила українська громада. Вона (громада) отримала 7,7% загального

імпорту субсидованих фонду (10 млн. доларів), на який могли розраховувати етнічні групи в 1983-1988 рр. через сектор багатокультурності[3].

Завдяки представникам української діаспори імена Тараса Шевченка, Івана Франка стали широко відомими в Канаді. На честь них були названі музеї. У 1951 р в Палермо (поруч з Торонто) відкрито пам'ятник і музей Т.Г. Шевченко, а в 1956 р в Вінніпезі - пам'ятник і музей І. Франка[5]. У музеях збережені риси побуту, які передавалися з покоління в покоління[6]. У 1971 р заснована галерея-музей. У ній представлені роботи українських художників Т. Яблонської, М. Глущенка, графічні роботи В. Касьяна, М. Дерегуса, М. Гроха, О. Губарєва. У національних галереях Канади представлені роботи художників: П. Шостака, А. Лисака, М. Кучми, О. Савчука, Я. Гніздовського, Г. Тіхоліс, Л. Лугового, М. Мариняк[7].

Були утворені загальканадські українські організації, найбільш помітними серед яких стали Українська Національна Федерація і створений в роки Другої світової війни, в 1940 р, Український канадський комітет (потім перейменований в Український канадський конгрес). В даний час Український канадський конгрес підтримує вивчення українців на державному і провінційному рівнях. У 1965 році була створена впливова Професійна і ділова федерація українських канадців. З її ініціативи створено в 1975 р Канадська організація вивчення українців. Головним проектом цього товариства стала енциклопедія України, яка була видана в 1993 р. Крім того, організація регулярно видає книги з історії України. У 1980 р з'явилась Канадська етнокультурна рада, метою якої було збереження і розширеннякультурних можливостей[8]. Активно розвивається об'єднання українських педагогів, клуб інженерів, товариство українських бібліотекарів, українське медичне товариство Америки. Крім того, існують молодіжні організації, які об'єднуються в Союз українських канадських студентів (SUSK).

В результаті проведеного дослідження можна прийти до висновків, що особливість канадської політики мультикультурності полягає в тому, що вона не тільки підтримує існування всіх етнічних груп, але і забезпечує відповідну законодавчу та матеріальну базу. Канадський досвід мультикультурної політики може бути затребуваний і послужити зразком прийняття позитивних рішень з боку держави по відношенню до етнокультурних груп, які прагнуть до збереження групової ідентичності та культурної своєрідності.

Одним із завдань дослідження стало вивчення діяльності української діаспори Канади, де досвід збереження етнічної ідентичності та культурної самобутності виявився найбільш успішним. Він тим більш значущий, що здійснився в поліетнічної країні, створеної в результаті діяльності іммігрантських спільнот. Діяльність численних українських організацій дуже різноманітна, вона зводиться до наступних основних напрямків: представлення інтересів українських іммігрантів перед народом і урядом Канади; надання допомоги українським переселенцям в адаптації на

новому місці; збереження і поширення української мови і літератури. Також діяльність культурно-просвітницьких товариств, преси, ансамблів стала важливим фактором, що підтримує життєздатність найважливіших носіїв етнічних властивостей: мови, традицій, культури. Найбільш сприятливі умови для її підтримки і розвитку зберігаються в місцях значної концентрації осіб українського походження.

Список літератури:

1.Черкасов А. И. Этнокультурная мозаика и межэтнические отношения в Канаде // Канада: взгляд из России: экономика, политика, культура. М., 2002. С. 221-238.

2.Украинские диаспоры в мире. -[Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ucca.org/education (дата обращения 1.03.2014).

3.Евтух В.Б., Ковальчук Е.А. Украинские канадцы: сквозь годы и судьбы // Коммунист Украины. – 1991. – №6. –С.59-69.

4.Медвидський Б. Збирання і вивчення українського фольклору в Канаді // Народна творчість та етнографія. – Київ, 1991. –N 2. –С. 41-52.

5.Шлепаков А.Н. Славянские группы в США // Национальные процессы в США. –М.: Наука. –1973. –С. 278-292.

6.Андриевская И. Жива история: украинский музей среди неба // Народна творчість та етнографія. – Київ, 1991. – N 5. – С. 20-21.

7.Науменко Г. Українці Канади: з історії формування громадського побуту // Народна творчість та етнографія. – 1991. – №4. – С.24-31.

8.CanadianCulturalCouncil.-[Електронний ресурс]. – Режимдоступа: http://www.ethnocultural.cahttp://journals.tsu.ru/vestnik/&journal_page=archive&id=813

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ФРАНЦІЇ У 1789-1794РР.

Запотоцький Михайло Миколайович
студент ЛНУ імені І. Франка
muhaylo_11.94@ukr.net

Науковий керівник –
к.і.н Сипко Б.В.

Вступ. Кожен вірянин розуміє, наскільки церква важлива для нього у житті. Вона надає настанови, встановлює зв'язок людей з Богом, тобто виконує роль духовного наставника. Якщо взяти до уваги Францію кінця XVIIIст, то там церква виконувала не тільки ідеологічні функції, як це зараз

звично, а являла собою сильний, чітко сформований механізм влади. Таке явище мало місце напередодні Французької революції (1789–1799 рр.)та на її початку. Під час перших років революційних подій та якобінської диктатури (1793-1794 рр.) французька церковна інституція остаточно ослабла й була підпорядкована державі. В період термідоріанського режиму (1794-1795 рр.) вона стала на шлях відокремлення від держави. Революційні події 1789-1794 рр. принесли у життя Франції новий церковний апарат, який став основою для її подальшого розвитку.

Обрана мною тема має досить великий попит у суспільстві, адже проблема відносин церкви та держави завжди буде актуальною**,** бо це дві основні ланки суспільства з якими людина, фактично, стикається щодня.

Досліджуючи дану тематику, я ставив собі за мету наступне: зобразити систему зміни впливу католицької церкви Франції, як владної установи від початку Французькоїреволюції і завершуючи роками якобінської диктатури; визначити основні аспекти еволюції політичного впливу церкви у 1789–1794 рр.;

Історіографічною базою для роботи послугували праці М. Живчинського "Kościół i rewolucja francuska", Л.Меззадрі "Rewolucja francuska a Kościół",Дж. Марліна "La Révolution française et l'Église", М. Домнича "Французская революция и католическая церковь" та Я. Михайлова "Великая французская революция и церковь". До залучених джерел належать опубліковані документи з історії Французької революції та загальної історії Франції.

Постановка проблеми. Напередодні Французької революції церковна інституція у Франції виступала важливою політичною, ідеологічною та соціально-економічною опорою держави.

Французька церквастаном на 1789 р. вирішувала більшість політичних проблем на рівні з державою через делегування своїх представників у владні структури. Це явище підтверджує наступний аргумент: високі посади при королі займали відомі на той час церковнослужителі, які були вищого церковного сану та з дворянським титулом: для прикладу посаду міністра при Людовіку XVI займав відомий тоді Ломені де Бріен. Теж саме простежується і в провінціях, де при адміністрації перебували досить впливові церковні діячі[1; с.10.].

Також, церква присвоїла собі більшість судових функцій, цим збільшуючи свій вплив у французькому суспільстві. Вона створювала спеціальні суди – трибунали, які могли судити не тільки служителів культу, але і простих людей за порушення клятв, святотатство, єресь, пропаганду проти церкви та католицької віри [2; с.5].

Напередодні революції католицька церква Франції являла собою застарілу систему із середньовічним феодалізмом, який був вигідний її верхівці. Великі багатства церкві приносили доходи різного роду та великі землеволодіння. Для прикладу, до революції вона мала у своєму володінні 60 % орних земель країни [3; S.45.]. Духовенство було звільнене

від податків, не платившикапітаціїта двадцятини (види податку в Франції у XVIIIст.).У 1710 р.церква внесла в державну казну 24 млн ліврів за капітацію,а за двадцятину – 8 млн ліврів. Взамін цьому кожні десять років духовенство вносило до казни "добровільний дар" у вигляді певної суми. Такі кроки були більш сприятливими для збагачення церковної верхівки і вигідні французькимдержавним структурам [1; с. 6].

Також, церква контролювала усю ідеологічну сферу у державі і цей факт був захищений законом. Католицизм був панівною релігією в дореволюційній Франції. Згідно "фундаментальних законів французької монархії" 1575 року король в першу чергу був захисником божественних законів[4; S.13].

Зрозуміло,щореволюція,котрабуласпрямованапротичинноїдержавної системи, зачепила б і саму церкву, що й сталося з початком революційних подій. Коли в липні 1789 р. у Франції ропочалисязаворушення, то церква поступово почалавтрачати свої позиції: Установчі збори, як керівний орган держави у перші революційні роки, розпочнуть широкомасштабну антицерковну кампанію, попри значний опір консервативних кілі будуть рішуче налаштовані проти церкви як такої [5;]. Як потім напише Алексіс де Токвіль: "французька церква, досі багата…заніміла, коли відчула себе покинутою" [6; с. 138]. В даному випадку церква не виступає жертвою подій, котрі відбувались тоді у Франції, якби це могло здаватись, а процес її трансформації був закономірним явищем.

Перші удари по церкві були нанесені вже у серпні 1789 року. Це були так звані декрети. Перший з них був виданий 11 серпня 1789 року і фактично знищував застарілу феодальну систему церковної інституції. 5-й пункт цього декрету скасував всі десятини та оброки, які сплачувалися церкві [7; с.29].

НаступнимкрокомУстановчих зборів був декрет 2 листопада 1789 р. про секуляризацію церковного майна. Збори керувалися тим, що в країні панувала фінансова криза, а церква була матеріально багатою, і тому її статки могли б бути каталізатором подолання цієї кризи. Але разом з цим декретом, збори постановили, що держава зобов'язується утримувати церкву та забезпечувати її доходи[7; с.386-387]..

Ще одного удару по церковному устрою було завдано декларацією, прийнятою у серпні 1790 р.,яка носить назву "Цивільний устрій духовенства". Це була своєрідна конституція церкви, де були записані основні норми її діяльності вже після початку революції.[7; с.392-396]

Як наслідок початковий етап революції у Франції перетворив церкву із політичної установи у конституційну із чітко окресленим переліком прав та обов'язків: світова історія до цього часу не знала подібного явища. Французька революція стала необхідною передумовою для формування сучасноїконституційної держави. В такій державі церква є більш захищеною ніж при абсолютистському режимі[8; с.208]

Наступний важливий етап революції, який остаточно змінив

церкву – це якобінська диктатура. В церковній сфері якобінці знищували абсолютистську опору – католицьку інституцію Франції, яка була перепоною для політичної революції [6; с.135]. Засоби, котрі обрали якобінці для знищення абсолютистської опори були не найкращими, хоча принесли свої плоди для процесу, який розпочався у 1793 р. – відокремлення церкви від держави.

Їхня політика отримала назву дехристиянізації.Чому якобінці боролись із церквою? Найпоширенішуверсію в історіографії розкриває наступна теза: намагання якобінцями таким чином утвердити свою владу у боротьбі із католицьким опозиційним духовенством.Іншаверсіятежмає право на життя – це підтримка тодішнім суспільством введення нового культу, оскільки середнього було багато атеїстів[2;с137].

Одним із аспектів дехристиянізації було закриття церков і монастирів. Арешти духовенства, смертні кари, скасування зарплат і пенсій священникам, ув'язнення та заслання – ще прояви антицерковної політики [3; S.134].

Ще одним із дехристиянізаційних аспектів є прийняття революційного календаря 5 жовтня 1793 р.[3; S.115]. Якобінці були впевнені, що у той момент, коли народ перестане жити і рахувати час, згідно церковного календаря, то це, змінить свідомість громадян і дозволить жити не за християнським принципом, тобто змусить людей вірити не церкві, а державі, зробити її ідолом суспільства (для цього була потрібна боротьба з будь-яким церковним устроєм)**.**

Отож, після всього вищевказаного можна зробити такі **висновки:** безпосередній зв'язок держави та церкви у Франції обірвався з початком революції; французька революція почала руйнацію середньовічної системи католицької церкви Франції з її феодальним устроєм; революція започаткувала невідомий тоді процес одержавлення церковної інституції. "Конституційна" церква стала феноменом у світовій історії, якому ще не було прикладів; якобінська диктатура здійснила спробу знищити церкву, але прискорила рух церкви до її відокремлення від держави*;* в подальшому під час термідоріанського режиму розпочався процес релігійної толерантності;

Список використаних джерел та літератури

1. Михайлов. Я Великая французская революция и церковь в 2-х томах: Т. 1. – Москва: Атеист , 1925. – 275 с.
2. Домнич. М Великая французская революция и католическая церковь. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1960. – 195 с.
3. Mezzadri L.Rewolucjafrancuska a Kościół.–Kraków: WAM, 2007. – 232 s.
4. Żywczyński M. Kościół i rewolucjafrancuska.–Kraków: Universitas, 1995. – 89 s.
5. GeorgeJ. Marlin. La Révolution française et l'Église[Електронний ресурс]. Режим доступу. –https://www.france-catholique.fr/La-Revolution-francaise-et-l-Eglise.html
6. Токвіль,Алексіс де.Давній порядок і революція / З фр. пер. Г. Філіпчук.–К.: Юніверс, 2000. – 220 с.
7. Документы истории Великой французской революции в 2-х томах: Т. 1/ под ред. А. В.Адо. –М.: ИздательствоМосковского университета, 1990. – 526 с.
8. Вауліна Ф. В.Основні тенденції зміни політичного впливу католицької церкви // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія „Питання політології". – № 912. – Випуск 17. – 2010. – С.205–211.

PROBLEMY FILOZOFII NAUKI - EWOLUCJA KRYTERIÓW OCENY TEORII NAUKOWEJ

Zwinczewska Daria
Studentka Uniwersytetu Jagiellońskiego
d.zwinczewska@gmail.com

Współczesna filozofia nauki rozwinęła się w wyniku krytycznego stanowiska wobec XIX-wiecznej wiary w wyidealizowany obraz nauki. W procesie racjonalizacji zostały zadane pytania o to, czym nie jest teoria naukowa, jak również rozwinięto refleksję na temat kryteriów, jakie dana teoria powinna spełniać, aby aspirować do miana naukowe. Niejednokrotnie z filozofią nauki utożsamiana jest filozofią przyrody. W takim ujęciu ich podstawowym zadaniem jest analiza logiczna języka nauki oraz metod stosowanych w nauce.

W poniższej pracy przeanalizowane zostaną główne przemiany zachodzące w obrębie filozofii nauki, przedstawiona obecnie przyjęta dla nauk przyrodniczych piramidę badań naukowych oraz zostanie dokonana refleksja nad potencjalnymi konsekwencjami współczesnych trendów naukowych. Ponadto podjęta będzie problematyka indukcji oraz kwestia kryteriów prawdziwości.

Jedną z postaci, która zasługuje na omówienie jest wkładu w rozwój współczesnego stanowiska dotyczącego badań naukowych jest Karl Popper. Można zaryzykować stwierdzenia, że to właśnie jego twierdzenia stały się podstawą rozwoju współczesnej teorii metodologii nauki. Pozytywistyczna teoria wiedzy, nazwana przez przez Karla Poppera teorią zdroworozsądkową, opierająca się na wierzę w powtarzalność obserwacji poczynionych w przeszłości i na stwierdzeniu, że ”nie ma nic w umyśle, czego nie było przedtem w zmysłach”, została skrytykowana [9]. Według przedstawicieli pozytywizmu (m. in. August Comte, Dawid Hume, Herbert Spencer), jedyną prawdziwą wiedzą jest wiedza naukowa, która jest zdobywana dzięki weryfikowaniu teorii za pomocą empirycznej metody naukowej - najczęściej eksperymentu. W myśl tej teorii, wraz ze zwiększeniem ilości ”skutecznych” eksperymentów wzrasta prawdopodobieństwo prawdziwości danej teorii [5, s.10-12]. Według pozytywistów wzorem naukowości są nauki przyrodnicze. Pod wpływem Karla Poppera nauka odeszła od pozytywistycznej afirmacji teoriina rzecz jej falsyfikacji, jednak w naukach przyrodniczych, a w szczególności medycznych, pozytywistyczne podejście do badań naukowych wciąż pokutuje.

Spoglądając na obecnie przyjętą piramidę badań naukowych [7] widać wyraźną tendencję do potwierdzania teorii na coraz wyższych szczeblach. Teza naukowa, powstała pod wpływem danego przypadku klinicznego, jest weryfikowana w próbie klinicznej i dalej w badaniach pilotażowych, następnie poprzez randomizowane badania kliniczno-kontrolne i wreszcie poprzez kolejne meta-analizy gromadzące coraz więcej danych [1]. Na etapie badań randomizowanych elementem potencjalnie falsyfikującym teorię jest wytypowanie grupy kontrolnej otrzymującej placebo lub dotychczas przyjętą z

obowiązujący standard ingerencję. Po przeprowadzeniu badania dane otrzymane z obu grup są kolekcjonowane, a następnie analizowane i porównywane pod względem wystąpienia statystycznie istotnych różnic w mierzonych parametrach. Mimo, iż jest to dobra metoda falsyfikacja, całościowa analiza piramidy naukowej stwarza poważne ryzyko popadnięcia w pułapkę pozytywistycznego myślenia, z powodu ogromnej przewagi elementów potwierdzających i uprawdopodabniających.

W momencie przyjęcia określonej procedury za standard postępowania i umieszczenia jej w wytycznych, którymi mają kierować się specjaliści wybranych dziedzin szansa na jej przyszłą falsyfikację znacząco maleje. Powodem takiego stanu rzeczy jest konieczność otrzymanie zgody Komisji Bioetycznej na prowadzenie eksperymentów na ludziach. Aby otrzymać zgodę badanie powinno zostać uznane za zgodne z wytycznymi Deklaracji Helsińskiej Światowego Stowarzyszenia Lekarzy [2]. Jeżeli pewna procedura jest uznanym sposobem postępowania, szansa na przekonanie Komisji do wydania zgody na próbę przeprowadzenia innego, niż przyjęte, postępowanie staje się niewielka. Obawy Komisji przed wyrażeniem zgody, są w pełni uzasadnione, ponieważ ryzyko tego, że jednostki objęte eksperymentem nie będą otrzymywały optymalnego postępowania (np. leczenie) pozostaje wysoka. W ten sposób po osiągnięciu pewnego pułapu wiarygodności w naukach przyrodniczych teorie często stają się niemal niepodważalne. Ich niepodważalność wynika z rozwijającej się, na skutek ograniczeń w prowadzeniu badań, nieweryfikowalności, a tym samym niemożności falsyfikacji.

Podsumować tą część pracy można powiedzieć, że w myśl Karla Poppera dowolna teoria nauka powinna umożliwiać wyobrażenie sobie eksperymentu, który mógłby doprowadzić do jej falsyfikacji. Problemem takiego stanowiska, jest to że często na obecnym etapie nauki i wiedzy nie dysponuje się narzędziem mogącym być zastosowanym w takim eksperymencie, a co więcej czasami takie narzędzie nie daje się wyobrazić. Pomimo, że odwrócenie się od pozytywistycznego podejścia do wiedzy stanowiło krok milowy w rozwoju filozofii nauki, rozwiązanie Popperowskie nie było satysfakcjonującym dla wszystkich dziedzin. Ponadto kryterium falsyfikowalności sprawiło, że żadna teoria naukowa nie może zostać uznaną za pewną i zawsze pozostaje ona jedynie mniej lub bardziej prawdopodobną hipotezą.

W przedstawionej w czwartym akapicie piramidzie badań naukowych dostrzegalny jest jej indukcyjny charakter. Zagadnienie indukcji od dawna prowadzi do rozlicznych trudności i sporów filozoficznych. W sporach dotyczących indukcji można wyróżnić problem klasyczny oraz neoklasyczny. Rozumowanie indukcyjne może zostać podzielone na indukcję zupełną i niezupełną. Indukcjaenumeracyjna zupełna (indukcja wyczerpująca) to wnioskowanie, w którym ogólną prawidłowość uznaje się za prawdziwą na podstawie analizy zdań opisujących wszystkie możliwe przypadki wystąpienia tej prawidłowości. W rzeczywistości indukcja zupełna jest rozumowaniem dedukcyjnym, a tym samym pewnym, gdyż wyklucza sprzeczność poprzez

wyliczenie wszystkichprzypadków. Tym niemniej, w wypadku większości nietrywialnych przypadków jest to całkowicie nieefektywna i niepraktyczna metoda prowadzeniarozumowania. Drugi typ rozumowania indukcyjnego, indukcja niezupełna, polega na uznaniu ogólnej prawidłowości na podstawie skończonej liczby przesłanek, czyli zdań orzekających wystąpienia tej prawidłowości. Innymi słowy, na podstawie próbki przeprowadza się wnioskowanie o prawidłowościach ogólnych.Niezupełność tego rozumowania jest spowodowana naturalnymi ograniczeniami, z jakimi ma do czynienia badacz. Ten typ indukcji jest jednym z podstawowych narzędzi nauk doświadczalnych i w wypadku nauk przyrodniczych prowadzi do wyciągania wniosków dla populacji ogólnej poprzez zastosowania uogólnienia indukcyjnego.

Klasyczny spór o indukcję (niezupełną) skupia się na problemie zaliczenia zasady indukcji do zdań analitycznych, w wypadku którego niewytłumaczalna jest efektywność poznawcza tej procedury. Pierwszą osobą podejmująca klasyczny problem indukcji był David Hume. Starał się on odnaleźć racjonalne uzasadnienie wiary w indukcję i spostrzegł, że intuicja stojąca za takim przekonaniem polega na ”praktycznej sprawdzalności” indukcji. Schemat myślowy odpowiadający temu przekonaniu prezentuje się w sposób następujący: „Dana nauka (indukcja) sprawdzała się do tej pory, w związku z czym będzie sprawdzała się nadal” [10]. W ten sposób pewne zdarzenia lub ingerencje mogą zostać uznane za przyczyny określonych skutków, tj. za przyczynę uznamy przedmiot, po którym następuje inny, przy czym po wszystkich przedmiotach, podobnych do pierwszego, następują przedmioty, podobne do drugiego [4, s. 74]. Niefortunnie w przytoczonym wyżej schemacie myślowym widoczne jest opieranie się o indukcję, w związku z czym mamy do czynienia z mechanizmem błędnego koła. Jak pisze w *Badaniach dotyczących rozumu ludzkiego*: „Istnieje pewnego rodzaju sceptycyzm poprzedzający wszelkie badanie i filozofowanie, (…) O tym, że nas te władze nie wprowadzają w błąd, musimy się sami upewnić przy pomocy szeregu rozumowań, wysnutych z jakiejś pierwotnej zasady, która nie może żadną miarą być mylna.” [4, s.146]. Zaobserwowana trudność polega na braku możliwości logicznego odkrycia takiej zasady oraz na niemożności wyprowadzania z niej, w wypadku jej przyjęcia, pewnych konkluzji z powodu braku odpowiedniego uzasadnienia rozumowania indukcyjnego.

W danym czasie większość myślicieli ignorowała problem poruszony przez Huma. Filozofem, który zdecydował się na odniesienie do tej kwestii był Immanuel Kant. Proponowane przez niego rozwiązanie polega na przyznaniu istnienia zasady przyczynowościi konieczności w ludzki umysł i uznaniu, że pozwalają one klasyfikować doświadczenia w sposób dopuszczający występowanie regularności i umożliwiający rozumowanie indukcyjne. Niestety takie rozwiązanie obarczone jest licznym założeniami w zakresie natury ludzkiego bytu i umysłu.

Skandal neoklasyczny dotyczy tego, że aby indukcyjna zasada oceny hipotez naukowych była usprawiedliwiona niezbędne jest wcześniejsze przyjęcie założeń o charakterze metafizycznym [15, s.69]. Jednym z filozoficznych

marzeń XX-wieku było stworzenie indukcyjnego odpowiednika maszyny Turinga, rozstrzygający która z hipotez naukowych najlepiej tłumaczy określony zestaw danych. Przyczyną takiego stanu rzeczy, nie bacząc na towarzyszące trudności, była (i jest) powszechna wiara w walory uzasadniające indukcji. Do tej pory jednak wydaje się, że badania naukowe nie dają się przekształcić w zbiór zalgorytmizowanych procedur i badacze pozostają skazani na korzystanie z metod, u podstaw których, tak jak w wypadku indukcji, znajdują się pewne paradoksy. Obecnie problem indukcji uległ przeformułowaniu, a jej zasadność jest uzasadniania modelami probabilistycznymi.

Kolejnym, wartym komentarza, zagadnieniem jest problem prawdy oraz przybliżeń do niej. Pojęcie prawdziwości jest kolejną centralną kwestią w filozofii nauki. Jak możemy przeczytać w tekście Imre Lakatosa: „Jedynie idea prawdy pozwala nam mówić w sposób sensowny o błędach i o racjonalnym krytycyzmie. To ona umożliwia racjonalną dyskusję, która jest w istocie dyskusją krytyczną zmierzającą do poszukiwania błędów oraz eliminowania ich w takim stopniu, jak jest to możliwe po to, by stać się bliższym prawdy. Dlatego też same pojęcia błędu i omylności zakładają pojęcie prawdy obiektywnej jako wzorca, który może się nam wymknąć." [6, s.160]. Powyższa myśl wskazuje na niezbędność zdefiniowania i zrozumienia pojęcia prawdy.

Pojęcie prawdy ulegało ewolucji wraz z upływam kolejnych wieków. Pierwsze próby metodycznej analizy pojęcia prawdy w filozofii zachodu sięgają *Metafizyki* Arystotelesa. Podana przez niego definicja brzmi następująco: "*Jest fałszem powiedzieć o tym, co jest, że nie jest, lub o tym, co nie jest, że jest; jest prawdą powiedzieć o tym, co jest, że jest, lub o tym, co nie jest, że nie jest.*". Powyższe zdanie doskonale oddaje intuicje kryjące się za pojęciami fałszu i prawdy, jednak wydaje się być niewystarczające do praktycznego orzekania prawdziwości o twierdzeniach. Co więcej w Arystotelesowskim ujęciu prawdziwość była odnoszona do zdań i już w starożytnym świecie sformułowano liczne aporie związane ze stwierdzeniem prawdziwość lub fałszywości. Dotyczyły one wartościowania logicznego zdań o przyszłości, zdań samoodnoszących się i orzekania o sofizmatach [11, s.20-31]. Z czasem pojawiły się inne definicje prawdy, jednak wszystkie one krążą wokół pojęcia zgodności sądu ze stanem faktycznym wiedzy. Interesują próbę zdefiniowana prawdy w XX wieku podjął Alfred Tarski, który szerzej zajmował się problem braku wyraźnej granicy pomiędzy językiem, a metajęzykiem. Celem jego pracy było stworzenie kompletnego systemu umożliwiającego, w językach formalnych, wskazywanie na zdania prawdziwe. Efektem jego działalności było stworzenie sformułowania, mającej następującą postać: „P" jest prawdziwe wtedy i tylko wtedy, gdy*P*, gdzie „P" jest formułą zdaniową po której następuje spójnik logiczny i zdanie P w metajęzyku [12]. Co więcej, odwołanie do prac Tarskiego nie wystarcza do rozstrzygnięcia, czy teorie korespondują z faktami, ponieważ korespondencja zachodząca na poziomie zdań jednostkowych nie świadczy o korespondencji uniwersalnych praw z ich manifestacjami, a jak wiadomo w naukach przyrodniczych naczelną rolę odgrywają zasady

odnoszące się do potencjalnie nieskończonego zbioru zjawisk. Z uwagi na mało praktyczny charakter pracy Tarskiego i trudności w unikaniu aporii językowych, często przyjmuje się że prawda jest pojęciem pierwotnym, które nie podlega definicji. Inne rozwiązania proponują wykluczenie określonej klasy zdań z oceny logicznej lub przyjęcie doświadczeń zmysłowych, za kryterium prawdy. Psychologicznemu stanowisku sprzeciwiał się Popper utrzymując że doznania nię mogą stanowić podstawy obiektywnej oceny pojęć uniwersalnych [15, s. 152]. W ostatnim półwieczu miała miejsce głęboka przemiana w zakresie oceny prawdziwości. Porzucone zostały idealistyczne dążenia do znalezienia ostatecznych odpowiedzi epistemologicznych. Wiele tez, wzbudzających liczne kontrowersje, przyjęto ze względu na ich użyteczność. Można powiedzieć, że został osiągnięty złoty środek pomiędzy falsyfikacją, a doświadczeniem i w obecnie w ocenach prawdziwości teorii stara się czerpać z obu stanowisk.

Z problemem prawdy nieodłącznie związane jest pojęcie wiedzy. Centralne pytanie w racjonalnej tradycji filozofii nauki dotyczy kwestii uprawdopodobnienia wiedzy w czasie. Na poziomie intuicyjnym łatwo jest dostrzec pewną ewolucję teorii naukowych, jednak próba odpowiedzi na pytanie, czy niektóre teorie fizyczne są bardziej uprawdopodobnione od innych często doprowadza nas do konsternacji. I tak, nie udaje się w sposób prosty porównać stopnia uprawdopodobnienia korpuskularnej teorii struktury świata z teorią falową [15, s.150]. Jednak przed osiągnięciem tego poziomu rozważań niezbędne jest podjęcie próby zdefiniowania wiedzy. Najczęściej definicje wiedzy starają się odpowiedzieć na następujące pytanie: „Co sprawia, że treść sądu logicznego można uznać za wiedzę?". Źródła klasycznej koncepcji wiedzy upatruje się w tekście *Teajtet* Platona. W przebiegu dialogu Sokrates dociera do rozróżnienia pomiędzy wiedzą, która jest oceniona jako wartościowsza, a prawdziwym mniemaniem, które niejako jest prawdziwe jedynie z powodu szczęśliwego trafu, intuicji [8, s.131-132]. Sformalizowanie zapisanie tej teorii prezentuje się w sposób następujący: X wie, że P wtedy i tylko wtedy, gdy:1. Zdanie „P" jest prawdziwe oraz2. X jest przekonany, że P, a ponadto3. X ma wystarczające uzasadnienie dla swegoprzekonania, że P.. Postrzeganie wiedzy jako sądu spełniającego te trzy warunki utrzymywało się przez wiele wieku. Osobą, która podważyła powyższą definicję był Edmund Gettier. W XX wieku napisał tekst *Czy uzasadnione i prawdziwe przekonanie jest wiedzą?*, który podaje przykłady dowodzące, że możliwym jest wyobrażenie sobie sytuacji spełniającej klasyczną definicję wiedzy, a jednak w intuicyjnym rozumieniu nie będące wiedzą. Rozumowanie przedstawione w przykładach Gettiera wygląda następująco: Spacerując po okolicy pewna osoba zauważyła dzikiego psa stojącego w okolicy opuszczonego domu. Sformułowała przekonanie w swojej głowie, że: „Koło opuszczonego domu znajduje się dziki pies.". Niefortunnie przywidziało jej się i w rzeczywistości domniemany pies jest ogrodową figurką wilka, jednak w wypadku zbiegu okoliczności po przeciwnej stronie domu znajduje się prawdziwy dziki pies (dwa źródłowe przykłady Gettierowskie traktują o Smithie, który posiada przekonanie o przyjęciu do pracy osoby

z 10 monetami w kieszeni i w drugim przykładzie o posiadaniu Forda przez współpracownika) [3]. Od tego czasu podjęto próby udoskonalenia definicji wiedzy, co zaowocowało następującą propozycją Roberta Nozicka: „Aby mówić o wiedzy muszą być spełnione następujące warunki (traktowane jako konieczne i łącznie wystarczające): 1. Zdanie „p" jest prawdziwe oraz 2. S ma przekonanie, że p oraz 3.Gdyby p nie było prawdziwe, S nie miałby przekonania, że p i 4. Gdyby p było prawdziwe, 5 miałby przekonanie, że p" [14, s.140]. Wraz z opisywaniem kolejnych przykładów nie wpisujących się powyższe definicje ulegały one dalszym przemianom. Dodatkowo w brytyjskiej filozofii analitycznej Gilbert Ryle zaproponował rozróżnienie na wiedzę praktyczną (*wiedza jak ...*) i wiedzę teoretyczną (*wiedza, że …*). Mimo licznych propozycji nie udało się do tej pory dojść do powszechnie przyjętej definicji wiedzy.

Analizując rozwój poszczególnych teorii naukowych powstało zaproponowana została teoria głosząca, że w rozwoju nauki istotne są, nie jednostkowe teorie, jak do tej pory uznawano, lecz ciągi teorii powstające poprzez wprowadzanie zmian w każdej, poprzedzającej obecnie analizowaną, wersji. Celem wprowadzania zmian jest zwiększenie wartości naukowej teorii. Wyszczególniając takie ciągi za kryterium kwalifikacji uznaje się wspólny „rdzeń", czyli podstawowe założenia, które pozostają niezmienne. Wprowadzenie perspektywy ciągów do nauki prowadzi do dostrzeżenia pewnej analogii pomiędzy biologiczną teorią ewolucji, a teorią „ewolucji" nauki. Losy nauki pełne były rywalizacji pomiędzy stanowiskami i programami badawczymi. Na wzór darwinowskiego przekonania o istnieniu mechanizmu wyłaniającego w walce o byt najsilniejsze osobniki, pojawiło się przekonanie o tym, że starcia pomiędzy programami badawczymi są korzystne i prowadzą do przyspieszenia rozwoju nauki. Przy takim podejściu należy odrzucić monizm ideologiczny na rzecz pluralizmu.

Z powodu istnienia wielości tradycji badawczych w nauce, narodziło się pytanie czy zmiana paradygmatu prowadzi jedynie do przemiany „świata badacza", czy też zmienia się obiektywny świat sam w sobie. Z czasem jednak pojęcie świata obiektywnego również zostało sprowadzone do jednego z paradygmatów, co upowszechniło spoglądanie na koncept świata obiektywnego, jako na zamierzchłą ideę w metafizyce. Z tego powodu doszło do połączenia przekonania o relatywizmie prawdy z krytyką realizmu poznawczego i rozwinięto teorię mówiącą o tym, że paradygmat stwarza rzeczywistość i wraz z jego zmianą zmianie podlega całościowa wizja świata.

Podsumowując zagadnienia podejmowane w tym artykule należy podkreślić, że niemożliwym jest zrozumienie przemian zachodzących w filozofii nauki oraz na polu metodologii badań naukowych bez analizy historii rozwoju pojęć i idei, które wykorzystywane są powszechnie wykorzystywane w nauce. Należy pamiętać o słabościach i ograniczeniach, lecz także i mocnych stronach używanych definicji i narzędzi. Warto mieć świadomość trudności, z którymi filozofowie nauki borykają się od stuleci i nie pozostawać obojętnym, szczególnie w wypadku uprawiania nauk teoretycznych, na kwestie językowe oraz na

problemy z definiowaniem wybranych pojęć. Współczesne trendy naukowe na płaszczyźnie teoretycznej pozostawiają ogromną swobodę badaczowi, podczas gdy badania praktyczne są obwarowywane kolejnymi wymogami formalnymi, które należy spełniać, aby móc takowe badania prowadzić. Coraz głębsza świadomość ograniczeń uniemożliwiających dotarcie do wiedzy pewnej i ostatecznej, może redukować i spłycać głębokie zainteresowanie badacza i prowadzić do pewnej ugodowości. Oczywiście powyższe przypuszczenia są jedynie spekulacjami i z ogromnym prawdopodobieństwem wrodzona dociekliwość, jakże charakterystyczna dla ludzi, zapobiegnie poczuciu bezsensowności, które mogłoby wyniknąć z relatywistycznego postrzegania świata. Z pewnością badacz winien nieustannie dążyć do umacniania swoich hipotez, powinien starać się przełamywać utarte schematy oraz spoglądać na istniejące problemy z dotychczas niedostrzeganej perspektywy.

Bibliografia:

1.Burns Patricia, Rohrich Rod, Chung Kevin, *The Levels of Evidence and their role in Evidence-Based Medicine*, 2012, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3124652/ [dostęp: 22.04.2017]

2.*Deklaracja Helsińska Światowego Stowarzyszenia Lekarzy*, tłum. Marek Czarkowski, Romuald Krajewski, Konstanty Radziwiłł, Ośrodek Bioetyki Naczelnej Rady Lekarskiej, Warszawa 2013, http://www.nil.org.pl/__data/assets/pdf_file/0008/93248/Deklaracja-Helsinska-przyjeta-na-64-ZO-WMA_-pazdziernik-2013_pelny-tekst.pdf [dostęp: 22.04.2017]

3.Gettier Edmund, *Is Justified True Belief Knowledge?*, Analysis, vol. 23, 1966, http://fitelson.org/proseminar/gettier.pdf [dostęp: 22.04.2017]

4.Hume David, *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. Jan Łukasiewicz i Kazimierz Twardowski, Polska Akademia umiejętności, Kraków 1947

5.Jusiak Janusz, *Współczesne kierunki filozoficzne*, rozdz. I, Warszawa 1983, http://bacon.umcs.lublin.pl/~jjusiak/dokumenty/artykuly/Pozytywizm.pdf [dostęp: 22.04.2017]

6.Lakatos Imre, *Popper on democration and induction*, [w:] Philosophical Papers, t. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1980; tłum. polskie: *Pisma z filozofii nauk empirycznych*, PWN, Warszawa 1995

7.OCEBM Levels of Evidence Working Group, *The Oxford 2011 Levels of Evidence*, Oxford Centre for Evidence-Based Medicine, http://www.cebm.net/index.aspx?o=5653 [dostęp: 22.04.2017]

8.Platon, *Teajtet*, tłum. W. Witwicki, PWN, Warszawa 1959

9.Popper Karl, *Wiedza obiektywna. Ewolucyjna teoria epistemologiczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1992

10.Speaks Jeff, *Hume and the classical problem of induction*, 2006, https://www3.nd.edu/~jspeaks/courses/mcgill/201/hume-induction.pdf [dostęp: 22.04.2017]

11.Suchoń Wojciech, *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001

12.Tarski Alfred, *Truth and Proof*, Scientific American, t. 220, 1969; tłum. polskie: *Prawda i dowód*, http://www.staff.amu.edu.pl/~awisniew/wprowadzenie_do_filozofii/teksty/Tarski%20Prawda%20i%20dowod.pdf [dostęp: 22.04.2017]

13.Woleński Jan,*Epistemologia*, tom I-III, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2000-2003

14.Ziemińska Renata, *Nozick o wiedzy i sceptycyzmie*, Filozofia Nauki 10/1, 2002, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Filozofia_Nauki/Filozofia_Nauki-r2002-t10-n1/Filozofia_Nauki-r2002-t10-n1-s139-153/Filozofia_Nauki-r2002-t10-n1-s139-153.pdf [dostęp: 22.04.2017]
15.Życiński Józef, *Elementy filozofii nauki*, Copernicus Center Press, Kraków 2015

BUNT POKOLENIA NA PRZYKŁADACH

Zielonka Robert,
Doktorant Uniwersytetu Zielonogórskiego,
Instytut Historii. Zielona Góra
r_zielonka@o2.pl

Promotor –
dr hab. Leszek Belzyt, prof. UZ, Zakład Historii Społecznej,
Gospodarczej i Wojskowości, Uniwersytet Zielonogórski

Wstęp

Bunt, sprzeciw, próby obalenia porządku społecznego istniały od dawien dawna, występowały w każdym typie społeczeństw. Wcześniej były to jednak zjawiska marginalne i rzadko mające miejsce, nieistotne dla stabilności systemu, bądź też zaliczane do zwycięskich rewolucji i przewrotów. Najczęściej zaś były skwapliwie maskowane, skrywane, przemilczane, potępiane i likwidowane, jeżeli nie liczyć niektórych,przerażających w swej skali i konsekwencjach eksperymentów społecznych w rodzaju nazizmu czy stalinizmu [3].

Makrospołeczny kontekst młodości ukazują analizy innego reprezentanta orientacji strukturalnofunkcjonalnej: S.N. Eisenstadta, którego H. Griese (1996), jeden z czołowych socjologów młodzieży w Niemczech, uznaje za twórcę spójnego zarysu socjologii młodzieży. Eisenstadt podkreślał znaczenie wieku, stanowiącego jednoczesne „uprawienie i zobowiązanie do wykonywania różnych ról", dla zachowania ciągłości systemu społecznego . Komplementarność poszczególnych faz życiowych wpisywał on w ramy procesu socjalizacji (Eisenstadt, 1966, s. 53-54). Funkcjonalizm młodości wobec potrzeb nowoczesnego społeczeństwa ujawnia się w obliczu konieczności przejścia od partykularystycznych więzi rodzinnych do uniwersalistycznych więzi społecznych poza rodziną (Eisenstadt, 1966, s. 68-69). „Obszar chroniony immunitetem przed kontrolą dorosłych" stanowi – ułatwiająca socjalizację – homogeniczna wiekowo grupa rówieśnicza (Parsons, 1966, s. 147). Peer group konstytuuje młodość jako fazę życiową i jest pośredniczącym„obszarem społecznym" w społeczeństwie rozwiniętym (Tillmann, 1996, s. 187-188). Gotowość młodych ludzi do wchodzenia w interakcje z równolatkami

tłumaczy Eisenstadt presją nowoczesnego społeczeństwa na działanie poza kręgiem rodzinnym. Zapewniając bezpieczeństwo (poczucie intelektualnej i egzystencjalnej wspólnoty, także w niepewności i lęku), grupa rówieśnicza pozwala na podejmowanie uniwersalistycznych sposobów zachowań, prowadząc do jak najmniej konfliktowej internalizacji ogólnospołecznych norm i wartości (Eisenstadt, 1966, s. 72-73). Zgodność „subiektywnych potrzeb z funkcjonalnymi koniecznościami" sprawia, iż młodzież (młodość) pełni w społeczeństwie nowoczesnym funkcję integracyjną [1].

Odejdźmy na chwilę od makro świata, spójrzmy na mikro świat, a jest nim rodzina. Ta grupa pierwotna ma ogromny wpływ na kształtowanie każdego jej członka-uczy pierwszych ról społecznych, jak spędzać wolny czas, wśród niej nabywamy przyzwyczajeń (np. kulinarnych) i nawyków, daje poczucie stabilizacji. Wśród niej przeżywamy pierwsze konflikty, których sposób rozwiązania może mieć wpływ na naszą przyszłość i relacje z innymi.

Gdy„od małego" problemy, spory w rodzinie są rozwiązywane drastycznie (agresywnie, często z użyciem różnorakiej przemocy) to osobowość dziecka jest słabsza-często zmienia zdanie ma predyspozycje do uległości, staje się często konformistą. Natomiast, gdy sposobem na rozwiązywanie konfliktów jest rozmowa to osobowość dziecka staje się silna i ma ono predyspozycje do bycia konformistą czy buntownikiem.

Mówiąc o buntownikach nie można wspomnieć o kontestatorze.

W potocznym odczuciu kontestator to ktoś, kto demonstracyjnie, wręcz celowo i prowokacyjnie narusza panujące normy, żyje niezgodnie z obyczajami i przepisami, zachowuje się dziwacznie i odmiennie od innych jednostek, ignoruje nakazy i zakazy żyjąc według własnych, ekscentrycznych reguł. Kontestatora utożsamia się z buntownikiem, nonkonformistą albo odszczepieńcem i outsiderem. To ktoś, kto nie znajduje dla siebie miejsca w normalnym społeczeństwie i kogo wyróżnia negatywny stosunek względem wartości przyjętych przez większość. Kontestator stanowi zagrożenie bądź pośmiewisko, obiekt nienawiści i strachu bądź kpin i staje się źródłem negatywnych uprzedzeń oraz stereotypów. Znacznie rzadziej kontestator staje się bohaterem i wzorem do naśladowania, a jeżeli tak się dzieje, zjawisko to dotyczy nielicznych członków większości. Kontestatorzy wprowadzają w znane i bezpieczne mechanizmy życia społecznego nieład i zamieszanie. Powodują ferment i budzą reakcję - najczęściej negatywną i represyjną - w każdym prawie typie społeczeństw. Dzieje się tak zaś zawsze, jeżeli prawdziwe jest założenie, iż zjawiska sprzeciwu, protestu i buntu przyjmiemy za powszechne i uniwersalne.

Wśród kontestatorów najliczniejszą kategorię stanowią ludzie młodzi, niezajmujący jeszcze określonego stałego miejsca w systemie społecznym, lecz znajdujący się dopiero w toku jego wyboru i przygotowania do spełniania funkcji i ról w dorosłym życiu. W każdej epoce historycznej znane są przypadki tzw. „konfliktu pokoleń", polegającego na zjawisku kontestowania przez „młodych" systemu stworzonego przez „starych", odrzucaniu ustalonych i przestrzeganych przez jednych zasad postępowania, a ich ochronie i przestrzeganiu przez drugich

[3].

Buntowanie polega często na łamaniu bądź, co najmniej nieprzestrzeganiu norm grupowych, co bywa zaliczane do zjawisk negatywnych, destruktywnych, patologicznych, dewiacyjnych, anomijnych. Co bądź, co bądź ma także swoje uzasadnienie w historii (czy jak kto woli doświadczeniu pokoleń), gdyż bunt przybierał często charakter totalny, radykalny, ekstremistyczny, dopuszczający stosowanie środków przymusu, w tym broni i materiałów wybuchowych. W ten sposób chcą zaznaczyć swą obecność, podnieść poczucie podmiotowości i wartości. Literatura (wszelaka) do buntowników zalicza anarchistów, odszczepieńców, wygnańców, opozycjonistów, rewolucjonistów i terrorystów, o których szczególnie głośno w dzisiejszym świecie.

Dużo powiedzieliśmy o buncie, powiedzmy też nieco o konformizmie. Psychologowie wiążą konformizm ze zmianą opinii bądź zachowań osób pod faktycznym lub tylko wyobrażonym naciskiem jakiś osób czy grób ludzi. Jedni ulegają presji otoczenia dlatego, że ktoś wyraźnie powiada: jeśli nie będziesz postępował tak jak ci każą, stracisz pracę lub zostaniesz wyrzucony ze szkoły. Inni chcąc unikać wyobrażonych kar, na przykład wyklu7czenie ze środowiska, będą mówić czy ubierać się tak, jak tego oczekuje owa grupa [2]. Siła presji zależy od:

- Autorytetu np. autorytetem w przypadku leków jest lekarz
- Atrakcyjności grupy
- Czyjejś władzy, której ulegamy (dostosowujemy się)
- Zdania kogoś, kto jest dla nas ważny (liczymy się z jego zdaniem i przyjmujemy je)

Konformizmowi bliska jest postawa oportunistyczna (podszyta fałszem, co innego myślimy a co innego mówimy). Oczywiście, trudno jest rozstrzygnąć, kiedy mamy do czynienia jeszcze z konformizmem, a kiedy już z oportunizmem. Tak jak trudno jednoznacznie oddzielić postawy nonkonformistyczne od buntowniczych. Wszystko zależy od punktu odniesienia. To, co jest buntem z perspektywy starszego pokolenia, może uchodzić za postawę konformistyczną czy wręcz oportunistyczną dla młodego pokolenia. Gdy ktoś maluje włosy na różne kolory, ubiera się w bardzo dziwaczne i kolorowe stroje, słucha„ostrej" muzyki, to dla swoich rodziców i nauczycieli jest odmieńcem, ale już dla rówieśników należących do tej samej subkultury młodzieżowej jest osobą całkowicie normalną. To raczej porzucenie takiego stroju i stylu zachowania będzie uchodzić za nonkonformizm [2].

1.**Subkultury w Polsce jako przejawy buntu.**

Grupy środowiskowe stanowią zjawisko uniwersalne oraz powszechne w każdym typie kultury. Wywodzą się genetycznie z odrębności pewnej części członków społeczeństwa, wyznaczonej cechami fizycznymi bądź psychicznymi albo kombinacją tych cech. Określone zachowania przestępcze, upodobania seksualne, nałogi, uzależnienia, przynależność do specyficznego, zamkniętego

kręgu społecznego decydują o tworzeniu się środowisk społecznych charakteryzujących się daleko posuniętą autonomią kulturową. Do subkultur tego rodzaju zaliczam w Polsce m.in. homoseksualistów, alkoholików, narkomanów, więźniów, rekrutów, przestępców, kibiców, chuliganów, komputerowców ”hakerów”.

I.1. Homoseksualiści. Posiadają w pewnej mierze charakterystykę grupy mniejszościowej, choćby z uwagi na podleganie stałej dyskryminacji. Według szacunków specjalistów stanowią oni od 3 do 5 procent każdej populacji.

W Polsce wcześniej prawie nigdy nie występowali jawnie i grupowo w obronie własnych praw. Dopiero po 1989 roku ujawniają swoje preferencje i upodobania. Trudno oszacować w Polsce ich rzeczywistą liczbę, choćby ze względu na brak ewidencji i badań. Tworzą lokalne grupki środowiskowe, w obrębie, których znajdują partnerów. Granice tych zbiorowości stanowią zarazem w dużym zakresie ramy ich społecznej i kulturalnej aktywności. Obecnie posiadają już sieć własnych organizacji oraz środków komunikowania, w tym własną prasę o zasięgu ogólnopolskim jak i lokalnym. Do czasopism o zasięgu ogólnopolskim należą m.in. miesięcznik *Filo* /ukazuje się od 1986 roku, najpierw nielegalnie, obecnie całkowicie oficjalnie, sprzedawany jest w sieci kiosków „Ruchu” w nakładzie około 3 tysięcy egzemplarzy/ oraz *Men* i *Inaczej*. /Wiernikowska 1993/. Mają także swoje środowiskowe lokale i kluby /np. *Lord* w Gdańsku/.

Aktualnie homoseksualiści domagają się w Polsce praw do uznania własnej odrębności i poszanowania zasad ich odmienności seksualnej. Prowadzą swą działalność w sposób zorganizowany, grupowy. W 1993 roku odbyła się w Warszawie na Starym Mieście pierwsza w Polsce publiczna demonstracja homoseksualistów. W języku potocznym zwie się ich często w pejoratywnym, negatywnym sensie „pedałami”, „pederastami”, „cwelami” /to ostatnie określenie wywodzi się z gwary więziennej/.

I.2. „Gitowcy”, git-ludzie. Można zaliczyć to zjawisko do rdzennie polskich subkultur przestępczych./Bernalewski 1974, Kamiński 1993, Moczydłowski 1990, 1991/. Są to subkultury zamknięte, zhierarchizowane, typu więziennego, mafijnego i środowiskowego. Opierają swe istnienie na ścisłej selekcji oraz ograniczonej możliwości rekrutacji, na bogatym i rozbudowanym systemie rytuałów /m.in. inicjacyjnych/, gwar, odmiennych hierarchii wartości. Subkultura ta wyłoniła się w więzieniach, przy czym na początku lat siedemdziesiątych stała się subkulturą wykraczającą poza ich mury, rozciągając swoje wpływy także na tzw. „wolnościowe środowiska przestępcze”. Elementem rozpoznawczym był m.in. tatuaż, zwłaszcza kropka przy lewym oku zwana „cyngwajsem”.

„Gitowcy” tworzą do tej pory kilkunastoosobowe grupy lokalne o mafijnej, gangsterskiej strukturze. Członków tej subkultury cechuje ksenofobia i wrogość względem obcych, definiowanych jednocześnie z pominięciem kryteriów etnicznych czy rasowych. W pewnym sensie ich ideologia posiada wiele cech wspólnych ze światopoglądem skinheadów. Subkultura ta szczyty popularności

ma już, co prawda za sobą, ale sporo jej elementów zostało przejętych przez będące w procesie rozwoju zorganizowane podziemie przestępcze.

I.3. Narkomani, albo szerzej toksykomani, uzależnieni, ćpuny, szprycerzy, wąchacze, pompkarze. Ludzie uzależnieni od środków odurzających, często tworzą grupy subkulturowe połączone wspólnotą stylu życia i orientacji na cel. Grupy takie przybierają najczęściej postać komuny, „rodziny", w której obowiązuje zasada wspólnoty i wolnej wymiany wszelkich dóbr, w tym narkotyków i świadczeń seksualnych. Małe grupki narkomanów tworzą własne kody komunikacyjne. Lokalizują się zazwyczaj wokół wytwórni-melin, stanowiących miejsce koncentracji oraz zażywania narkotyków dla wąskiego grona zaufanych członków grupy. Swoiste subkultury tego rodzaju tworzą też „odwykowcy", podopieczni instytucji leczących z uzależnień narkotykowych takich jak przykładowo *Monar*. W domach monarowskich powstają, bowiem społeczności o charakterze subkulturowym. Są to grupy niejednorodne pod względem składu, często niepowtarzalne pod względem klimatu i obowiązujących wewnątrz nich zasad współżycia. Subkultura narkomanów jest w Polsce już stosunkowo liczna i wewnętrznie zróżnicowana. Oficjalnie zarejestrowanych jest w kraju ponad 40 tysięcy narkomanów. Sądzi się wszakże, że liczba „ciemna", czyli nieujawnionych członków tej szczególnej kategorii społecznej i kulturowej może sięgać stu tysięcy. Ich ilość powoli, lecz stale rośnie.

I.4. „Hakerzy",/hookers/, komputerowcy. W Ostatnich latach jesteśmy świadkami tworzenia się w świecie oraz w Polsce nowego rodzaju subkultur związanych z użytkowaniem takiego artefaktu kulturowego, jakim jest komputer. Początkowo fani i maniacy komputerów funkcjonowali na podobnej zasadzie, co hobbyści-kolekcjonerzy, krótkofalowcy czy miłośnicy windsurfingu. Ich środowisko uległo jednak gwałtownemu wzrostowi i integracji, gdy zaczęła funkcjonować w Polsce sieć komputerów osobistych oraz pojawił się system Internet. Doszło wtedy - w praktyce w ciągu ostatnich trzech lat - do powstania nowej przestrzeni kulturowej, krainy cybernetycznej, obszaru, który jest we władaniu jedynie osób wtajemniczonych i odpowiednio wyposażonych w sprzęt elektroniczny, posiadających ponadto dostęp do multimedialnej cyberprzestrzeni.

Subkultura „hakerów" jak zowią ja w swoim żargonie użytkownicy Internetu nie jest jedyną tego rodzaju. Jest też wewnętrznie bardzo złożona i niejednorodna. Skupia ludzi w różnym wieku, wywodzących się z wszystkich krajów i ras, otwiera nieograniczone wręcz możliwości komunikowania interpersonalnego, tworzy sieć obejmującą prawie cały świat. Według znawców problemu: „Internet to najważniejszy wynalazek od czasu Gutenberga. Elektroniczna utopia. Komputerowa ziemia obiecana. Spełnienie marzeń o globalnej wiosce"./Łodyński,Leśniak 1995:7/. Subkultura użytkowników Internetu jest zjawiskiem zupełnie wyjątkowym, wykraczającym daleko w przyszłość i mogącym całkowicie zmienić tradycyjny obraz kultury społeczeństw ludzkich. Jest to subkultura kreatywno-innowacyjna, która obejmuje coraz większą ilość jednostek i grup. Stanowi spełnienie wizji absolutnej wolności, wręcz anarchii, przy zachowaniu jednak ścisłego, wyznaczonego strukturą komputera

і sieci porządku. Zdaniem cytowanych już dziennikarzy: „Zdumiewające, że projekt, który miał służyć potrzebom instytucji tak centralistycznej i kochającej hierarchię jak wojsko, dał początek najbardziej anarchistycznej, niekontrolowanej i żywiołowej strukturze społecznej, jaka kiedykolwiek istniała. Internet nie ma żadnego zarządu. Nikt też nie jest naprawdę jego właścicielem/.../ Sieć rozrasta się i żyje własnym życiem, a reguły, jakie w niej obowiązują są wynikiem obligacji dobrowolnie przyjmowanych przez wszystkich jej użytkowników. Internet przypomina <bezpaństwowy organizm społeczny>, o którym marzyli niegdyś teoretycy anarchizmu"./Łodyński,Leśniak 1995:8/.

Trudno jest zarazem mówić o wyraźnie wyodrębnionej grupie ludzkiej i granicach subkultury, która nieustannie się zmienia oraz rozrasta. Wyróżnikiem uczestnictwa w niej jest entuzjazm i dobrowolność akcesu. Sami użytkownicy Internetu nawołują: „Zwiedzajcie królestwo wolności! Bez granic, paszportów, policji, polityków. Tutaj nikt nie będzie was pytał o płeć, wyznanie czy stan posiadania.Tak brzmią reklamówki zachęcające do podróży po Internecie, największej sieci komputerowej, która ma już ponad 30 milionów użytkowników na całym świecie. Co miesiąc przybywa kolejny milion"./Łodyński,Leśniak 1995:7/. Co do aktualnej liczby użytkowników w świecie, to szacuje się ją już na ponad sto milionów, w Polsce zaś na sto pięćdziesiąt tysięcy.

Reguły i kody komunikacyjne występujące w Internecie, w cyberprzestrzeni, krainie multimedialnej wolności, nowych możliwości ekspresji werbalnej jak i plastycznej a także muzycznej, przyciągają do komputerów ludzi poszukujących nowych możliwości autokreacji i uzewnętrznienia własnej osobowości. Świat ten skupia jednostki niepokorne, członków grup mniejszościowych, ekstrawagantów, kontestatorów i buntowników różnej maści. Przyciąga jednak także twórców, nieprzeciętnie zdolnych i kreatywnych poszukiwaczy nowych horyzontów kulturowych, w tym naukowców i artystów urzeczonych możliwością szerokiej, półanonimowej prezentacji własnych pomysłów, systemów wartości i stosunku do świata zewnętrznego. W niektórych przypadkach kraina wewnętrznych programów komputerowych określa cały styl życia, zakres aktywności społecznej i kulturalnej jego użytkowników. Wcale nierzadkie są w Polsce przypadki młodych ludzi, którzy są do tego stopnia zafascynowani możliwościami stworzonymi przez elektronikę, że poświęcają się jej bez reszty, tak jak jeden z najważniejszych ich proroków i idoli Bill Gates. Jest to przy tym swoista forma kontestacji rzeczywistości zastanej, odstępstwo od kultury tradycyjnej opartej na wielowiekowym i wielopokoleniowym dziedzictwie,wartościach, normach, kodach komunikacyjnych i kanonach estetycznych.

II. Grupy wspólnotowo-ideologiczne. Grupują jednostki połączone podobieństwem orientacji na wartości, poszukujące w grupie oparcia w sytuacji osamotnienia, alienacji, niezrozumienia czy izolacji wynikającej z faktu odmienności preferencji i zachowań kulturowych. Drugą przyczyną ich wyodrębnienia jest poczucie wspólnoty celów i rodzącej się na tej podstawie więzi ideologicznej. Do grup tego typu zaliczam m.in. zbiorowości i ugrupowania

anarchistyczne, ekologiczne oraz religijne.

Ugrupowania anarchistyczne takie jak *Ruch Społeczeństwa Alternatywnego, Ruch <Wolność i Pokój>* oraz *Pomarańczowa Alternatywa* zdobyły w Polsce swoistą sławę i znaczenie. /Dobosz,Frydrych 1989, Grygiel,Piwowarski 1992, Wertenstein-Żuławski,Pęczak, red. 1991/. Grupy te przy okazji licznych demonstracji oraz akcji ulicznych w latach 1987-1992 rozwinęły własną ideologię. W obecnej chwili większość anarchistycznych grup subkulturowych już nie istnieje, natomiast pozostałe opierają swoją działalność na autorytecie i pozycji liderów w rodzaju Marka Kurzyńca./Kurzyniec 1992/.

Grupy ekologiczne powstały w różnych miastach Polski i cechuje je duży stopień radykalizmu. Aktualnie działa w *Polsce Federacja Zielonych*, która w chwili powstania w 1988 roku skupiała ponad czterdzieści grup składowych./ *Green Brigades* 1993:29-3-/.

Subkulturowe grupy ideologiczno-wspólnotowe o charakterze religijnym to zarówno katolickie wspólnoty oazowe /Lewenstein,Melchior 1988/ jak i ugrupowania o charakterze sekt, komun religijnych oraz grup kultowych. Lektura publikacji prasowych i naukowych świadczy o tym, że są to zjawiska coraz bardziej widoczne i częściej obecne w życiu społecznym w Polsce. Ożywione dyskusje prasowe wywołały przejawy kultu satanistów oraz rosnąca liczba a także aktywność członków takich sekt jak *Antrovis, Raelianie czy Rodzina Miłości*. /Czajkowska 1991, Marchlewski 1990, Nowak 1994, Pawłowicz 1992, *Sekty: Studium socjologiczno-historyczne* 1993,Wójcik 1992, Zadworny 1995 [3].

Grupy subkulturowe ośmieszają, negują, lekceważą i często nie przestrzegają przepisów określonych zespołami norm obyczajowych i prawnych. Pojęcie atrakcyjności jest u nich inne niż w większości społeczeństwa gdyż atrakcyjne to nietypowe, nieakceptowalne, szokujące.

Społeczeństwo polskie w coraz większym stopniu upodabnia się do pluralistycznych, kulturowo otwartych i niejednorodnych systemów zachodnioeuropejskich demokracji. Subkultury są zjawiskiem stosunkowo młodym, tak jak i świeża jest zasada tolerancji i akceptacji odmienności oraz różnorodności kulturowej. Zasięg kontestacji i liczebność członków grup subkulturowych będzie się nieustannie zmieniać, przy czym niekoniecznie musi przejawiać tendencję wzrostową [3].

Zjawiska buntu, negacji czy protestu są nadal uznawane za sferę zachowań marginalnych, usadawiając się w ujęciach naukowych i publicystycznych w sąsiedztwie patologii czy dewiacji, lecz one wzbogacają życie społeczne we współczesnej Polsce.

2.Podsumowanie.

Czy ktoś tego pragnie czy nie, akceptuje bądź odrzuca, bunt stale towarzyszy życiu społecznemu. Jest jego niezbywalnym elementem. To, czy będzie pełnił funkcje destruktywne czy konstruktywne, czy przybierze postać konfliktu modernizacyjnego, kreatywnego, funkcjonalnego czy przemieni się w

rebelię, przewrót, niszczącą wszystko rewolucję zależy wyłącznie od sposobu konstrukcji systemu społecznego, w którym przejawia się ten protest, sprzeciw i chęć zmian. Tak jak nie można wejść dwukrotnie do tej samej rzeki, tak nie da się zmienić istoty człowieczeństwa, wyplenić oraz wykorzenić krytycyzmu, indywidualizmu, egoizmu i skłonności do buntu, dlatego tzw. konflikt ideologiczny czy konflikt pokoleń jest często nieunikniony. Zdolność do przeciwstawiania się jest tak immanentnie w człowieku zakodowana jak skłonność do czynienia zła bądź dobra. To, jaki kierunek i formę przyjmie tkwiąca w ludziach siła, jakie pociągnie za sobą konsekwencje, bywa w większości przypadków rezultatem konwenansu, reguł życia społecznego, prawa i obyczaju.

(…)Jeżeli nawet rodzą się jednostki z wrodzoną skłonnością do zachowań destrukcyjnych - co jest sprawą wielce wątpliwą i do tej pory naukowo nieudowodnioną - to właśnie społeczeństwo stwarza im możliwości a także warunki pozwalające na uzewnętrznienie indywidualnych skłonności. Społeczeństwo może je zahamować, zredukować, rozładować, ale też spotęgować i wyzwolić. Różne bywają systemy społeczne; karzące i wybaczające, tolerancyjne oraz ortodoksyjne, surowe i liberalne, zamknięte i otwarte, wolne i zniewolone. Kontestacja pojawia się w każdym z nich. Wszelkie struktury oparte zarówno na umowie jak i przymusie, są tylko do pewnego stopnia stabilne. Opór, protest, odrzucenie, skłonność do buntu występują w każdej zbiorowości, obecne są zarówno w grupach małych jak i wielkich, pierwotnych i wtórnych, formalnych i nieformalnych, we wspólnotach i zrzeszeniach [3].

Społeczeństwo jest dla jednostki zarówno abstrakcją jak i rzeczywistością. Abstrakcją w globalnym wymiarze, gdyż nikt nie jest w stanie ogarnąć rozumem całokształtu zjawisk społecznych, więzi, sieci interakcji, relacji i hierarchii występujących w obrębie wszystkich elementów i części składowych złożonego i skomplikowanego systemu. Dlatego jednostki i poszczególne grupy nie występują z zasady przeciwko społeczeństwu w ogóle, nie buntują się przeciw wszelkim systemom integracji i porządku, lecz kontestują dobrze znany i konkretny układ społeczny. Protest kieruje się przeciwko autorytetom, rodzicom (szczególnie w okresie dojrzewania, kiedy młody człowiek chce wdrażać w życie odmienne poglądy często pod wpływem grupy rówieśników), przywódcom, wszelkim źródłom przymusu. Dopiero po zaatakowaniu i zakwestionowaniu rzeczywistości znanej, odrzuceniu własnej przestrzeni społecznej, prywatnych, indywidualnych zależności i relacji, jednostka zadaje sobie pytanie o sens i status całości.

Grupy subkulturowe stają się określonym miejscem określonych ludzi o określonych poglądach, mających swój własny kod pokoleniowy.

Literatura cytowana:

D. Hildebrandt-Wypych, Pokolenia młodzieży – próba konceptualizacji, Przegląd Pedagogiczny 2009/2.

H. Izdebski, P. Śpiewak, Wiedza o Społeczeństwie, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2003.

T. Paleczny, Kontestacja: Formy buntu we współczesnym społeczeństwie, Kraków 1997.

POSTAWY DO WIARY I STORUNEK DO RELIGII CZŁOWIEKA WSPÓŁCZESNEGO

Kaźmierczak Agnieszka
Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie,
Stanowisko: Samodzielny referent
akazmierczak128@gmail.com

Postawa religijna różni się od innych postaw podmiotem do którego odnosi się człowiek. Według W. Prężyny postawa religijna jest to „[...] względnie stałe, pozytywne lub negatywne ustosunkowanie (intelektualno-przekonaniowe, emocjonalno-motywacyjne i behawioralne) jednostki wobec nadprzyrodzoności" [1, s. 12]. Inną charakterystykę postawy religijnej podaje T. Mądrzycki. Opisuje ją w odniesieniu do przedmiotowych i podmiotowych składników religii. Za przedmiotowe korelaty religii psycholog uważa doktrynę, kult oraz instytucję rozumianą jako Kościół. Za podmiotowe składniki uważa poznawcze, emocjonalne i behawioralne. Składniki poznawcze stanowią przekonania dotyczące istnienia świata nadprzyrodzonego, roli obrzędów i kościoła. Emocjonalne obejmują to poczucie obecności, bliskości Boga i jego wpływu na życie człowieka (np. podczas mszy i różnego rodzaju obrzędów). Komponent behawioralny obejmuje intencje behawioralne rozumiane jako działanie religijne np. pragnienie wychowania dzieci w religii lub chęć wzięcia ślubu kościelnego oraz konkretne zachowanie. Te trzy cechy podmiotowe można scharakteryzować szeregiem cech: treść przedmiotowa (indywidualna modyfikacja danej doktryny religijnej), złożoność, znak lub wyraz, siła, zawartość, trwałość, miejsce w systemie [2, s. 10-25].

W psychologii powstał szereg podziałów i typologizacji postaw religijnych oraz samej religijności. G. W. Allporta dzieli religijność na wewnętrzną i zewnętrzną. Wewnętrzna religijności charakteryzuje się tym, że osoba o tej orientacji znajduje naczelny motyw swojego życia w religii. Inne potrzeby są traktowane jako mające mniejsze znaczenie i ich zaspokajanie jest harmonizowane z wiarą i nakazami religijnymi, przyjmując wiarę jednostka dąży do zinternalizowania jej i postępowania w pełni z nią zgodnego. W tym sensie żyje on swoją religią. Właściwa jest ona osobom dojrzałym. Jest to swego rodzaju teoria i sposób życia. Religijność zewnętrzna charakteryzuje osoby, które skłonne są używać religii w bardzo doraźny sposób- jako zapewniającą bezpieczeństwo i pocieszenie, towarzystwo i rozrywkę, pozycje si korzystna samoocenę. W terminologii teologicznej można to wyrazić mówiąc, że osoba o tym typie religijności zewnętrznej są zwrócone do Boga, lecz bez odwrócenia się od siebie. Allport nazywa tę religijność dziecięcą [3., s. 139-140].

Inną typologię postawy religijnej przedstawia A. H. Maslow. Według psychologa istnieją dwie odmiany religijności: proroków i instytucjonalna. Religijność proroków charakteryzuje się indywidualnym odniesieniem się do Boga. Osoba- „prorok" poprzez własne doświadczenie odrywa subiektywne

prawdy o świecie, normach moralności w nim obowiązujących oraz samym Absolucie. Jest to osobista opinia istoty ludzkiej. Na jej podstawie według Maslowa powstaje religijność zinstytucjonalizowana. Wyrażana jest ona w zachowaniu, symbolice, czynnościach oraz innych formach zewnętrznego wyrazu religijnego. Na jej obszarze nie ma możliwości odnalezienia odniesienia transcendentalnego [4, s. 728].

Według E. Fromma postawa religijna człowieka wyraża się w dwóch postaciach: autorytarnej i humanistycznej. W pierwszym znaczeniu człowiek postrzega Boga jako istotę autorytarną, która żąda posłuszeństwa wobec siebie. Istota ludzka w tym typie postawy postrzega siebie jako słabą i niezdolną do samodzielnej egzystencji w świecie doczesnym. Na bazie tego stanowiska, według psychologa, rodzi się religia teistyczna. Postawa humanistyczna przedstawia Boga jako doskonalszą wersje człowieka. Absolut jest dla istoty ludzkiej celem do jakiego powinna dążyć. Nie wymaga całkowitego podporządkowanie się człowieka. Relacja opisująca zależność człowiek- Bóg wyraża się we współpracy i partnerstwie. Postawa humanistyczna prowadzi według Fromma do powstania religii nieteistycznej [4, s. 728].

W literaturze odnajdujemy wiele definicji pojęcia postawy religijnej jak i kryteriów dojrzałości religijnej. Allport twierdzi, że dojrzałość religijna nie wiąże się z wiekiem człowieka. Według psychologa jest ona najbardziej opóźnionym obszarem rozwoju człowieka. Osiągnięcie jej wyznacza sześć kryteriów: (1) zdolność rozróżnienia komponentów religijności i ciągłego namysłu nad subiektywnymi elementami sentymentu religijnego; (2) autentyczność motywacji działania religijnego różnej od fanatyzmu czy kompulsywności; (3) prawidłowo ukształtowana moralność; (4) posiadanie szerokiego zakresu interpretacyjnego, co pozwala na szerokie spektrum odziaływania i porządkowania rzeczywistości; (5) uporządkowana i zintegrowana wiedza z zakresu nauk szczegółowych, przekonań i Objawienia; (6) heurystyczny charakter dojrzałego systemu religijnego pozwalający człowiekowi na ciągłe poszukiwanie nowych elementów prawdy [3, s. 143-160].

Inne rozróżnienie dojrzałej postawy religijne podaje Z. Chlewiński. Według psychologa istnieje pięć kryteriów pozwalających określić czy dana postawa religijna człowieka jest dojrzała: (1) autonomia motywacji religijnej; (2) koncepcja Boga wyrażona w jego obrazie; (3) umiejętność rozróżnienia elementów istotnych i ubocznych w religii; (4) umiejętność rozwiązywania kryzysów religijnych oraz (5) autentyczność przekonań religijnych [5, s. 161-162]. Chlewiński podaje również cechy dewiacyjnego zachowania religijnego. Określa je mianem „zachowania karykaturalnego". Za jego podstawowe cechy uważa: (1) magiczno-zabobonne traktowanie praktyk religijnych; (2) prosta i prymitywna antropomorfizacja Osoby Boskiej przez człowieka; (3) niemożność odróżnienia aspektów istotnych od nieistotnych w religii; (4) indywidualne traktowanie religii oraz „dostosowywanie" jej do własnych preferencji; (5) nieumiejętne przechodzenie kryzysów religijnych [6, s. 88-89].

Według innego polskiego psychologa - S. Tokarskiego dojrzała

postaw religijna charakteryzuje się standardowymi cechami, które można odnaleźć w literaturze[1] oraz dodatkowe, nazywane psychologicznymi, które określają standardy pozwalające wyznaczyć kryteria dojrzałości religijnej. Psycholog rozróżnia również cechy postawy dojrzałej i niedojrzałej religijnie. Za standardowe cechy religijności Tokarski uważa to, że religia nadaje cel sens ludzkiej egzystencji kreując system wartości człowieka. Osoba religijna poszukuje Boga. W swoich działaniach kieruje się miłością. Stara się Go poznać i utrzymywać z nim kontakt. Człowiek religijny dąży także do ciągłego rozwoju swoich relacji z Bogiem, światem oraz innymi ludźmi. Akceptuje zasady religijne i eksponuje je swoją postawa życiową. Nawiązuje relacje podmiotowe z innymi ludźmi oraz osobowe z Bogiem. Osoba religijna nie jest przy tym oderwana od grupy religijnej jak np. Kościół, wspólnoty. Poprzez nawiązywanie relacji z nimi dąży do urzeczywistniania zasady świętości w swoim życiu. Niweluje ona w ten sposób akcent czysto subiektywny oceny swoich relacji z Bogiem [5, s. 164-165].

Tokarski do psychologicznych wskaźników dojrzałości religijnej zalicza: (1) centralność wartości religijnych w systemie wartości człowieka; (2) zaangażowanie religijne; (3) jego dynamiczny rozwój; (4) spójność przekonań religijnych; (5) integralny charakter religijnych postaw; (6) personalny oraz wspólnotowy wymiar religijności. Wskaźniki te powstały, aby określić stopień religijności. Pozwalają one przeformułować twierdzenia teologiczno-filozoficzne na psychologiczne [5, s. 165].

Psycholog porównuje postawę dojrzałej i niedojrzałej religijności. Ponieważ cechy religijności dojrzałej zostały podane powyżej wymienione zostaną tylko cechy postawy niedojrzałej religijności. Tokarski uważa ją za patologiczną. Określa ją mianem zewnętrznej, autorytarnej oraz instytucjonalnej. Twierdzi, że jest ona szkodliwa dla człowieka i stanowi zagrożenie dla jego prawidłowego rozwoju. Nie jest ona połączona z osobowością, ponieważ wynika z nastawienia materialistycznego i mechanistycznego. Ulega również łatwemu zafałszowaniu przez inne wartości [5, s. 163-164].

Na podstawie powyższych teorii stwierdzić można, że „[…] religijność oznacza pewien aspekt życia psychicznego człowieka religijnego, na który składają się: a) indywidualna świadomość religijna, b) subiektywne przeżycia (doznania, uczucia, doświadczenia), c) motywacje, skłonności i nastawienie religijne jednostki, d) subiektywna wiara religijna, e) odpowiednie formy zachowania, działania i ekspresji jednostki religijnej" [4, s. 726]. Podkreślenia wymaga również to, iż każda postawa religijna człowieka odnosi się do Boga, a w konsekwencji tworzy jego stosunek do wiary.

Wyróżniamy cztery podstawowe postawy wobec Boga wyrażające stosunek człowieka wobec Absolutu: (1) teizm; (2) ateizm; (3) fideizm oraz (4) agnostycyzm. Teizm jest postawą aktywności dojrzałej religijności.

1 Obejmuje wszystkie inne opisane powyżej.

J. Wojtysiak teizm definiuje jako „[…] stanowisko głoszące, że Bóg nie tylko jest (jednorazowym) stwórcą świata, ale pozostaje z nim w stałym kontakcie jako racja podtrzymująca świat w jego istnieniu, lub jako opatrzność, czuwająca (ogólnie lub szczegółowo) nad biegiem wydarzeń (w świecie) i ewentualnie specjalnie weń ingerująca (możliwość cudów)”[7, s. 405]. S. Kowalczyk określa teizm w znaczeniu negatywnych. Określa czym nie jest. Dla filozofa teizm nie jest materializmem, politeizmem, nie odzwierciedla żadnych z założeń doktryn dualistycznych, panteistycznych oraz deiztycznych. Wyraża się on jednak w teorii kreacjonistycznej, według której Absolut stworzył świat z niczego (*ex nihilo*) i ciągle podtrzymuje jego istnienie dzięki swojej woli [8, s.112].

Termin ateizm pochodzi od *a* czyli „nie” oraz *theos* czyli „Bóg”. W najogólniejszym znaczeniu oznacza zaprzeczeniu istnieniu Boga na dwóch poziomach życia człowieka: teoretycznym wyrażonym w poglądach i praktycznym w zachowaniu i postawie. Treść terminu „ateizm” jest jednak relatywna i może oznaczać odrzucenie Boga na poziomie filozoficznym, teologicznym, religioznawczym, socjologicznym oraz psychologicznym. W ostatnim znaczeniu jest to osobowa zerwanie z Absolutem, zaniechanie praktyki religijnej, wyeliminowanie z obrazu siebie odniesienia do transcendencji a w skrajnych przypadkach bunt i jawny sprzeciw przeciw religii [9, s. 20-21].

W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* ateizm określany jest, jako postawa odrzucająca lub negująca istnienie Boga. Nazywany jest on także „grzechem przeciwko cnocie religii” [10, s. 488]. Za najpowszechniejsze a zarazem za najniebezpieczniejsze formy niewiary uważa: materializm praktyczny, który zamyka człowieka w ramach życia ziemskiego; humanizm ateistyczny, dla którego człowiek jest celem wszelkiego działania i wyznacznikiem kryterium oceny tego działania, oraz ateizm współczesny, który uważa religię za przeszkodę dla budowania szczęścia człowieka [10, s.488-489].

Swoistym problemem jest typologia i klasyfikacja ateizmu. W literaturze odnajdujemy szereg prób uporządkowania metodologicznego tak szerokiego pojęcia jakim jest niewiara. W. Granat podaje szczegółowa typologię wyróżniając ateizm: (1) teoretyczny i praktycznynegujący słuszność istnienia Boga i religii oraz usuwający go z życia człowieka; (2) pozytywny i negatywny, który na miejscu Boga umieszcza człowieka i nadaje mu cechy Absolutu; (3) absolutny i względny nazywany inaczej materializmem i panteizmem; (4) epistemologiczny i ontologiczny; (5) przyrodniczy; (6) intelektualny, wolitywny, emocjonalny i pragmatyczny wynikający ze źródła odrzucenia Boga przez człowieka w oparciu o jego władze osobowe; (7) integralny i cząstkowy; (8) obojętny; (9) polemiczno-agresywny; (10) optymistyczny i pesymistyczny; (11) autentyczny i pozorny [11, s. 1035-1036].

Baniak pisze: „dawniej ateizm był wyłącznie „negacją Boga”, obecnie ma bardziej sens aksjologiczny i egzystencjalny. Ateizm dzisiaj nie jest nie jest jedynie formą rozważania na temat pewności istnienia Boga, lecz stanowi określoną wartość i sposób życia, stał się metodą „zastępowania” Boga i religii

wartościami i sensami świeckimi, metodą eliminowania pierwiastka religijnego z codziennego życia i zastępowania go pierwiastkami laickimi. Ateizm dzisiaj jest samodzielną i bezreligijną refleksją nad sensem i celem życia ludzkiego, nad życiem w ogóle , w którym nie ma miejsca dla Boga ani religii" [9, s. 23].

Kolejnym stanowiskiem opisującym relacje człowiek- Bóg jest fideizm. Jest to stanowisko, według którego jedynym źródłem poznania prawd światopoglądowych i filozoficznych jest Objawienie. W radykalnej formie daje ono prymat posiadania przywileju nadawania miana prawdy prawdom wiary. W tej formie odrzuca ono racjonalne i naukowe argumenty [12, s. 349].

Ostatnim analizowanym stanowiskiem jest agnostycyzm. Jest to stanowisko, według którego nie jest możliwe poznanie prawdy. Na obszarze teologicznym zaprzecza on zdolności poznania Boga przez człowieka. Założenia swoje opiera na teorii, że narzędzie poznawcze człowieka w postaci rozumu nie jest w stanie poznać Absolut [13, s. 182-187]. W. Granat wyróżnia pięć rodzajów postaw agnostycystycznych: (1) zakresowy; (2) psychologiczny; (3) wywołany sceptycyzmem; (4) krytyczny oraz (5) teologiczny[13, s. 182-184]. Agnostycyzm zakresowy zakłada, że człowiek nie posiada granicy swojego poznania. Jedynym aspektem rzeczywistości ograniczającym jego możliwości epistemologiczne jest jego przygodność. Jako istota przygodna nie jest zdolny do poznania i rozpatrzenia wszystkich możliwości jakie stawia przed nim świat. Forma tego agnostycyzmu zakłada istnienie bytów niepoznawalnych[13, s. 182].

Agnostycyzm psychologiczny głosi tezę, że człowiek nie jest zdolny do poznania całościowego świata. Nie wynika to jednak z ograniczeń zewnętrznych, tylko z ograniczeń wewnętrznych człowieka. Nie jest on zdolny do poznania, ponieważ jego narzędzia epistemologiczne nie są na tyle wykształcone[13, s. 182].

Agnostycyzm wywołany sceptycyzmem jest specyficzną formą występująca najczęściej na gruncie epistemologii. Sceptycyzm jest to „[…]stanowisko w sprawie poznawalności prawdy, głoszące, iż spór o poznawalność prawdy jest nierozstrzygalny, tzn. nie możemy - np. ze względu na nieistnienie, niemożliwość istnienia lub niemożliwość ustalenia istnienia czy nieistnienia kryterium prawdy - wykazać, ani że poznajemy prawdziwie, ani że nie poznajemy prawdziwie" [14, s. 409]. Agnostycyzm powstały na jego gruncie wskazuje rozliczne błędy w teoriach naukowych. Naświetla i wskazuje rozbieżności teoretyczne[13, s. 182-183].

Agnostycyzm krytyczny powstał na bazie twórczości I. Kanta. Filozof ten twierdził, że przez dwoistość narzędzi poznania człowiek nie jest zdolny do poznania rzeczy samych w sobie. Człowiek poznaje przez niedoskonałe zmysły i rozum, który porządkuje przedstawienia do niego docierające. Rozum pragnie poznać rzeczy same w sobie (Boga, Idee duszy czy wszechświat) jednak nie jest do tego zdolny[13, s. 182-184].

Ostatnim rodzajem agnostycyzmu wymienianym przez Granata jest jego forma teologiczna. Jest on konsekwencją powstania agnostycyzmu na gruncie filozoficznym Zakłada on, że człowiek nie jest zdolny jakiegokolwiek pewnego

poznania. Rzeczy możemy analizować tylko jako subiektywne przedstawienia i tylko takiego rodzaju sądy możemy o nich wydawać. Wraz z zaprzeczeniem pewności poznania rzeczywistości przez człowieka została zanegowana możliwość poznania bytów idealnych (w tym Boga) [13, s. 182-187].

Podsumowanie

Papież Franciszek w 2013 roku dla czasopisma *Re Republik* pisze: „Trzeba zatem konfrontować się z Jezusem, rzekłbym, w konkrecie i szorstkości Jego ziemskiego życia, zgodnie z tym, co nam o nim opowiada zwłaszcza najstarsza z Ewangelii, napisana przez Marka. Stwierdza się zatem, że «zgorszenie», którewywoływały słowa i czyny Jezusawokół Niego,wynikało z Jego nadzwyczajnej «władzy» – znaczenie tego słowa, występującego już w Ewangelii Marka, nie jest łatwo oddać po włosku. Greckim słowem jest tu exousìa, dosłownie wskazujące na to, co «pochodzi z bycia» tym, kim się jest. Nie jest to zatem coś zewnętrznego lub wymuszonego, lecz coś, co emanuje z wnętrza i samo się narzuca. Jezus faktycznie wywołuje głębokie wrażenie, zaskakuje, odnawia ze względu na – On sam to mówi – swoją więź z Bogiem, którego nazywa poufale Abba, a który daje Mu ową «władzę», by posłużył się nią dla dobra ludzi" [14, s. 2].

Pojęcie postawy religijnej, w tym stosunku człowieka do Boga, nie jest prostym do określenia i zdefiniowania terminem. Trudne jest stworzenie ogólnej definicji określające te zagadnienia. Szczególnie widoczne jest to obecnie w okresie „postmodernistycznym". Nadmierna skłonność do permisywizmu współczesnego człowieka, a w konsekwencji do relatywizmu moralnego prowadzi do chwiejności zasad moralnych. Sama moralność staje się coraz bardziej autonomiczna, nie tylko w obszarze indywidualnej działalności człowieka, ale także w aspekcie moralności małżeńskiej i rodzinnej. Wyraża się to w coraz częstszych postawach antyreligijnych, agnostycznych oraz ateistycznych.

Bibliografia:

1. Prężyna W., *Funkcje postawy religijności w osobowości człowieka.* Lublin: TN KUL 1981.
2. Mądrzycki T., *Z badań nad światopoglądem i postawami wobec religii młodzieży akademickiej.* Kraków: 1984.
3. Allport G. W., *Osobowość religijna.* Warszawa: PAX 1988.
4. Szmyd J., *Religia. Postawy wobec Boga.* W: *Leksykon socjologii religii. Zjawiska-badania-teorie.* Red. M. Libiszewska- Żółkowska, J. Mariański. Warszawa : PWN 2004.
5. Tokarski S., *Dojrzałość religijna* W: *Podstawowe zagadnienia psychologii religii.* Red. S. Głaza. Kraków: Wydawnictwo WAM 2006.
6. Chlewiński Z. *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność.* Poznań: Wydawnictwo „W Drodze" 1991.
7. Wojtysiak J., *Teizm* W: *Wstęp do filozofii*. Red. A. B. Stępień. Lublin: TN KUL 1995.
8. Kowalczyk S., *Teizm* W: *Encyklopedia Białych Plam.*Red. M. R. Górniak, M. Korytkowska, A. Winiarski, E. Wiorko T. XVII. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne 2006.
9. Baniak J., *Ateizm*. W: *Leksykon socjologii religii. Zjawiska- badania-teorie*. Red. M.

Libiszewska- Żółkowska, J. Mariański. Warszawa: PWN 2004.
10. Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.
11. Granat W., *Ateizm*. W: *Encyklopedia Katolicka KUL.*. Red. F. Gryglewicza, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego.T.1. Lublin: TN KUL 2001.
12. Wojtysiak J., *Fideizm* W: *Wstęp do filozofii*. Red. A. B. Stępień.. Lublin: TN KUL 1995.
13. Granat W., *Agnostycyzm*. W: *Encyklopedia Katolicka KUL.*. Red. F. Gryglewicza, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego.T.1. Lublin: TN KUL 2001.
14. Wojtysiak J., *Sceptycyzm* W: *Wstęp do filozofii*. Red. A. B. Stępień. Lublin: TN KUL 1995.
15. Papież Franciszek, *List do niewierzącego*, „Re Republic" 2013.

УСВІДОМЛЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ЗНАЧИМОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Кінаш Ганна Федорівна,
студентка ІІІ курсу
факультету української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка
НПУ імені М.П. Драгоманова
annakinash@mail.ua

Науковий керівник –
доцент Строганова Г.М.

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простірпереконливо вважається надміру об'ємним з точки зору властивості та якості тих знань, які в ньому перебувають. Обсяг поширеної та вільної для доступу інформації не обмежується критеріями її пошуку, що становить проблему вибору якісного контенту для використання учнями в навчальній діяльності.

Нині поняття інформаційної культури як поліфункційна категорія акумулює знання різних професійних та позапрофесійних галузей, стає домінантним поняттям на межі, наприклад, преси та наукової літератури, епістолярного та офіційно-ділового стилів. Водночас є підстави вважати, що інформаційна культура за значимістю перебуває у переліку складових частин світової культури, на галузеву спеціалізацію якої спрямовані дослідження науковців.

Актуальність дослідження. Незавершене формулювання дефініції поняття та завдань інформаційної культури спонукає до наукових пошуків у тих сферах, де інформаційна культура тільки починає функціювати. Позаяк урок української мови є базовим у структурі навчальних дисциплін, вважаємо актуальним окреслити завдання й практичну значимість ІК.

Нове у дослідженні буде репрезентоване у вигляді структурної схеми

«УСВІДОМЛЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ЗНАЧИМОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Аналіз досліджень та публікацій. Поняття «інформаційна культура», на наше переконання, є достатньо дослідженим у сучасній науковій літературі, ці дослідження переконливо вважаємо науково правомірними, позаяк вони охоплюють різні сфери суспільного життя. Серед науковців, чиї праці заслуговують на увагу, варто виокремити дві групи: 1) науковці, що опрацьовували первинне поняття інформаційної культури, – алгоритмічної культури, – С.А. Бешенкова, О.М. Салтовського В.М. Монахова, [1]; 2) вчені, у чиїх працях відшуковуємо поняття «інформаційна культура»: Е.П. Семенюк[2]; Н.Г. Джинчарадзе [3].

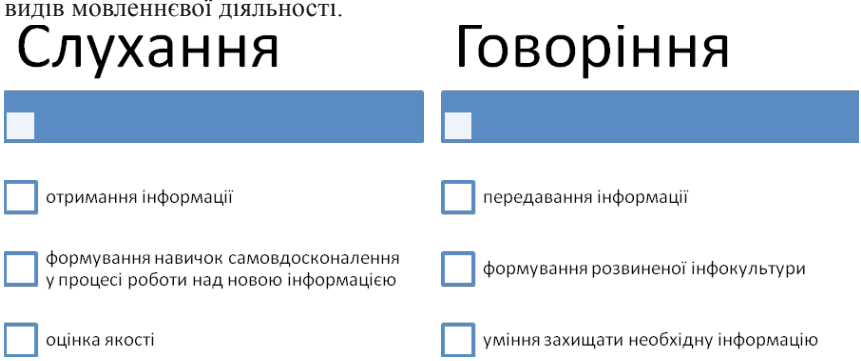
Метою статті є розробка структурної схеми на основі розмежування функцій інформаційної культури у різних сферах суспільного життя, зокрема у навчальній діяльності школярів на уроках української мови

Виклад матеріалу. Повномірне розуміння функцій інформаційної культури на уроках української мови може бути якісним у разі вивчення дефініції ІК у науковій літературі.

Пропонуємо виокремити такі:

- інформаційна культура – це інтегральне позначення рівня досконалості людини (суспільства) саме в інформаційній сфері діяльності [2];
- інформаційна культура – уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, опрацювання, зберігання, передавання комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби і методи [4].
- розуміється сукупність культур: нових інформаційних технологій, технологічної, правової, соціальної, ергономічної культур, які інформують людину і сприяють спрямованому впливові на протікання соціальних процесів у суспільстві, колективі і на виховання свідомого відношення людини до праці, прав та обов'язків [5].

Із огляду на це пропонуємо таку структуризацію завдань ІК на уроках української мови відповідно до практичної спрямованості уроку на основі видів мовленнєвої діяльності.





Висновки. Отже, інформаційна культура на уроках української мови стає невід'ємною складовою навчально-виховного процесу, яка за значимістю перебуває синтетичним вкрапленням у цій структурі. Вміння правильно організувати її функційне навантаження дозволить максимально повно послуговуватися найновітнішими досягненнями світового інфопростору з практичною метою на уроках мови.

Перспектива. Подальші дослідження будуть спрямовані у сферу ІК на бінарних уроках на основі уроків української мови

Список використаних джерел:

1. Гончарова О.Н. Формирование основных компонентов информационной культуры учащихся при изучении информатики в старших классах с использованием среды электронного учебника: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – Симферополь: Таврический нац. ун–т, 1999.– 179 с.

2. Семенюк Е.П. Перспективи розвитку інформаційноїкультури в Україні // Інформатизація та новітехнології. – 1993. – №3. – С. 11-13

3. Джинчарадзе Н.Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально– філософський аналіз): Дис… д-ра філос. наук: 09.00.03. – К.: Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. – 452 с

4. Информатика: Учебник. – 3–е перераб. изд. / Под ред. проф. Н.В. Макаровой. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 768 с.

5. Інформатизаціяосвіти України: стан, проблеми, перспективи: ОглядматеріалівМіж нар. Наук.–практ. конф., 3-5 верес. 2001р., м.Херсон //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2001.– №5

МИКОЛА ПОТОЦЬКИЙ ЯК МАГНАТ ТА МЕЦЕНАТ

Колосова Наталія Анатоліївна
канд. іст. наук, доцент
КНУКіМ
natalia.kolosova@yahoo.com

Історія українського меценатства як фундаментальної складової національної культури ще не написана. До її створення долучаються представники різних галузей гуманітарного знання - культурологи, історики, соціологи, філософи, мистецтвознавці, релігієзнавці, а також краєзнавці, письменники, публіцисти, освітяни.

Проблема доброчинності взагалі й меценатства зокрема привертає увагу українських дослідників лише наприкінці 1980-х років, а після проголошення державної незалежності меценатство стає в Україні актуальним предметом наукових досліджень.

Так, з'явилося чимало праць, у яких по-новому, з сучасних позицій осмислюється меценатська діяльність князя К. І. Острозького (В. Ульяновський), князя В.- К. Острозького (І. Мицько), Галшки Гулевичівни (Зоя Хожняк), Б. Хмельницького (Ф. Ступак), І. Мазепа (О. Апанович, А. Макаров), П. Галагана (С. Білоконь, Є. Колесник, А. Матвєєва, Т. Ткаченко, М. Смольник), Є. Чикаленко (Р. Іванченко, О. Никанорова), А. Шептицького (М. Слабошпицький) та ін.

Мета нашої роботи – дослідити меценатську діялись магната Миколи Потоцького.

Під кінець XVIII ст. Україна втрачає будь-які ознаки національної держави, а її територія розділяється між Росією, Польщею та Австрією. Культура, мова, церква й меценатство як джерело їх підтримки потрапляють під жорсткий контроль з боку домінуючих держав. Так само й економіка, автономний організм якої цілеспрямовано демонтують, прилаштовуючи до чужих економічних систем. Серед українських і польських магнатів-меценатів XVIII ст. траплялися суперечливі постаті, котрі, з одного боку, виявляли себе жорстокими кріпосниками, кривдниками народу, а з другого – видатними доброчинцями у сфері культури. До таких належав, зокрема, Микола Василь (Базилій) Потоцький (1707 чи 1708 – 1782) староста канівський і богуславський – католик, який перейшов у греко-католицтво, польський аристократ, який перейшов в українство. Безчинства М.В. Потоцького як магната-самодура такі ж очевидні, як його внесок у розвиток храмового будівництва та львівської скульптурної школи. Саме на творчих «фабриках» М. В. Потоцького розквітнув талант видатних скульпторів XVIII ст. Майстра Пінзеля (Іоана Георгія Пільзе), Франсиска Оленського та ін.

Батько М. В. Потоцького - Степан Олександет Потоцький був великим коронним стражником, воєводою белзьким, старостою канівським,

теребовлянським тощо. Матір - Йоанна Сенявська була сестрою польного і великого коронного гетьмана, львівського старости Адама Миколая Сенявського. Майбутній меценат навчався в єзуїтському колегіумі у Львові, здійснив освітню подорож до Європи (1724 р.), добре знав латину – мову тогочасної науки, певний час займався літературною діяльністю, навіть видав дві праці, однак після смерті матері (1733 р.) зосередився на господарській і меценатській діяльності [1].

М. В.Потоцький був третім за розміром статків у тогочасному роді Потоцьких: власником замків і міст Бучач, Золотий Потік, Гологори. Головна резиденція магната містилася у двох замках в м. Бучач. Замолоду він відзначався скандальною поведінкою, жорстоким поводженням із дрібною шляхтою, селянами і єврейським населення, розгульним життям. Палац М. В. Потоцького в Бучачі (нині Тернопільська обл.) здобув недобру славу як місце гучних бенкетів та оргій. Дослідники припускають що переломним моментом у житті магната став випадок, коли він у пароксизмі люті вбив дівчину, названу в українській народній баладі Бондарівною. Нібито відтоді, на знак спокути, М.В. Потоцький почав активно займатися меценатською діяльністю, вкладаючи значні кошти в будівництво та оздоблення храмів.

Історичну постать В. Потоцького позитивно характеризує те, що він не брав участь у Барській конфедерації, котра спричинила в Україні гнівну протидію в формі повстання гайдамаків. Він демонстративно позиціонував себе як шляхтич-«неформал», намагався наслідувати якісь елементи козацького побуту, розмовляв переважно руською мовою [1].

Н. М. Яковенко припускає, то саме М. В. Потоцький започаткував процес переходу частини польської шляхти в українство: «На кінець XVIII ст. припадають... перші прояви «дивацтв» серед осіб польського походження, які починали виклично ідентифікувати себе з українською стороною, - відзначає дослідниця. - Початок цьому, схоже, поклав герой відомої балади про Бондарівну, канівський староста Микола Потоцький: у 1773 р. магнат-«неформал» перейшов із католицького обряду на унійний і став щедрим ктитором Почаївської Лаври, зініціювавши, серед іншого, коронацію образу чудотворної Почаївської Богородиці» [2, С 476].

Окрім фундування Почаївської лаври, М. В. Потоцький збудував у м. Городенках костел із кляштором для театинців і греко-католицьку церкву, 1753 р. зафундував монастир Василіан у м. Бучачі, надавав фінансову підтримку домініканському монастирові у Підкамені, вірменській парафії в Городенці, Тисмениці, кляштору отців паулінів у Ченстохові (300000 злотих), костелу, церкві Юрія та убогих у Гологорах тощо [1].

Важливою ділянкою меценатської діяльності М. В. Потоцького буду організація в його маєтку в Бучачі мистецьких майстерень («фабрик»), у яких активно і плідно працювали видатні представники львівської скульптурної школи. Поняттям «львівської скульптурної школи» охоплюються, на думку сучасних мистецтвознавців (Б.Г. Возницького та ін.), пам'ятники не тільки львівської барочної пластики, зокрема, періоду її розквіту в 50-х роках

XVIII ст., а й усього регіону, центром якого був Львів. Щедрого замовника й мецената, який добре розумівся на мистецтві скульптури й умів цінувати талант, знайшов в особі М. В. Потоцького Майстер Пінзель, котрий з'явився при дворі магната в м. Бучач близько 1750 р.

Можливо, тут уже працював львівських архітектор Бернард Меретин, у співдружності з яким Пінзель творив упродовж десятиліття. На замовлення М.В. Потоцького Пінзель виконав свої перші роботи на західних землях України: ансамбль дерев'яної скульптури в Городенці та групу кам'яних фігур для ратуші в Бучачі. Українські дослідники наголошують, що умови прані, атмосфера, створена меценатом у його мистецьких «фабриках», значною мірою посприяли реалізації таланту Майстра Пінзеля. «Він (Пінзель - Н. К.) прибув сюди наприкінці 1740-х років уже сформованим скульптором, - відзначає Б.Г. Возницький. - Його професійна виучка в руслі барокової пластики, що вже втрачала панівні позиції в Центральній Європі, знайшла тут, далеко віл художніх центрів, ідейну і творчу підтримку, що визначалася високим рівнем і незвичайною активністю народних майстрів і ремісників» [3, С.3]. Б.Г. Возницький робить важливий висновок щодо ролі мецената у творчій долі Пінзеля: «Саме через це Пінзель створює тут шедеври, рівних яким важко знайти в Центральній і Західній Європі. Можливо, шо десь там у себе на батьківщині, він і не досяг би подібних результатів. Умови для творчої роботи, атмосфера, створена Миколою Потоцьким - великим українським магнатом і меценатом - на його творчих «фабриках» сприяла розквіту майстерності скульптора» [3, С. 3]. Вдячним панегіриком меценату виглядає створений Пінзелем комплекс виконаних у камені алегоричних фігур, які вінчають бучацьку ратушу.

У другій половині 1750-х років творча діяльність Пінзеля у Львові та його околицях за підтримки М. В. Потоцького. Так, у 1759-1760-х роках Майстер створює кінну статую св. Юрія для новозбудованого собору св. Юра; в той же час різбить дерев'яний ансамбль вівтаря в с. Городовиці під Львовом. Після смерті архітектора Б. Меретина - керівника «фабрики» (будівництва) Пінзель повертається до Бучача, де разом зі своїм помічником, львівським скульптором Антоном Штилем, робить два вівтаря для м. Монастириська; орієнтовно у 1763 р. різбить дерев'яну скульптуру вівтаря св. Миколая в бучацькому кафедральному костелі. Після переходу М.В. Потоцького у греко-католицький обряд Пінзель здійснює ряд замовлень для оформлення церков у Городенці та Бучачі [3, С. 3 – 4].

Продуктивні творчі стосунки з меценатом М. В. Потоцьким мали учні та послідовники Майстра Пінзеля - львівські скульптори.

Матвій Полейовський, Франсиск Оленський та ін. майстри молодших поколінь, працюючи на «фабриках» разом зі своїми вчителями, часто продовжували розпочаті ними роботи й пишалися школою, здобутою у творчих майстернях М. В. Потоцького. Так, в одному з листів до Почаївського монастиря скульптор львівської школи М. Полейовський, характеризуючи мецената, писав: «Його величність фундатор (М. В. Потоцький - Н. К.)

наполіг на тому, щоб я почав сницарську роботу в Почаївській церкві, тому що цінував мою майстерність, знаючи мене з дитячих літ навчання сницарці та архітектурі в його метрів, які при його фабриках повмирали» [4, С. 4].

Отже, магнат Микола Потоцький був суперечливою постаттю, однак його доброчинна довготривала й широкомасштабна діяльність на користь української культури визначає його місце в когорт і видатних українських меценатів. Меценатська діяльність магната була спрямована головним чином на будівництво й оздоблення католицьких і греко-католицьких храмів, забезпечення продуктивної роботи запровадження у його маєтках творчих майстерень («фабрик»), підтримку видатних представників двох поколінь майстрів львівської скульптурної школи. Серед спонукальних чинників, що зумовили вибір об'єктів меценатської діяльності, домінували: морально-релігійні, естетичні й патріотичні мотиви (останні, пов'язані з «неформальною» поведінкою, переходом «на український бік» ще належить дослідити).

Список літератури:

1.Потоцький Микола Василь // https://uk.wikipedia.org/wiki %D0%B9

2. Яковенко Н. Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України: 3- тє вид., перероблене та розшир. / Наталя Яковенко. – К.: Критика, 2006. 584 с.

3. Мастер Пинзель – легенда и реальность: Каталог виставки / Авт. – сост. Б.Г. Возницкий, Н.А. Опанасенко. – Львов, 1987. – 28 с.

4. Возницький Б.Г. Франсис Оленський – львівський скульптор другої половини XVIIIст. :Каталог виставки / Б.Г. Возницький . – Львів, 1995.- 31 с.

НЕРІВНА ВСІМ ДАЄТЬСЯ РІВНІСТЬ

Колтишева Ганна Сергіївна,
студент НПУ імені М.П. Драгоманова
annalui1810@gmail.com

Науковий керівник -
старший викладач Бут Н.К.

Чи однакові рівні люди? Чим вимірюється і ким визначається рівність людей? І взагалі, чи можлива рівність? З математичної точки зору, однаковість і рівність – це одне і те саме. Але чи однакові рівні люди? Таке питання постає у багатьох філософських течіях та напрямках. Однаковість та рівність людей викликає велику кількість дебатів, а те чи інше розуміння цих понять визначає шляхи історичного розвитку суспільства.

Один з варіантів вирішення питання рівності людей – це робота Григорія Сковороди «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар Світу». Філософ пише в роботі: «Бог, подібний до фонтана, який заповнює рівний посуд за їх об'ємом. Над фонтаном надпис: «нерівна усім рівність». Ллються із різних рурок різні токи в різні посуди, що стоять навколо фонтана. Менший посуд менше має, але в тому є рівний більшому, що однаково повний».

Людська рівність вимірюється у щасті, а досягти щастя, вважає Сковорода, можливо лише присвячуючи своє життя спорідненій праці. Людина є мірою свого щастя, і рівні між собою сповненні щастям душі.

Неможливо заповнити вже заповнену чащу, все надмірне залишиться поза нею чи втопить чашу в надмірі своїй. І в цьому нерівність людей – кожен потребує свій метод досягнення щастя.

Коли ж відбувається здійснення за чужими мірками, руйнується саме мірило – людська душа, оскільки вона не призначена для обману і не пристосована до чужих мірил. Люди, які намагаються досягти свого щастя, здійснюючи чужі мрії, не сповнюють свою чашу щастя, і всі сили, які вони кидають на досягнення мети, витрачаються вхолосту.

З іншого боку, Г. Сковорода розглядає надміру як досягнення щастя чужими мірками. Як очевидний приклад, який актуальний і до сьогодні,- це досягнення оманливого щастя, працюючи на чужій для своєї душі роботі, вимірюючи своє щастя заробітком, соціальним станом і престижністю роботи. Та такі мірки, як мінімум, не є мірками душі. Неможливо заповнити нематеріальну душу матеріальними речами. Важко сприймати статус у суспільстві, коли не можеш досягти миру у своїй душі. Важко досягти миру у своїй душі, коли присвячуєш своє життя чужим для серця досягненням.

Філософ визначає в праці «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар Світу» три спорідненні праці: хліборобство, воїнство, богослов'я. Хлібороб рівний воїну і богослову у праві бути мірою речей, і нерівні вони всі за

здійсненням виміру.

Якщо хлібороб буде жити життям воїна, то його душа пацифіста буде молити всі сили світу про те, щоб ніколи не довелось пройти бойове хрещення, бо тіло його стискають форма, а руки опікає зброя. Не зважаючи на статус і гроші, пацифіст-хлібороб буде ненавидіти свою роботу, буде ненавидіти себе, бо буде виміряний за чужими мірками, буде підрівняний під чужі стандарти. Робота складає основну частину нашого життя. Роботі, більшість людей, присвячують другу третину свого життя (першу-люди присвячують сну), і якщо третинну життя ненавидіти роботу, а іншу третину чекати на ненависть – то такий стан навряд чи можна назвати щастям. Виміряні за чужими мірками рівні стають невимірними.

Наразі також існує проблема спорідненої праці, оскільки значена кількість перевантажень, депресій та стресів виникають через те, що люди витрачають свій час на роботу, яка не приносить їм задоволення. Єдина умова, чому люди залишаються на роботі - це заробітна плата. Однак, людина не здійснює свої мрії, витрачає велику кількість часу на великий стресовий фактор – неспоріднену працю, а також не реалізує себе, що також є негативним фактором для психології людини.

Людська душа – це безодня, і виміри її безмежні. Як можна визначити чи рівні дві нескінченності? І в той же час як можна довести, що вони нерівні, адже вони нескінченні.

У будь-якому разі люди не є однаковими, і кожен є унікальним. У кожного є свої потреби і мрії свої шляхи задоволення потреб та здійснення мрій. У свободі вибору своїх цілей – люди є рівні, а у відмінності шляхів – люди унікальні. Кожна людина у виборі є мірилом речей, оскільки визначає їх необхідність, доцільність, а також визначає їх попит. Крім того засоби, якими людина досягає мети визначає цінність речей чи нематеріальних об'єктів. В цьому кожна людина є рівною іншій, оскільки може сама може бути мірилом об'єктів навколишнього та уявного світу, світу речей та світу ідей. Але в той же час люди не рівні між собою у тому, що кожен дає свою ціну.

Г.Сковорода продовжує ідеї софістів, які шукали правду, а не істину. Правда, включає в себе плюралізм думок. Плюралізм думок визначає неоднаковість кожної людини, і правомірність кожного погляду. В цьому і полягає рівність людей – в рівних правах на нерівність.

Список використаних джерел

1. Причепій *Є. М. Філософія/ Є. М.* Причепій, А. *М. Черній, В. Д. Гвоздецький, Л.* А. *Чекань. - К. : Академія, 2001*

2. Філософія *:* Навчальний посібник / Л.В. Губерський*, І.*Ф. Надольний, В.П. Андрущенко *та* ін.*;* За ред.Надольного.- *К. :* Вікар*, 2005*

СУСПІЛЬНИЙ ЛАД У ВЧЕННІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Кохановська Марія Григорівна
доцент кафедри теорії та історії культури
філософського факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
mariyakokhanovska@gmail.com

Конкретна людина, сім'я або організація, за словами Папи Івана XXIII, усвідомлює власну неспроможність у побудові гуманного способу життя в державі. Для цього необхідна діяльність великої спільноти, яка і формуватиме спільне благо. Папа надає йому аж ніяк не релігійного змісту, а тлумачить як сукупність умов, які сприятимуть індивіду та колективу в удосконаленні. Політична влада покликана об'єднати прагнення та можливості усіх членів суспільства задля спільного добра. Надання переваги будь-якій із форм правління Папа Іван XXIII покладає на свобідний вибір громадян, зауважуючи, що влада повинна бути передусім моральною – лише при такій умові буде реалізовано її мету.

Католицьке суспільне вчення не надає переваги одній із форм суспільного ладу, обумовлюючи цей вибір часом, обставинами, ментальністю народу, однак найчастіше звертається до демократії. Водночас аналіз існуючих тоталітарних режимів не знаходить схвалення у жодного із глав Церкви. Зокрема, Папа Пій XI засуджує право сильнішого на здобуття влади та застосування сили. Неприйняття таких засад поєднується із протестом на монополію у фізичному, моральному та духовному аспектах.

Поява марксизму обумовила пошук Католицькою Церквою відповідей на виклики нової ідеології. Саме тому Папа Лев XIII розглядає у своїх працях питання про сутність Церкви та держави, осмислює механізми їх взаємодії. Досвід тоталітарних ідеологій фашизму, марксизму, соціалізму дедалі переконливіше спрямовував Церкву до підтримки демократії, що простежуємо у зверненнях Папи Пія XII під час Другої світової війни. Особливо чітко виявляється ця ідея в енцикліці Папи Івана XXIII «Мир на землі» («Pacem in terris», 1963) та в Душпастирській конституції Другого Ватиканського Собору «Радість і надія» («Gaudium et spes», 1965).

Аналізу політичного життя значну увагу було приділено на Другому Ватиканському Соборі. Тоді ж було стверджено, що немає нічого кращого за те, щоб плекати внутрішні почуття справедливості та доброзичливості, служіння спільному благу. Особлива увага зосереджувалась на питаннях про суть політичної громади, про її мету та завдання. Ґрунтуючись на засновку, що началом та метою усіх суспільних трансформацій є людина, ранні церковні соціальні документи підтримують правову державу та Конституції, в яких гарантується дотримання прав та свобод людини.

Основну причину відставання держав у розвитку святий Іван Павло II вбачає у недостатньо демократичних відносинах. На його думку, деякі держави потребують реформування своїх політичних інститутів, щоб замінити корумповані, диктаторські й авторитарні режими демократичним

устроєм. Саме це слугуватиме участі усіх громадян у житті суспільства, повазі до прав людини, правовому захисту, а тому гарантуватиме розвиток кожної людини зокрема і людства загалом. Вибір форми правління обумовлюється різними факторами, однак, за словами святого Івана Павла II, легітимізація диктатури на перехідний період – як етап на шляху встановлення демократії – є неприйнятною.

За словами Папи Івана Павла II, саме у правовій державі наявне правдиве розуміння людини, а її завданням є забезпечення можливостей реалізації природних прав кожного. В енцикліці «Сотий рік» («Centesimus annus», 1991) він наголошує, що Церква визнає лише таку демократію, яка виходить із засад дотримання невід'ємних прав людини. Понтифік наголошує, що моральність лежить в основі усіх вчинків – як міжлюдських, так і на рівні відносин індивіда та держави. Ґрунтуючись на Божественному походженні моральних норм, він констатує, що тоталітаризму притаманне заперечення об'єктивної істини про зв'язок морального добра та вищого Блага (Бога). Тому тоталітарна держава не сприяє спільному благу.

Особливу увагу темі Церкви та демократії приділяє Папа Павло VI у «Наближаються *вісімдесяті*» («Octogesima adveniens», 1971). Він наголошує, що навіть при умові, що католицьке суспільне вчення не намагається силою свого авторитету утвердити певну політичну структуру або подати готовий зразок, то воно й не обмежується тільки тим, що нагадує основні постулати. Понтифік не виходить за окреслені католицизмом межі церковної та політичної влади, відповідно до яких метою держави є забезпечення суспільного блага, а метою Церкви – надприродне спасіння людей.

Павло VI підкреслює право усіх людей на рівність та право голосу як форми вираження людської гідності. Вимога рівноправ'я і права голосу чітко окреслюється саме демократичним суспільством. Відповідно до католицизму, тоталітаризм є загрозою для правдивого людського життя. Він накидає світоглядну систему, що суперечить природі людини, а її розуму, досвіду, відчуттям протиставляє власну силу. Керуючись принципом, що жодну людину не можна примусити відмовитися від власних переконань, Католицька Церква закликає до толерантності та захисту людських прав.

Якщо відбулося насадження диктаторської ідеології внаслідок нападу на народ, а тому людей позбавлено найвищих цінностей: права на життя, на свободу думки та релігійну свободу тощо, то, відповідно до соціального вчення католицизму, інші повинні допомогти встановити правду. Дозволеним є захист, а напад забороняється. В енцикліці «Поступ народів» («Populorum progressio», 1967) Папа Павло VI наголошує, що кожна революція породжує нове безправ'я, приносить нові порушення суспільної рівноваги, викликає нову розруху, а тому неприпустима. Винятком є революція, що спрямована на повалення довготривалого насильницького панування, яке грубо порушує основні права людини і завдає відчутної шкоди добробуту.

РОЗЛУЧЕННЯ ЯК ПРОБЛЕМА В ПСИХОЛОГІЇ СІМ'Ї

Кучеренко Єгор Валерійович
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)
psihosintez@ukr.net

Фалінська Тетяна Олександрівна
студентка НПУ ім. М.П. Драгоманова
(м. Липовець)
r_tanyushka@mail.ru

Сім'я є багатоаспектним соціальним утворенням, що поєднує в собі якості соціального інституту, організації, соціальної структури та малої соціальної групи. Фундаментальна якість сім'ї – виконання ролі посередника між суспільством і особистістю, зняття суперечностей між особистістю і державою через інтереси сім'ї як автономного цілісного соціального інституту.

У багатьох економічно розвинених країнах інститут шлюбу зазнав радикальних змін: шлюб втрачає свої функції, перестає відігравати визначальну роль у взаєминах між подружжям. Подружні стосунки у сучасному світі часто характеризуються нестабільністю. Зміни інституту сім'ї пов'язані з такими явищами як зростання розлучень, яке засвідчує, що дана проблема не тільки не втратила своєї актуальності, але й набула ще більшої гостроти [2, с.384].

Саме тому соціологи, соціальні психологи та інші дослідники мають різні точки зору щодо розлучень:

- розлучення – це криза шлюбу як соціального інституту і навіть його зникнення;

- розлучення – це невід'ємний атрибут шлюбно-сімейних відносин, що розвиваються в умовах розширення індивідуальної свободи і затвердження реальної рівноправності статей, тобто важливий елемент сучасної сімейної системи;

- розлучення можна уникнути і для цього необхідно знайти теоретичні та практичні шляхи вирішення даної проблеми.

Основними мотивами розлучень є мотиви, обумовлені дією соціально-економічних чинників; мотиви, обумовлені соціально-психологічними чинниками; мотиви соціально-біологічного характеру [7, с.164].

До вивчення проблем сімейного життя та шлюбу зверталися класики зарубіжної психології. Швейцарський психолог К. Юнг розглядав шлюб як складне поєднання низки суб'єктивних і об'єктивних факторів, які частково

мають гетерогенну природу.

На думку деяких психологів основні причини розлучень – це урбанізація способу життя, міграція населення, індустріалізація країни, емансипація жінок [6, с.192]. Ці чинники знижують рівень соціального контролю, роблять життя людей значною мірою анонімним, у них атрофуються почуття відповідальності, стійкої прихильності, взаємної турботи один про одного. Але це лише тло, на якому руйнується сім'я: кожне розлучення має власні основні та побічні причини й мотиви.

Найчастіше окреслюють такі мотиви розлучень: відсутність спільних поглядів та інтересів (у тому числі й релігійні розбіжності), невідповідність (несумісність) характерів, порушення подружньої вірності, відсутність або втрата почуття любові, любов до іншого, легковажне ставлення до подружніх обов'язків, погані відносини з батьками (втручання батьків та інших родичів), пияцтво (алкоголізм) дружини чи чоловіка, відсутність нормальних житлових умов, статева незадоволеність [4, с.244].

М. Яффе та Ф. Фенфік (1991) перераховують безліч факторів, які збільшують вірогідність розпаду шлюбу, які були названі ними «фактори ризику при вступі в шлюб». Серед них – занадто ранні шлюби (до 19 років), недостатня тривалість знайомства (менше півроку), дошлюбна вагітність («вимушений шлюб»), постійні сварки в дошлюбний період, зрада одного з партнерів до вступу у шлюб, негативне ставлення батьків до майбутнього шлюбного союзу, прагнення швидше покинути сім'ю батьків або бажання досадити комусь третьому, а також відсутність батька в батьківській сім'ї і розлучення, щ обули в сім'ях родичів (братів, кузенів тощо).

Серед факторів ризику автори виділяють і психологічну (емоційну) незрілість, до якої, зокрема, відносять: надмірну залежність від батьків, домінування й агресивність, невпевненість у собі, прояв гніву, низьку самооцінку, безкомпромісність тощо. Вельми цікавим видається таке зауваження авторів: якщо один із подружжя є емоційно незрілою особистістю, то шлюб має «шанси на життя», але якщо обидва партнери емоційно незрілі, то подружній союз приречений [3, с.435].

А. Адлер пов'язував зрілість особистості з вірою в себе, зі здатністю відкрито зустрічати життєві проблеми і вирішувати їх, з наявністю друзів і нормальними відносинами із сусідами. Крім того, важливим показником здорового життя А. Адлер вважав корисну діяльність і професіоналізм. «Тому, хто позбавлений всіх цих якостей, – писав він, – не варто довіряти, бо він не дозрів для любовних відносин» [1, с.169]. До недоліків, що збільшує ймовірність неуспішності шлюбу, вчений відносив прояв недовіри до об'єкта любові, оскільки це ознака установки на постійні сумніви і вони ясно свідчать про неготовність до реальних проблем життя; бажання постійно критикувати і виховувати іншу людину; зайва чутливість, яка може бути симптомом комплексу неповноцінності; постійне очікування розчарування, що стає в шлюбі причиною ревнощів.

З психологічної точки зору, розлучення є зміною балансу сил, які

підтримують чи руйнують шлюб. До підтримуючих факторів можна віднести морально-психологічну і частково економічну зацікавленість, задоволеність шлюбно-сімейними відносинами, а також соціальні норми, цінності, санкції. До факторів, які руйнують шлюб, – прояви взаємного невдоволення і неприязні, антипатію, роздратування, ненависть. Зовнішні чинники також стимулюють розвиток і загострення внутрішньосімейних конфліктів (неприємності на роботі, суперечності з родичами та сусідами, зв'язки «адюльтерного» характеру) [5, с.208].

Негативний вплив розлучення на колишнє подружжя відзначено в дослідженнях З. Файнбург. В. Гайдіс, Р. Муксінов й інші вчені також відзначають неоднозначність впливу розлучення: одні розлучені переживають глибоку життєву кризу, інші – відчувають звільнення. Перш за все, розлучення впливає на саме подружжя, їх дітей і членів їх сімей.

У психології з'явився термін «травма розлучення». Вона проявляється в емоційній нестабільності, низькій самооцінці, порушенні сну, психічних розладах, смутку. У жінок ці симптоми проявляється яскравіше, але вони і приходять до тями швидше – легше переносять самотність. Травма розлучення посилюється зі збільшенням віку тих, хто розлучається і стажу шлюбу. Молоді швидше знаходять емоційну рівновагу і звикають до нового стилю життя. У них кращі перспективи вступу в новий шлюб. Доволі важке психічне самопочуття колишнього подружжя може бути обумовлено довгим періодом сумісного життя перед розлученням; ініціативою розлучення лише одним членом подружжя; збереженням позитивного ставлення до партнера, наприклад, почуття кохання.

Багато досліджень підтверджують прямий зв'язок між зростанням розлучень і частими самогубствами. Відомо, що розлучені більш схильні до алкоголізму. Однак, з якого боку ми не будемо розглядати розлучення, це завжди криза, яка зачіпає всю сімейну систему і важко переживається не тільки подружжям, але й дітьми, оскільки саме вони особливо гостро реагують на цей процес та його наслідки.

Список використаної літератури:

1. Адлер А. Наука жить / Альфред Адлер. – К.: Port-Royal, 1997. – 169 с.
2. Андреева Т.В. Психология семьи: учебное пособие / Т.В. Андреева. –СПб.: Речь, 2014. – 384 с.
3. Андреева Т.В. Психология современной семьи / Т.В. Андреева. – СПб. : Речь, 2005. – 435 с.
4. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие / Г.В. Андреева. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
5. Ковалев С. В. Психология современной семьи / С.В.Ковалев. – М. : Просвещение, 2010. – 208 с
6. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.И. Артамонова, Е.В. Екжанова, Е.В. Зырянова и [др.]; под ред. Е.Г. Силяевой. – М.: Академия, 2002. –192 с.
7. Туровська А. О. Розлучення – одна з найскладніших соціальних проблем сучасного суспільства / А.О. Туровська // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – Вип. 1 (3). – С. 164 – 166.

ДОБА ПРЕФІГУРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Кушнарьова Марія Борисівна,
канд. філос. наук, науковий співробітник
НБУ ім. В.І.Вернадського
mkusznariova@yahoo.com

Упродовж останніх трьохсот років людство будувало освіту, спираючись на принципи, закладені філософами просвітництва. Ідеї Руссо, Гельвеція, Дідро були підґрунтям становлення тієї освітньої системи, яка уможливила наукові революції XVIII та кінця XIX − початку XX ст., що, у свою чергу, вплинуло на якісні зміни у виробництві та способі життя людства. Але прискорений розвиток новітніх інформаційних технологій спричинив нову революцію, на цей раз інформаційну, яка запропонувала не тільки нові способи поширення інформації, а й новий спосіб мислення, за певними своїми характеристиками докорінно відмінний від попереднього. Новий спосіб мислення передбачає новий характер освіти. Тому не дивно, що початок XXI ст. вважають часом вичерпаності педагогічної парадигми, тієї, що її колись заклали просвітителі. Отже, на часі формування нової парадигми, з урахуванням особливостей цього нового способу мислення.

Ці особливості, зокрема, з точки зору проблем навчання та викладання, дуже компактно, хоча, можливо, дещо ескізно, окреслив відомий спеціаліст з питань освіти Марк Пренскі. Він зауважує, що представники покоління, яке виросло вже за умов інформаційної революції та поширення цифрових технологій, яких він називає «цифрові аборигени», думає та обробляє інформацію докорінно інакше, ніж їхні попередники. Вони звикли отримувати інформацію дуже швидко, вони легко виконують паралельні та багатоцільові завдання, воліють мати справу з графікою, а не з текстом, віддають перевагу довільному доступу (гіпертексту), потребують швидких реакцій та відповідей і частих нагород, вони хочуть, щоб освіта була якомога більше схожа на розвагу. Зрештою, вони віддають перевагу іграм перед «серйозною» працею [3, p.3-4]. Представникам старшого покоління, мислення та сприйняття яких формувалися у книжково-телевізійну добу, такий стан справ може не подобатися, але це реальність, це данність і найкраще, що тепер можна зробити, це якомога продуктивніше використати певні особливості цієї ситуації для того, щоб сформувати у згаданих «цифрових аборигенів» ті знання та навички, які їм будуть потрібні і чого їх не навчать ті «стрілялки», «стратежки», «броділки», які вже стали для них звичним елементом способу життя.

Втім, Пренскі пропонує, наприклад, широко використовувати комп'ютерні ігри для навчання, оскільки вони можуть виконувати функцію тренінгів або допомогти учневі відчути себе в інших історичних чи суспільних умовах, тощо. Безумовно, в певних ситуаціях, під час

актуалізації знань, контрольних заходів чи опанування навчального матеріалу певних предметів та певних тем такий спосіб може бути цілком доречним, прийнятним та ефективним, але вважати його своєрідною панацеєю вочевидь не можна.

Але Пренскі має рацію, стверджуючи, що однією (і найважливішою!) з проблем, що постали перед освітянами, є те, що теперішні вчителі (або викладачі), які, образно кажучи, говорять застарілою мовою, тобто послуговуються навичками доцифрової доби, намагаються навчати тих, хто використовує зовсім іншу, нову мову. Отже, для того, щоб більш-менш успішно реалізовувати процес навчання, вчителям треба насамперед навчитися в учнів їхньої нової мови.

Ця ситуація, коли «яйця вчать курку», не є унікальною та безпрецедентною. Класик світової антропологічної науки Маргарет Мід свого часу запропонувала поділ культур на три типи, виходячи зі спрямування інформаційно-освітніх потоків. Перший тип – це постфігуративна культура, коли старші навчають молодших, другий – кофігуративна, коли і діти і дорослі навчаються у однолітків, третій – префігуративна, коли старші навчаються у молодших. Очевидно, що постфігуративний тип є найзвичнішим, саме він виглядає найприроднішим, оскільки має найглибші корені, що губляться у сивині примітивного, первісного суспільства. Кофігуративний тип також є загалом прийнятним, оскільки він тією чи іншою мірою перманентно присутній хоча б як додатковий, допоміжний, коли йдеться про оволодіння певними навичками чи знаннями (обмін кулінарними рецептами серед жінок, секретами рибної ловлі серед чоловіків, тощо).

З префігуративним типом, що передбачає навчання старших у молодших, найважче погодитися тим, чиїй свідомості притаманне стійке уявлення про прямо пропорційну залежність досвіду та знання від віку. М.Мід ще у середині минулого століття писала, що «тепер ми входимо в період, новий для історії, коли молодь з її пре фігуративним схоплюванням ще невідомого майбутнього наділяється новими правами» [1, с.322]. З огляду на процеси, що відбувалися в американському суспільстві 50-60-хх рр.. ХХ ст. (істотне підвищення частки молоді у суспільстві внаслідок сплеску народжуваності, формування молодіжних субкультур з усіма властивими їм ознаками (мова, естетичні уподобання, тощо), посилення політичних маніфестацій) і свідком яких була дослідниця, проголошення Мід цього «періоду, нового для історії», префігуративним є цілком обґрунтованим, але у віддаленішій ретроспективі цей період є не таким вже й новим. Типологічно схожі риси можна знайти у будь-якому періоді, який визначається характерними швидкими, революційними змінами. Такими були часи, зокрема, запровадження книгодрукування, вогнепальної зброї, початковий етап поширення механізації виробництва, появи певних інтелектуальних та культурних якісних новацій, докорінні швидкі зміни у політичній структурі будь-якого суспільства, тощо.

Безумовно, префігуративний характер сучасної культури не передбачає

усунення старшого покоління від навчання молодшого. На переконання Умберто Еко, «комп'ютери поширюють нову форму грамотності, але вони не здатні задовольнити ті інтелектуальні потреби, які вони самі й стимулюють» [2, с.280], тому, наприклад, ще зарано говорити про зникнення книжки та читання. Так само, як би не розвивалися інформаційні технології, але, оскільки в людей є почуття, емоції і вони змушені будуть кожний для себе вирішувати питання співвіднесення свободи і обов'язків, добра і зла, переживати перемоги та поразки, труднощі та радощі, тільки старше покоління може, розуміючи та підтримуючи молодше, навчити його, як з усім цим гідно впоратися, досягти своєї мети і залишитися при цьому людиною.

Список використаних джерел

1. Мид М. Культура и мир детства / М.Мид / Сост. и предисл. И.С.Кона. − М.: Наука, 1988, 432 с.

2. Эко У. От Интернета к Гуттенбергу / У.Эко // Общество и книга: от Гуттенберга до Интернета. − М.: Традиция, 2000. − 280 с. − С.275-279.

3. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants / M.Prensky // On the Horizon. − MCB University Press. Vol. 9, No. 5, October 2001. − P.2-6.

ПРО МОРАЛЬНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Липка Ольга Романівна
Львівська національна музична академія
ім. Миколи Лисенка

Революція Гідності в нашій країні пробудила нові надії на побудову незалежної держави, де у достатку житимуть якщо не всі, то принаймні більшість людей. Але по трьох роках не спостерігаємо покращення життя, звідусіль звучать нарікання на владу, бажання її змінити та переконання, що нема з кого вибирати нових людей. Чому одна людина бажає зла іншій? Чому не хоче поділитися своїми статками? Питання зі сфери моралі не втрачають свого значення.

У 2009 р. психолог О.Калита зазначала:«Ми, українці, надто легко впадаємо в ейфорію від слів, а не від справ, добровільно «вловлюємось на гачок», поводимось як той екзотичний птах страус…А потім, впадаємо в іншу крайність – тяжко розчаровуємось, нарікаючи на них, хоча самі погодились на маніпуляцію…» [2]. Як вийти нам з цього кола спершу безоглядної довіри, а потім глибокого розчарування? Непросто змінювати

те, що коріниться у нашій природі. Український філософ ХХ ст. Д. Чижевський,досліджуючи психологічний склад українців, дійшов висновку, що нам притаманні емоційність та ліризм, індивідуалізм, прагнення до свободи. У ХІХ ст. М. Костомаров визначив, що українців характеризує «особиста самоволя, свобода,… непостійність, недостача виразної мети, рвучкість духу, прямування до вибору чогось нового й якесь руйнування недоробленого ще, все, що неминуче випливало з переваги особистості над громадськістю»[3, С.209].

Аналізуючи вдачу українців, неможливо не враховувати історичний контекст перебування у складі великих імперій, який сприяв плеканню «рабської психології». І, як наслідок, донині оцей індивідуалізм «Моя хата скраю, я нічого не знаю» виступає каменемспотикання у побудові незалежної держави та громадянського суспільства. Об'єднавшись на Майдані супроти злочинної влади і «стиснувшись в кулак», щоб дати відсіч агресії Росії на Донбасі, - українці далі, не бачачи покращення життя, впадають у крайність нарікань. «Безумовно, висока емоційність, чутливість та ліризм — це дар, що визначає людяність і є основою творчості. Але сила емоційного мрійництва зменшує роль раціонально-вольового компоненту психіки. Замість дієвої, активної боротьби за оптимальне вирішення наболілих громадсько-політичних і культурних проблем українець занурюється у настрої [4]. Не можна не погодитись з цим твердженням. І песимістичні настрої, на жаль, підтримуються ЗМІ, в яких так мало висвітлюються позитивні зміни в різних сферах суспільного і державного життя, - хай невеликі, але це кроки вперед. Натомість новини більше сконцентровані на негативах, злочинах, упущеннях тощо. На це, зокрема, звернув увагу колишній глава УГКЦ Любомир Гузар: «Журналісти замало говорять про добрі речі. Показуйте добрі приклади, розповідайте про них! Якби засоби масової інформації сконцентрувалися, шукали б приклади чогось хорошого – волонтерів, чесних людей, які працюють, чесних людей, які сповняють свій обов'язок, – це б заохочувало інших. Збалансовуйте новини на користь добра, а не сенсацій на крові. Слова вчать, а приклади притягують» [1]. Сповняти свій обов'язок, добре сповняти там, де кожен з нас є: на місці праці чи навчання, - це шлях до нової України. Обов'язком одних є приймати закони, інших – лікувати, ще інших – ремонтувати дороги чи пекти хліб. У кожного – свій вимір спокуси: мільйони гривень або ж кілограми муки чи цукру. Масштаб спокуси не має значення, якщо переступ здійснено. Вчинене зло відбивається на цілому суспільстві. Властивістю правди є те, що вона раніше чи пізніше виходить на поверхню, - нехай лиш для найближчого кола: як можна навчити дітей бути чесними, якщо вони бачать принесені тайкома з роботи папір, ручки тощо.

Так, нам бракує провідної верстви, яка б викликала довіру й повагу, керувалась у діях думкою про добробут народу, а не про власне збагачення. І якщо зараз не спостерігаємо тих, кому могли б довірити майбутній розвиток країни, - за ті пару років, які залишились до наступних

парламентських і президентських виборів, нам слід передусім визначитись з умовним «портретом» тих людей, яких ми хочемо бачити біля керма держави, а також почати плекати таку еліту, за яку не буде соромно. Ми вже побачили, що зовнішня презентабельність, добра освіта і знання мов не гарантують порядності людини. Багатьом із наших нинішніх політиків не вистачає морального стержня, усвідомлення своєї приналежності до українського народу, відповідальності за свої вчинки, розуміння, що таке служіння. «Кожна сильна нація міцна саме цим моральним законом «в собі», носієм якого є провідна верства. Де вона суворо вимоглива до себе, не піддається спокусам користолюбства і розпусти, понад усе ставить людську чесність і патріотичний обов'язок, там нація досягає своєї мети» [2]. Але звідки візьметься така верства, якщо нація живе без морального закону? За останні роки в Україні ми бачимо справжніх героїв і, на жаль, багато зрадників, неправдомовців, злодіїв, грошолюбів. Тих, які на вищих щаблях суспільства, видно всім, - особливо завдяки електронним деклараціям, - але ж і на всіх інших, аж до найнижчих щаблів, їх не бракує. Ми пройшли певну «точку неповернення» під час Революції Гідності, - але якщо не рухатися далі у викоріненні зла передусім в собі, а також у суспільному вимірі, ми можемо втратити здобуте великою ціною крові Небесної Сотні і наших захисників на Донбасі. Слушно писав Митрополит Андрей Шептицький: «Легше часом кров пролити в однійхвиліентузіазму, ніждовгі роки з трудом виконувати обов'язки, зносити спеку дня і жар сонця, злобу людей і ненависть ворогів, брак довір'я своїх і недостачу помочівід найближчих; і серед такої праці аж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів перед перемогою, ані винагороди перед заслугою» [5]. Діяльність Великого Митрополита принесла так чисельні плоди, що не можемо сумніватися – цей принцип сумлінної щоденної праці спрацьовує, а його праведне життя продовжує надихати багатьох входити у вузькі ворота християнства, щоб відкрити для себе справжню гідність вільної людини.

Література:

1. Гузар Любомир. Журналісти мають більше говорити про добрі речі // Режим доступу: http://zik.ua/news/2016/03/31/lyubomyr_guzar_zhurnalisty_mayut_bilshe_govoryty_pro_dobri_rechi_686367

2. Калита Ольга. Колективний портрет // Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2009/11/12/4513509/

3. Костомаров Микола. Дві руські народності // Історія української філософії: Хрестоматія. Упорядник М.В.Кашуба. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 356с.

4. Пясецька Любов. «Якось воно буде»?.. // Режим доступу: http://www.personal-plus.net/387/7030.html

5. Шептицький Андрей, Митрополит: 10 кращих висловлювань // Режим доступу: http://1576.com.ua/people/mitropolit-andrey-sheptitskiy-10-kraschih-vislovlyuvan-691

PAMIĘĆ MIEJSCA, TOŻSAMOŚĆ MIEJSCA, NA PODSTAWIE DZIAŁAŃ GRUPY LUBUSKI PRODUKT TRADYCYJNY

Lisowska-Szron Irena
Studentka Uniwersytetu Zielonogórskiego w Zielonej Górze
irena.szron@gmail.com
Promotor-
doktor habilitowany nauk historycznych, profesor B. Nitschke-Szram

Wprowadzenie

Lubuskie, to młode województwo powstałe po reformie administracyjnej w 1997 roku, głównie na bazie dawnych ziem odzyskanych. To urokliwy, najbardziej zalesiony obszar w Polsce, z którego bliżej jest do stolicy Niemiec niż do stolicy Polski. Województwo kreuje się na nowoczesne, zmodernizowane oraz przedsiębiorcze: Lubuskie - warte zachodu [1]. Celem niniejszego opracowania było przedstawienie potencjału ekonomicznego oraz społecznego województwa lubuskiego. Analizy dokonano w oparciu o działania Grupy Lubuski Produkt Tradycyjny przy uwzględnieniu dostępnych badań.

Lubuskie warte zachodu

Województwo lubuskie ma bardzo bogatą historię postania, zaś nazwa jest ukształtowana na bazie historycznego, średniowiecznego grodu Lubusz, leżącego nad Odrą. Już w dokumentach średniowiecznych pojawia się w języku łacińskim *terra lubusiania*, czyli ziemia lubuska. Dalsze, historyczne dzieje tej ziemi odepchnęły tę nazwę w zapomnienie, by po wielu wiekach nazwa Ziemia Lubuska wróciła, stanowiąc podmiot integracji ludzi, zamieszkujących te tereny. Gród w Lubuszu został przyłączony do Polski przez Mieszka I. Nazywany był *Kluczem do Królestwa Polskiego*, ponieważ był pierwszym grodem, jaki napotykały wojska niemieckie uderzające na Polskę [2].

Historia terytorium województwa lubuskiego pokazuje, że nazwa jest wyłącznie kwestią umowną. Stanowi ona element integracyjny mieszkańców, jednak są czynniki, które mają większy wpływ na poczucie wspólnoty ludności lokalnej. Wpływają na nie przede wszystkim przemiany strukturalne i kulturowe, które występowały na danym terenie przez określony czas, wyznaczony przez bardziej znaczące wydarzenia. Nie można również pominąć znaczenia ludzi, którzy są głównymi kreatorami zarówno przemian strukturalnych jak i kulturowych, mających wpływ na budowanie tożsamości danego miejsca.

Niewątpliwie więc to przestrzeń tworzy tożsamość miejsca, ponieważ daje miejsce do rozwijania się aspektów wspólnotowych. Zbigniew Myczkowski zdefiniował tożsamość miejsca jako zależność pomiędzy percypowanym przez człowieka krajobrazem, na który składają się historyczne, nawarstwione elementy treści, takie jak kultura i tradycja miejsca oraz formy krajobrazu [3, s.24, 27]. Najnowsza historia województwa lubuskiego, związana jest z migracjami

ludności. Znaczna część tego województwa wróciła do terytorium Polski po II Wojnie Światowej, co było związane z wysiedleniami zamieszkującej te tereny ludności pochodzenia niemieckiego. Obszary te zostały zasiedlone w głównej mierze przez mieszkańców dawnych województw warszawskiego, łódzkiego, rzeszowskiego, poznańskiego, kieleckiego i krakowskiego. Jedną trzecią repatriantów stanowili tzw. *Polacy zza Buga* [4].

Okoliczności historyczne wpłynęły na to, że mieszkańcy Lubuskiego mogą pochwalić się różnorodnością kulturową, powstałą na bazie tradycji, przyniesionych tu z różnych ziem. Wśród krzyżujących się ze sobą aspektów kulturowych zaczyna się toczyć walka o dominację, roszczenia do miejsc, zwyczajów, praktyk. Przy dominacji jednych naturalny jest opór drugich, nie chcących dać się zdominować. Dzięki kulturowemu charakterowi dominacji społeczeństwo zaczyna w naturalny sposób przyswajać inne wartości kulturowe i wraz z mijającym czasem traktować je jako własne. Różnorodność kulturowa staje się bogactwem samym w sobie i wartością, która zaczyna charakteryzować dane terytorium. [5, s.81].

Działania na rzecz kultywowania tożsamości kulturowej skupiały się wokół formalnych i nieformalnych grup społecznych takich jak kościół, stowarzyszenia, koła gospodyń wiejskich. Ważnym punktem na lubuskiej mapie krzewienia kultury jest Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze *Skansen w Ochli*, które powstało w 1982roku (Powstanie Muzeum etnograficznego było możliwe dziki działalności działu etnograficznego, powstałego w 1960 roku w Muzeum Zieli Lubuskiej w Zielonej Górze. Właśnie ten dział rozpoczął gromadzenie materialnych zabytków kultury ludowej. W 1971 roku Urząd Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków rozpoczął pracę nad badaniem i ochroną architektury ludowej na Ziemi Lubuskiej. Efektem prac urzędu i działu było stworzenie oddziału etnograficznego w podzielonogórskiej Ochli (od 2015 roku Zielona Góra), do którego rozpoczęto przenosić posiadane budynki np. najstarszy - chłopską chałupę z Potrzebowa. W 1982 roku Muzeum w Ochli stało się samodzielną jednostką, która regularnie wzbogaca swoją ofertę dla zwiedzających o nowe budynki, będące najczęściej rekonstrukcją wiejskich budynków, występujących na obecnych i dawnych terenach Polskich [6].

Oprócz zadania rekonstrukcji polskich budynków wiejskich, w Ochli, siedzibie muzeum, można zobaczyć dawne wyposażenia takich domostw a podczas organizowanych imprez podglądać dawne zwyczaje mieszkańców wsi.

Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze przy współdziałaniu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego wspiera lubuskie produkty tradycyjne, zarówno formalnie zarejestrowane jako tradycyjne jak i te, których producenci, w opinii pracowników muzeum, stosują tradycyjne receptury i najlepsze składniki do wytwarzania swoich produktów. Skansen w Ochli, wydaje się więc być najlepszym miejscem, aby kultywować i promować tradycję województwa lubuskiego dla szerszego odbiorcy, z czego chętnie korzystają wystawcy, rękodzielnicy i producenci, chcący promować swoje produkty.

Właśnie za przyczyną jednej z imprez organizowanych w Muzeum

Etnograficznym, doszło do inicjatywy kilkorga producentów Lubuskich Produktów Tradycyjnych, by stworzyć grupę, wzajemnie wspierającą się podczas imprez regionalnych (Mowa o Kaziukach, czyli przeniesieniu na Ziemię Lubuską przez przesiedleńców z Wileńszczyzny tradycji jarmarku odpustowego, odbywającego się w Wilnie od 1636 roku w dniu świętego Kazimierza).

Lista Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jest ogólnopolską listą produktów, prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz przez marszałków województw [7]. Ideą powstania listy, jest kultywowanie produkowania żywności najlepszej jakości, według dawnych receptur oraz metod produkcji. Produkty wpisane na listę mają pokazywać, jak bogata jest tradycja danego regionu w zakresie tworzenia produktów spożywczych, mają pokazywać dziedzictwo kulturowe danego regionu.

Warto podkreślić, że Lista Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi nie jest listą, na która chroni pochodzenie, nazwę, czy też recepturę danego produktu. Żeby dany produkt był na nią wpisany, należy udowodnić, że dany proces produkcji trwa co najmniej 25 lat. Ponadto należy zebrać dowody, że produkt był robiony na danym terenie przez różne osoby. Dowodami mogą być np. zeznania świadków takich jak gospodynie domowe, opinie od etnografów, czy też stare przepisy z książek kucharskich, wycinki z gazet i inne dowody dokumentowe. Za względu na ogólną dostępność wielu surowców spożywczych oraz zawirowania ludnościowe i terytorialne na terenie Rzeczypospolitej produkty z listy oraz ich nazwy mogą powtarzać się w różnych miejscach Polski. Nieodzowną bowiem częścią migracji, było przemieszczanie ludności wraz z wyniesionym z domu dorobkiem kulinarnym, który był nadal kultywowany, jednak już na innym terenie.

Ideą powstania Listy Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi było również poszerzenie wiedzy i świadomości konsumentów w zakresie dziedzictwa kulturalnego regionów. Chciano poszerzyć wiedzę konsumentów na temat tradycyjnych produktów, pokazać, co gotowały i przyrządzały poprzednie pokolenia i zachęcić współczesne pokolenia do inspirowania się przeszłością i czerpania z tradycyjnej żywności. Korzyścią dla producenta jest możliwość uzyskania odstępstw od obowiązujących, zgodnych z wykładnią prawa wymogów produkcyjnych, w przypadku, gdy producent stosuje tradycyjne metody wytwarzania, które nie znalazłby zatwierdzenia w aktualnie obowiązujących przepisach sanitarnych czy też weterynaryjnych [8].

Producenci grupy Lubuski Produkt Tradycyjny, która postanowiła rozpocząć wspólne działania sprzedażowe i produktowe, nawiązali ścisłą współpracę w lutym 2015 roku. Członkami grupy są producenci, którzy wpisali co najmniej jeden produkt na lubuską Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Są to firmy rodzinne, dla których produkty tradycyjne są nie tylko sposobem na życie, ale również wielką pasją.

W skład grupy wchodzą producenci, którzy produkują m.in. następujące produkty z Listy: ser kozi zamkowy, naturalnie mętne soki z Solnik, kiełbasę żarską, wojnowską rybę na kwaśno, pierniki lubuskie. Producentami, którzy

zainicjowali działanie grupy byli producenci wymienionych produktów. Warto je scharakteryzować aby pokazać, jak zostało uargumentowane dziedzictwo kulturowe, łączące te produkty z Ziemią Lubuską.

Ser kozi zamkowy [11]. wyrabiany jest od kilkudziesięciu lat w miejscowości Siedlisko. Wsi, z ponad 700-letnią tradycją, w której znajdują się ruiny zamku książąt Schönaich. To właśnie w fosie tego zamku pasły się kozy, zaś mieszkający na obrzeżach zamku właściciele, zajmowali się hodowlą kóz oraz wyrobem serów z koziego mleka. Ze względu na miejsce wyrobu, sery te nazywane było potocznie serami zamkowymi. Dzięki przekazom najstarszych mieszkańców znany jest przepis na ser z naturalnie ukwaszonego mleka, co jest wyróżnikiem tego sera. Z czasem kontynuacją tradycji zerowych zajmował się opiekun zamku. Dziś tradycję tę podtrzymują mieszkańcy, którzy zajmują się chowem kóz i którzy postanowili odświeżyć tradycję, produkując w naturalny sposób ser kozi zamkowy i wprowadzając go do sprzedaży.

Produktem kolejnych z inicjatorów grupy Lubuski Produkt Tradycyjny są naturalnie mętne soki z Solnik. Historia przetwórstwa jest ściśle związana z żywnościowym kryzysem powojennym, kiedy to wyniku braku żywności gospodynie domowe przetwarzały owoce i warzywna w domowe przetwory. Wieś Solniki (niem. Zölling) była zamieszkała po II Wojnie Światowej przez przesiedleńców z wschodu. Wykorzystywali oni do domowego przetwórstwa ocalałe na tym terenie drzewa owocowe. W latach 50-tych został utworzony państwowy zakład sadowniczy, w którym w owoce zaopatrywali się mieszkańcy całego regionu, używając głównego, dostępnego w sadzie surowca - jabłek, do celów konsumpcyjnych oraz do produkcji szczególnie soków. Sad istnieje do dziś, pozostając w rękach rodzinnych już kolejne pokolenie, co pozwala na rodzinne przekazywanie wartości oraz kulinarnego dziedzictwa [12].

Kiełbasa żarska, produkowana przez kolejnych inicjatorów opisywanej grupy, produkowana była na terenie powiatu żarsko-żagańskiego, który jest zamieszkały m.in. w ludność przesiedloną z Kresów Wschodnich [13]. Na tym terenie po wojnie utrzymała się tradycja hodowli trzody chlewnej oraz bydła, za czego jedną z przyczyn, podaje się przeniesienie przez mieszkańców Kresów w te rejony starych, tradycyjnych receptur wędliniarskich. Dzięki temu, że mieszkańcy bardzo często posiadali własne surowce, pochodzące z uboju, wytwarzali wędliny, kiełbasy itp. Tradycja wyrobu kiełbasy żarskiej pochodzi z 1945 roku, kiedy to z racji swojej wysokiej jakości była wytwarzana głównie przy okazji świąt oraz specjalnych okazji. Z czasem miejscowi gospodarze sprzedawali ją na lokalnych targach [14].

Tradycja wyrobu wojnowskiej ryby na kwaśno, związana jest z dziedzictwem regionu a właściwie pojezierza lubuskiego, które słynie z licznych jezior i rzek. Jezioro wojnowskie przez lata było miejscem rozrodu wielu gatunków ryb oraz doskonałą oazą dla rybaków i ich rodzin. Ze względu na tradycje rybackie mieszkańców Wojnowa oraz łatwość w dostępie do surowca, ryby jadano tu nie tylko od święta ale i na co dzień [15]. Nawet dziś najstarsi mieszkańcy miejscowości wspominają z sentymentem przygotowywanie

wojnowskiej ryby na kwaśno, kiedy to usmażoną rybę układano w ogromnych słoikach i zalewaną odpowiednią zalewą. Po kilku dniach potrawa była gotowa. Latem 2015 roku zmarł ostatni stary ryba, zamieszkujący wieś. Tradycję rybacką od wielu lat kultywuje zaś rodzina, zajmująca się zarybianiem i połowami w jeziorze wojnowskim. Gospodyni posiada niezliczoną ilość przepisów na potrawy rybne, które przez lata uzyskała od żon starych rybaków.

Tradycja wyrobu pierników w województwie lubuskim związana jest przede wszystkim z tradycją hodowli pszczół. Dziś promowany w Lubuskiem, jako jedna z atrakcji i ostoi tradycji - lubuski szlak wina i miodu, również bazuje na popularnej niegdyś hodowli pszczół. Dzięki temu miód był bardzo dostępnym surowcem. Same pierniki wywodzą się z tzw. miodowników wielkich, czyli bochenków chleba, robionych na miodzie. Były one symbolem dobrobytu oraz wysokiego statusu społecznego. Miód bowiem nie wszędzie był łatwo dostępny [16]. Jednak województwo lubuskie, dzięki długiemu okresowi wegetacyjnemu oraz sprzyjającej aurze przyrodniczej miało doskonałe warunki do tego, by gospodarze posiadali od kilku do kilkudziesięciu uli. Pierniki, były więc w domostwach bardzo popularnym deserem, przygotowywanym na wsiach oraz w miastach [17].

Producenci przedstawionych powyżej pięciu produktów tradycyjnych postanowili w lutym 2015 stworzyć nieformalną grupę, która będzie wspierała się w promocji oraz wspólnie występowała podczas imprez regionalnych, a która docelowo przekształci się w stowarzyszenie.[18].

Zamysłem Grupy było stworzenie wspólnej koncepcji promocji, która pozwoliłaby na zwrócenie uwagi konsumentów na ich produkty podczas imprez regionalnych. Postanowiono we własnym zakresie zaopatrzyć się w wyróżniające Grupę elementy [19]. Pierwszym wspólnym elementem wybrano obrusy, którymi postanowiono nakrywać stoły podczas wszystkich imprez. Dzięki temu, klienci zwracali uwagę na szeregowo ustawione stoiska, które wyróżniały się pośród innych. Zdecydowano się na biało-czerwoną kratkę.

Kolejnym elementem były fartuchy i certyfikaty, które miały wyjaśniać dlaczego Grupa próbuje się wyróżniać. Grupa zamówiła jednolite czarne fartuchy, na których został wygrawerowany napis *Lubuski Produkt Tradycyjny* oraz zostało umieszczone logo województwa. Intencją Grupy było to, by klienci w prosty sposób mogli odczytać, że właśnie u danej osoby kupią tradycyjne produktu. Dodatkowo zainwestowano w jednolite sztalugi, w których umieszczono wydrukowane w powiększeniu certyfikaty, potwierdzające wpis na Listę. Zamysłem było pokazanie klientom, że sprzedawane na danych stoiskach produkty są wyjątkowe i docenione.

Grupa podjęła również jeszcze jeden z pomysłów. by wyróżnić swoje produkty. Każdy produkt został oznaczony naklejką, przedstawiającą logo województwa lubuskiego oraz napis *Lubuski Produkt Tradycyjny.* Pomysłodawcom przypisywała idea utrwalenia w pamięci kupującego faktu identyfikacji kupionego produktu z jego tradycyjnością. Każdy, kto zakupił dany produkt, miał rozpakowując go w domu, utrwalić sobie fakt, że dana marka/

producent sprzedaje produkt tradycyjny.

Z wywiadu przeprowadzonego we wrześniu 2015 roku z członkami grupy [20], podczas imprezy Kaziuki w Skansenie w Ochli wyłonił się obraz świetnego początku inicjatywy Grupy. Dzięki połączonym działaniom oraz wsparciu urzędników Urzędu Marszałkowskiego, w tym Marszałka i jego zastępcy, udało się wynegocjować z Muzeum Etnograficznym w Zielonej Górze osobny plac dla Grupy, na którym mogli stworzyć rząd swoich, utrzymanych w podobnym stylu stoisk. Co więcej Grupa wzbudziła zainteresowanie nie tylko u klientów ale również wśród obecnych mediów. Na specjalne zaproszenie Grupy, swoją obecnością zaszczyciła Marszałek Województwa, która odwiedziła każde stoisko i wyraziła dalszą chęć wspierania inicjatywy Grupy.

Członkowie Grupy wspomnieli, że już podczas Kaziuków, przekonani o słusznej drodze dla rozwoju Grupy, postanowili wybrać kilka najważniejszych imprez w roku, które powinny skupić wszystkich Członków razem. Stwierdzono, że podjęte działania promocyjne, spotkały się z bardzo dobrym odbiorem klientów. Ustalono, że okazją do sprawdzenia, czy Klient zapamięta producentów i ich produkty będzie następna impreza w Ochli - święto miodu i wina.

Warto wspomnieć o wyjeździe studyjnym do Torunia, który został zorganizowany w czerwcu 2015 roku przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego. Wyjazd odbywał się pod hasłem „Klastry spożywcze - doświadczenia z Kujaw i Pomorza". Do wyjazdu zaproszeni zostali współpracujący z urzędem marszałkowskim producenci, w tym członkowie założyciele grupy Lubuski Produkt Tradycyjny. Ideą było zapoznanie producentów z możliwościami, jakie daje uczestnictwo w klastrze oraz zachęcenie producentów, do zakładania klastrów spożywczych.

Inspirujące dla producentów było przede wszystkim spotkanie z klastrem „Spiżarnia Kujawsko-Pomorska", który powstał z inicjatywy Urzędu Marszałkowskiego i przy wsparciu Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Minikowie. Ideą powstania klastra była promocja kujawskiego dziedzictwa kulinarnego. Założenie klastra pozwoliło na uzyskanie wsparcia finansowego w zakresie wspólnych działań marketingowych członków klastra [21]. Dla członków lubuskiej Grupy, spotkanie na Kujawach przyniosło dodatkową motywację do działania oraz przeświadczenie, że ich działania zmierzają w dobrym kierunku. Pokazało, że przy wsparciu władz samorządowych, produkty tradycyjne mogą stać się wizytówką województwa [22].

Bogatsza o doświadczenia z wyjazdu studyjnego Grupa, postanowiła po powrocie do Lubuskiego wzmocnić współpracę z urzędem marszałkowskim a zwłaszcza z departamentami Rolnictwa, Środowiska i Rozwoju Wsi oraz Programu Rozwojów Obszarów Wiejskich. Priorytetem okazało się rozpoczęcie działań, które w przyszłości zaowocowały by utworzeniem w województwie lubuskim Sieci Dziedzictwa Kulturowego Lubuskie, która jest częścią europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarnego. Jest to sieć, która powstała, by ułatwić konsumentom oraz turystom odnalezienie lokalnej i regionalne żywności

w Europie

Ma również pomagać chronić żywność regionalną i jej sposoby wytwarzania. Czynnikiem wyróżniającym dla restauracji oraz producentów, którzy należą do Sieci, jest możliwość posługiwania się charakterystycznym logo czapki kucharskiej na niebieskim tle. Znak ten jest rozpoznawalny w całej Europie i świadczy o jakości serwowanych w danym miejscu produktów. Jest również olbrzymim wyróżnieniem dla osób, które mogą firmować nim swoje produkty oraz jasnym sygnałem dla konsumenta i turysty, że w danym miejscu spotka się z tradycją kulinarną regionu. W listopadzie 2015 roku temat wciąż był otwarty i nie udało się jeszcze uzyskać żadnych konkretnych deklaracji ze strony wspomnianych władz samorządowych. Wprowadzenie w regionie Sieci Dziedzictwa Kulinarnego wiąże się bowiem z wysokimi kosztami uczestnictwa w programie.

Od początku istnienia, Grupa wzięła udział w wielu wspólnych inicjatywach wystawienniczych, o charakterze regularnym oraz okazjonalnym. Za każdym razem prezentowano perfekcyjnie przygotowane stoiska, kładąc nacisk na wspólne elementy, które określiła grupa na początku swojego funkcjonowania [23]. Dużym osiągnięciem, była umiejętność zjednoczenia się wobec wspólnego celu, jakim jest kultywowanie dziedzictwa kulinarnego województwa lubuskiego produktów tradycyjnych.

Województwo lubuskie jest nowoczesnym, prężnie rozwijającym się województwem, w którym mimo tych cech pielęgnuje się tradycyjne wartości, przekazywane z pokolenia na pokolenie. Regionalni producenci żywności dostrzegają potrzebę konsumentów i turystów, którzy poszukują zdrowych, tradycyjnych produktów. Zauważają modę na zdrowe jedzenie oraz na poszukiwanie smaków, związanych z danym miejscem.

Grupa Lubuski Produkt Tradycyjny w kilka miesięcy od rozpoczęcia działalności dała się zauważyć, jako świetnie przygotowana wizualnie, spójna grupa producentów lubuskich produktów, wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Ich chęć kultywowania lubuskich tradycji kulinarnych rokuje na przyszłość rozwojem grupy oraz intensyfikacją jej działań. Dzięki popytowi na produkty tradycyjne, Grupa, złożona z firm rodzinnych udowadnia, że aby osiągnąć sukces i satysfakcję zawodową wystarczą dobre produkty, czerpanie z kultury regionu oraz lokalnych surowców. Poszanowanie produktu, tradycji, wartości rodzinnych i uczciwość w procesie produkcyjnym to hasła, które podsumowują intencje członków Grupy w dążeniu do zachowania tradycji kulinarnych województwa lubuskiego.

Bibliografia

1. Studio Bakalie (02 października 2015), *Księga Marki Lubuskie,* Studio Bakalie, Online <http://lubuskie.pl/download/get/ksi-ga-marki-lubuskie-1/834/>. Data dostępu 02.10.2015.
2. Toczewski A. (2012), *Historia Ziemi Lubuskiej. Krótki zarys dawnych dziejów,* Zielona Góra.
3. Myczkowski Z. (2003), *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*, (s. 24,27), Bydgoszcz.

4. Osękowski Cz. (02 października 2015), Osadnictwo polskie na poniemieckich ziemiach po drugiej wojnie światowej. Ziemia Lubuska i powiat Gubin, Online <http://www.transodra-online.net/pl/node/1411. Data dostępu 02.10.2015>.
5. Melosik Z., Szkudlarek T., (2009), *Kultura, tożsamość i edukacja. Migotanie znaczeń,* (s. 81), Kraków.
6. Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze (02 października 2015), *Historia Muzeum*, Online <www.muzeumochla.pl/O-nas/O-muzeum2/Historia-Muzeum>, Data dostępu 02.10.2015.
7. *Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 roku o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych*, Dz. U. 2005 Nr 10, poz. 68 oraz z 2008 roku Nr 171, poz. 1056 i Nr 216, poz. 1368.
8. Ibidem.
9. Oparte na wywiadzie własnym, przeprowadzony z pracownikiem zajmującym się produktami tradycyjnymi w Departamencie Rolnictwa, Środowiska i Rozwoju Wsi w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Lubuskiego we wrześniu 2015 roku.
10. Ibidem.
11. Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, (05 października 2015), *Ser Kozi Zamkowy,* Online <http://www.minrol.gov.pl/Wyszukaj?q=ser+kozi>. Data dostępu 05.10.2015.
12. Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, (05 października 2015), *Naturalnie mętne soki tłoczone z Solnik,* Online < http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-lubuskie/Naturalnie-metne-soki-z-Solnik>. Data dostępu 05.10.2015.
13. Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, (05 października 2015), *Kiełbasa żarska,* Online < http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-lubuskie/Kielbasa-zarska>. Data dostępu 05.10.2015.
14. Ibidem.
15. Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, (05 października 2015), *Wojnowska Ryba na Kwaśno,* Online < http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-lubuskie/Wojnowska-ryba-na-kwasno>. Data dostępu 05.10.2015.
16. Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, (05 października 2015), *Lubuskie pierniki,* Online < http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-lubuskie/Lubuskie-pierniki>. Data dostępu 05.10.2015.
17. Ibidem.
18. Oparte na wywiadach własnych, przeprowadzonych we wrześniu 2015 roku z reprezentantami wszystkich producentów - członków założycieli Grupy Lubuski Produkt Tradycyjny.
19. Ibidem.
20. Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, (05 października 2015), *Lubuskie pierniki,* Online < http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-lubuskie/Lubuskie-pierniki>. Data dostępu 05.10.2015.
21. Spiżarnia Kujawsko-Pomorska, (06. Października 2015), Aktualności, Online < http://spizarniakujawskopomorska.pl/aktualnosci/>, Data dostępu 06.10.2015.
22. Oparte na wywiadach własnych, przeprowadzonych we wrześniu 2015 roku z reprezentantami wszystkich producentów - członków założycieli Grupy Lubuski Produkt Tradycyjny.
23. Ibidem.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ІНСТИТУТУ 1920-1930-Х РР.

Литвин Наталя Миколаївна
к.і.н., доцент кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету
bauschlomba@gmail.com

До маловідомих досягнень періоду НЕПу слід віднести створення розгалуженої і досконалої для свого часу системи економічної освіти. Одне з провідних місць у ній належало Київському кооперативному інституту – вищому навчальному закладу, що існував упродовж 1920–1934 рр. Історія даного університету безпосередньо пов'язана з діяльністю українських кооперативних спілок. Ще у 1918 р. з метою пропаганди колективних форм господарювання при кооперативних товариствах почали створюватись школи та курси. Ініціатором організації вищого навчального закладу для підготовки кадрів кооперації був відомий економіст, міністр фінансів в уряді Української Центральної Ради, голова Коопцентру М.І.Туган-Барановський. Він брав активну участь у кооперативному русі, присвятивши його розвитку своє дослідження "Соціальні основи кооперації", редагував журнали "Вестник кооперации" та "Українська кооперація". Наприкінці 1918 р. він виступив з пропозицією створення кооперативного інституту та розробив його концепцію. Однак здійснити свій задум М.І. Туган-Барановський не встиг, але ідея була активно підтримана Управою Українського Центрального кооперативного комітету. 1 січня 1920 р. відбулося урочисте відкриття Українського кооперативного інституту (УКІ), якому було надане ім'я професора М.І. Туган-Барановського. Відразу Всеукраїнський кооперативний з'їзд затвердив статут нового навчального закладу та обрав його управлінський комітет на чолі з головою правління "Дніпросоюзу" Д.В. Коліухом. Першим директором УКІ став відомий фахівець з демографії та статистики академік М.В. Птуха.

Як стверджує Андрій Чуткий: «Це був перший вітчизняний вищий навчальний заклад економічного профілю, заснований за приватної ініціативи і до 1930 р. залишався приватним вишем. Як результат, він являв собою унікальний навчальний заклад, у якому практично були зняті діючі в інших навчальних закладах Російської імперії обмеження щодо прийому осіб жіночої статті, представників національних меншин тощо. Зокрема, не чинилось жодних перешкод до вступу представників непривілейованих станів. Як результат – ККІ став чи не єдиним з-поміж діючих на початку XX ст. на українських теренах ВНЗ, що мав демократичне обличчя» »[1, С.126]. Демократизм внутрішньо-інститутського життя зумовлювся тим, що основна маса студентського складу була вихідцями з селянства, міщан та інших непривілейованих категорій. При цьому особливо багато було вихідців із сусідніх українських губерній. Для таких осіб це був чи не єдиний

шанс здобути вищу освіту. Відповідно ККІ досить швидко наповнюється вихідцями з Київської та сусідніх губерній (особливо ж Чернігівської, Волинської, Подільської та Полтавської). Це засвідчується як особовими справами самих студентів, так і створенням у стінах ККІ численних студентських земляцтв, організованих за територіальним принципом.

Час існування Українського кооперативного інституту виявився нетривалим. У лютому 1921 р. він увійшов до складу Інституту народного господарства, як окремий кооперативно-продовольчий факультет. 14 липня 1922 р. згідно наказу губернського відділу профосвіти, він був виділений в окремий Київський кооперативний технікум. Від самого початку ККІ був відомчим навчальним закладом, підпорядкованим кооперативним спілкам, які до 1923 р. утримували його виключно власним коштом. Всеукраїнським кооперативним з'їздом були встановлені суми відрахувань на потреби інституту: всі кооперативні установи мали передавати на його утримання 1,2 % прибутків від реалізації своєї продукції, а кредитні установи – 1,5 %. Найбільший внесок НКО УСРР (тобто держави) припадає на 1926–1927 учбовий рік і становить 50 % потрібних на утримання закладу коштів [2, С.116].

Навчання в інституті було платним. Відповідно і кількість студентів, яких направляли спілки і за навчання яких сплачували, змінювалась залежно від потреб цих організацій у кадрах. У 1921р. тут навчалось 200 осіб, через рік – 637, у 1926–1054 особи, 1931р. – 1020 (в Інституті споживчої кооперації) та 200 осіб (в Інституті промислової кооперації). У січні 1925р. представники правлінь Центральних кооперативних спілок звернулися до НКО УСРР із проханням про перетворення Київського кооперативного технікуму на інститут. Для розв'язання цього питання знадобилось 20 місяців, що було показовим для стосунків між урядовими інстанціями та кооперативними товариствами. Під час численних реорганізацій ККІ в першу чергу поставала проблема фінансування, тому лише 9 вересня 1926р. Рада Народних Комісарів ухвалила відповідне рішення, перетворивши Київський кооперативний технікум на Кооперативний інститут, надавши йому ім'я свого голови В. Чубаря. Окремо було обумовлено, що "різницю витрат на утримання інституту проти витрат на утримання технікуму… беруть на себе кооперативні центри"[3, Арк. 87].

Як стверджує дослідниця О. Мельник, що кооператори не шкодували грошей на свій навчальний заклад. Вони пишались ним, підкреслюючи, що ККІ є першим подібним у світі. Щедро виділяючи кошти, бажали мати тут усе найкраще. У 1923р. у технікумі створили галерею портретів видатних діячів кооперативного руху, замовивши портрети для неї Михайлові Бойчукові (ці твори були знищені за часів переслідування "бойчукістів"). Тут діяв Центральний кооперативний музей з архівом. Інститутська книгозбірня нараховувала 80 тис. одиниць і одержувала до сотні назв закордонних видань щорічно. Слід наголосити, що подібні вищі навчальні заклади існували і в інших містах України, зокрема в Харкові й Одесі.

Але наявність потужних наукових сил, зосереджених у Всеукраїнській Академії Наук, забезпечила Київському кооперативному інституту провідне місце серед них. Це було зумовлено тим, що більшість викладачів мали багаторічний досвід, пов'язаний із Київським комерційним інститутом. Головним принципом роботи було проголошено взаємодію між професурою та студентством, що практично втілювалось у лекційній і семінарській формах організації навчального процесу.

Якщо говорити безпосередньо про саме навчання в інституті, то курс складався з трьох років по три триместри, з середини 1920-х рр. – чотири роки по три триместри. До структури навчального закладу були віднесені відділи споживчої кооперації, кредитної кооперації та сільськогосподарської кооперації. Випускники інституту отримували кваліфікацію інструкторів-організаторів із збуту та постачання, економістів, плановиків, ревізорів кредитових спілок і банків, викладачів кооперативних шкіл тощо. У 1926р. Всеукраїнською радою було порушено питання про утворення при Київському кооперативному інституті науково-дослідної кафедри кооперації. Рада Народних Комісарів УСРР, яка спочатку відхилила цю пропозицію, погодилася на неї лише після того, як на утримання нової структури українськими кооперативними організаціями було виділено 13 тис. крб. Урочисте відкриття кафедри відбулося в приміщенні інституту 1 червня 1927р. Очолив її представник Вукоради В.М. Целларіус. У її статуті зазначалось, що "кафедра є науково-дослідча і науково-виховна установа УСРР, що має на меті: а) вести науково-дослідчу працю в кооперації, б) готувати наукових дослідників, в) готувати викладачів для вузів". Структурно кафедра була збудована за зразком академічної і складалась із голови, керівників секцій, дійсних членів, наукових співробітників, аспірантів, кореспондентів кафедри[4, Арк.4]. Влітку 1930р. кафедра була реорганізована в Науково-дослідний інститут кооперації Вукопспілки. Таким чином, наприкінці 1920-х рр. ККІ перетворився на унікальний осередок для розвитку економічних знань, який був безпосередньо пов'язаний з діяльністю соціально-економічного відділу ВУАН.

Зміна економічного курсу в Україні наприкінці 1920-х рр. призвела до поступового згортання кооперативних форм господарювання. Кооперативні спілки почали втрачати свої капітали і, як наслідок, свій вплив. Далі стався справжній розгром кооперативного руху. Усе це безпосередньо позначилось на подальшій долі ККІ, існування якого вже не вписувалось в нові ідеологічні умови. Останню крапку в історії Київського кооперативного інституту було поставлено навесні 1934р. Формальним приводом для проведення чергової реорганізації була необхідність звільнення приміщень для розміщення центральних установ у м. Києві через перенесення столиці України. За постановою РНК УСРР Інститут промислової кооперації Вукопрому, Інститут споживчої кооперації Вукопспілки було переведено до Харкова. Тут їх було об'єднано з Харківським кооперативним інститутом і перетворено на Інститут державної торгівлі Наркомату внутрішньої торгівлі

(з 1936р. – Харківський інститут радянської торгівлі Наркомвнуторгу УСРР). Таким чином, на місці унікального за своїм рівнем навчального та наукового закладу, яким був Київський кооперативний інститут, було утворено спеціалізований заклад для підготовки фахівців торгівлі. Це стало свідомим звуженням його можливостей і відмовою від завдань, які покладали на Український кооперативний інститут його засновники.

Література

- Чуткий А. Київський комерційний інститут (1906 – 1920 рр.) : становлення та еволюція в контексті інтелектуальної, економічної та політичної історії України / А.Чуткий. – К., 2001. – 523 с.
- Мельник О. Перший кооперативний інститут / О. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2002. - №6. – С.113 – 125.
- ЦДАВОУ. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 5704. – Арк. 81.
- Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського (далі – ІР НБУ). – Ф.ХХХУШ. – Спр.114. – Арк. 4

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СИСТЕМІ ПЕДІНСТИТУТІВ УРСР І ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Лук'яненко Олександр Вікторович
к.і.н., старший викладач
ПНПУ імені В. Г. Короленка, Полтава
lukyanenko.ov@gmail.com

Питання охорони здоров'я є одним із складових вивчення повсякдення українців. Студенти та викладачі вищої педагогічної школи УРСР жили у специфічному просторі. Інтелектуальна еліта довгий час розглядала себе як ідеологічний фронт країни Рад. Проте, часто сама програвала бої на фронті власного здоров'я. у цій розвідці ми лише зауважимо окремі аспекти боротьби з основними інфекційними хворобами, які змушували освітян на певний час розбавити власну буденність походами до медиків. Документи Полтавського обласного архіву та педагогічного університету майже повністю мовчазні стосовно питань охорони здоров'я у вищий педагогічній школі у 1920-х роках. Не збереглися особові справи студентів, де б можна було знайти медичні довідки та заяви на звільнення. Немає поточної документації на кшталт наказів директора. Єдиним джерелом для є протоколи партійних зборів. А вони, на жаль, приділяли більше уваги питанням світової революції та побудову соціалізму в Країні Рад, аніж питанням повсякденного життя. Єдиним зверненням до питання здоров'я

було зауваження у квітні 1924 р. директора Омеляна Ходака стосовно одного з колег. З'ясувалося, що політичний організаторвишу з питань жіночої роботи був хворим. Як не іронічно, на неназване венеричне захворювання. Не відомо, де і за яких обставин співробітник інституту підхопив болячку, проте рекомендації були доволі простими: звільнити його якнайшвидше, «бо якщо стане відомостуденткам, буде біда»[1, арк.18].

Під час з'ясування загального стану здоров'я молоді ми вдалися до контент-аналізу наказів директора по Полтавському педінституту упродовж 1931-1940-х рр. У середньому за цей період у виші щороку вчилося до півтисячі студентів на стаціонарному відділі. Достеменно невідомо, через які хвороби студенти пропускали заняття в інституті соціального виховання м. Полтави у 1931 р., бо у наказах директора хвороба не вказувалася. Єдиний випадок – це історія курсанта шкільного факультету М. Кулікова, який отримав відпустку для лікування в тубдиспансері[2, арк.112]. Це перший випадок фіксування цієї хвороби у студентській масі.

Проте, відомо про спалахи інфекційних захворювань у виші. Так, 4 лютого 1931 р. керівник навчального закладу видав наказ старостам академічних груп, завгоспу та комендантові вжити заходи по боротьбі з висипним тифом. Вони мали сповіщати Полтавську міську секцію охорони здоров'я «про підозрілих хворих, лихорадящих, відокремлювати хворого від інших, проводити дезінфекцію приміщення після висновку лікаря». Директор зобов'язав також всіх членів колективу – студентів та викладачів – регулярно віддувати лазню та провадити систематично стрижку. Комісія вишу малаперевіряти санітарний стан гуртожитків. Майбутні освітяни повинні були позбутися звички розкидати одяг по чужим ліжкам, не дозволяти сідати стороннім особам на власні, а також не накидати сміття в кімнатах. Для покращення санітарного стану, вивісили розклад прибирання: двічі на добу підмітати підлогу, а сміття спалювати вгрубі, або виносити в окреме місце[2, арк.113]. Однак, практика була невтішною. Так, перевірка 14 лютого бригадоюПолтавської міської ради санітарного стану гуртожитків «Червона Зірка» та Париж виявила тифозних вошей у кімнатах молоді. З'ясувалося, що майбутні педагоги майже зовсім не відвідувалилазню, часто лише 1-2 рази на декаду. Не дивно, що санкомісіяініціювала показові громадські суди над тими, хто не виконувавсанітарно-гігієнічні норми. Навіть більше: спеціальна постанова зобов'язувала надалі виселяти злісних порушників з гуртожитків на приватні квартири[2, арк.18]. Міськрада зобов'язала інститут соціального виховання пропускати студентів через лазню не меншедвохразів на декаду,розробивши сталий розклад відвідування. У виші взимку 1931 р. навіть відкрили дві кімнати в гуртожитку для ізоляції хворих – одну для чоловіків, іншу для жінок[2, арк.183].

У 1932 р. уперше зустрічаються документальні свідчення про централізовану вакцинацію освітян. Так, із 16 січня бригада полтавського відділу охорони здоров'я приступила до щеплення всім студентам, співробітникам та лектурі для попередження захворюваності на віспу.

Через відсутність медпункту маніпуляції для приїжджої молоді проводили вгуртожитках у 4 день тижня (нагадаємо, що Радянський Союз у цей час живе за спеціальним революційним календарем шестиденки), а лектура та полтавські студентиприщеплювалися у кімнаті ЛКСМУ в 4 день[3, арк.12]. Не стихала й епідемія черевного тифу. Надзвичайна комісія по боротьбі з пошестями спеціально оповістила інститут про проведення банних днів гуртожитків двічі на тиждень щочетвергатащоп'ятниці. Студенти, яківерталися з села до вишу у той самий день були зобов'язані помитися у лазні та здати все приладдя надезінфекцію[3, арк.31].Такі заходи були не зайвими, бо 6 вересня 1932 р. був зафіксований перший випадок смерті студента III курсу Полтавського ІСВ Юрія Грабовського від черевного тифу у 1-й районній лікарні[3, арк.153]. Тоді, аби зупинити розповсюдження серед студентів інфекційних хвороб, міськрада постановила у жовтні 1932 р. провести повну дезінсекцію гуртожитків та всього ременанту проти клопів та інших паразитів. Дирекцію ІСВ зобов'язали укласти договір на регулярну дезобробку гуртожитків протягом навчального року з Місцевим відділом дезбюро ТСО Авіахему. А всі студенти, які не зробили щеплення від черевного типу та віспи за півроку до цього, були нині зобов'язані самостійно зробити це і подати довідки в канцелярію, інакше не допускалися до навчально-виховного процесу[3, арк.171]. Висока смертність змусила навіть змінити колишній дворазовий графік відвідування лазні. Згідно з вимогою військового відділу охорони здоров'я. аби уникну виникнення йпоширення хвороб серед студентів, дирекція сталаорганізовувати щоденні банні походи з належним обліком[3, арк.186].

Позитивним зрушенням 1935 р. стала кампанія профілактичних щеплень. Так, на 25 березня у виші запланували щеплення протитифозної вакцини для мешканців інститутських гуртожитків. Проте, це ще не була масова акція. Ті, хто мешкали на приватних квартирах, атакож працівники закладу, які не бажали приходити до вишу за вакцинацією, могли здати довідки про щеплення з лікарень[4, арк.29]. Знаючи практику підробок таких документів, можна припустити наслідки такої пропозиції дирекції. Тип паче, що подальші події підтвердили наші здогадки. Молодь просто не бажала проходити процедури, навіть не бажала приносити довідки з інших установ. Тому дирекція зобов'язала всіх без виключення вихованців Полтавського ІСВ 10 квітня зібратися групами по 10 осіб до педологічного кабінету, де за відсутності маніпуляційної кімнати проводили щеплення[4, арк.51зв].Однак, навіть тоді студенти… не з'явилися. Після пересунення чергового «крайнього строку» до 4 травня та кількох спроб зриву медичних процедур, керівництво вишу вирішило «змушувати» до оздоровлення важкою артилерією: пригрозила усім неприщепленим позбавляти стипендії у разі відсутності довідки про проходження вакцинації[4, арк.55].

Окрім щеплення, восени 1935 р. продовжували практику централізованого купання у лазні щоп'ятиденки, аби запобігти захворюванню студентів на висипний тиф. Однак, новим у цьому процес стало те, що

віднинімолоді люди повинні були брати довідку в лазні про відвідування і подавати старості гуртожитку. Лише після цього їх допускали до проживання з іншими[4, арк.105зв]. Цього ж року у жовтні зафіксований перший відомий випадок поширення дизентерії з летальним кінцем. Студент Некряха згуртожитку по вулиці Луначарського, 4 помер одразу після госпіталізації. У найкоротші строки дирекція ІСВ наказалакомендантам і старостам негайно повідомляти про кожен новий випадок зараження. А всі вихованці закладу мусили пройти щеплення через рот[4, арк.108зв]. Уже 29 жовтня зранку молодь натще серце приймалащеплення по одній чайній ложці[4, арк.111].

У 1936 р. тривала боротьба з кишковими інфекціями. Так, до вишу надійшла постанова Полтавської міськради, яка зобов'язувала розпочати з 15 лютого чергове коло протитифозного щеплення в інститутського лікаря. Однак, досвід минулих років, здається, мало чому навчив. Бо і того разу професурута студентів, які мешкали на квартирах, просили пройти щеплення самостійно у лікарнях[5, арк.9зв]. Не дивно, що реакція була такою ж: студенти та почасти викладачі просто нехтували розпорядження, і дирекція навіть у квітні продовжувала нагадувати про необхідність вакцинації[5, арк.32зв].

Щеплення вже ставали постійною практикою, так само постійними ставали й ухиляння студентів від них.Навесні 1937 р. процедури робили уже не у приміщенні інституту, а по гуртожитках Полтавського ІСВ, щоб студенти не втекли. Однак, і це не допомогло. Так, в приміщенні по вул. Лассаля, б.9 та по вулиці Паризької Комуни, 29 вакцинацію не пройшли 10 осіб, по вул. Луначарського,4 – 23 особи. Більшість з них були студентамиIV курсу мовно-літературного факультету. Та й із тих, хот жив на приватних квартирах, щеплення мали лише 15 осіб. У 1937 р. в інституті поширили міську практику штрафів, аби стимулювати молодь до оздоровлення. За неявку на процедури накладали штраф у 100 крб., а також засуджували до примусовоїпраці протягом місяця. Цікаво, що при повторному порушенні наставала вже кримінальна відповідальність за артикулом 96 п.2 КК[6, арк.26зв-27].

Список використаних джерел

1. Держархів Полтавської області, ф. П-251, оп.1, спр.4736. Протоколи засідань бюро комячейки ІНО. 8 січня 1924 – 18 жовтня 1925 р. – 192 арк.

2. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (далі - АПНПУ), спр. Накази директора, 1931 р.

3. АПНПУ, спр. Накази директора, 1932 р.

4. АПНПУ, спр. Накази директора, 1935 р.

5. АПНПУ, спр. Накази директора, 1936 р.

6. АПНПУ, спр. Накази директора, 1937 р.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВІНЦІАЛІЗМУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ

Марасюк Сергій Станіславович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
ВНПЗ «Дніпропетровський
гуманітарний університет»
marasyk@ukr.net

Провінціалізм досить складний з точки зору розкриття його сутності феномен. Він має багатогранну природу і характеризується проявами в різних сферах життя конкретної людини та суспільства в цілому. Неоднозначність сприйняття феномену породжує і різні погляди, оцінки дослідників, досить часто негативні.

Проблему провінціалізму в тому чи іншому аспекті в різні часи висвітлювало багато дослідників, але її розгляд мав фрагментарний або описовий характер. Тому дослідження провінціалізму як соціокультурного феномену не сформувалось поки що в ґрунтовну наукову традицію.

Серед найбільш актуальних проблем провінціалізму, досліджуваних у сучасній культурологічній літературі і розв'язуваних у рамках напрацьованих за тривалий час підходів, можна виділити наступні: формування феномену провінційності; відносини центру і провінції (периферії); становлення провінційного соціокультурного простору; аналіз феномену провінційної рефлексії, провінційного менталітету; дослідження типологічних рис провінційної культури тощо. Перелік зазначених проблем вельми показовий у тому плані, що демонструє можливості перетину предметних полів різних дисциплін, галузей наукового знання. Тому в дослідженні провінціалізму доречне застосування міждисциплінарного підходу і саме філософія повинна взяти на себе основну систематизуючи роль щодо розв'язання вищезазначеної проблеми. Більш того назріла необхідність впровадження нового напрямку філософсько-методологічних досліджень, яке умовно можна назвати «Філософією провінціалізму», що означає перехід до нового етапу досліджень цього багатоаспектного феномену, його комплексного, системного, міждисциплінарного аналізу, який передбачає об'єднання зусиль антропологічних, соціально-політичних, морально-естетичних, аксіологічних та інших напрямків.

Щодо розкриття культурологічного аспекту провінціалізму цікава думка сучасного російського прозаїка А. Бурматофа, який характеризуючи філософію російської провінції, називає її «філософією клімату, потім раціональністю життя, потім доцільністю існування і так далі…» [1]. Тобто розуміння самого поняття «провінціалізм» не визначається однобічністю

сприйняття.

Інший сучасний російський філософ, письменник і поет М. Харитонов вважає, що провінція – це «не географічне поняття, а категорія духовна, спосіб існування і ставлення до життя, заснованого на рівновазі, гармонії і повсякденних простих турботах, – життя, де знають ціну благополуччю і спокою. Це як би жіночна основа буття, запорука її теплої стійкості: будинок, домашнє вогнище, родина, дитяча колиска, добування хліба насущного – місце, куди повертаються після пошуків, потрясінь і жорстокого до себе та інших героїзму, як повертаються після дощу і бурі в натоплену суху кімнату, соромлячись зізнатися, точно в слабкості, в природному потягу до доброго і м'якого затишку» [2, с. 11].

Як правило, наукові дослідження провінціалізму зводяться до емпіричного, фактологічного і поверхневому опису різних сторін побутування цього соціокультурного феномену, що у підсумку не розкриває його сутнісних рис. В цьому і проявляється розрив між двома напрямками досліджень провінційності: збором емпіричного матеріалу і пошуками онтологічного підґрунтя проблеми.

Дослідження провінціалізму як культурного феномену передбачає принаймні поєднання філософського і культурологічного підходів, які повинні задовольнити вимоги щодо об'єктивного пізнання реальності, її ціннісного осмислення, побудови і застосування пояснюючої моделі разом з заглибленням в історичне минуле, але й водночас передбачає використання отриманих емпіричних, соціологічних знань про визначений предмет.

На феномен провінціалізму можна дивитись ззовні, з боку як приклад «іншого» або описувати його зсередини, часто абстрагуючись від загальних законів соціальної реальності і від реальності життя самої людини. Завдяки чому втрачаються сутнісні риси явища.

В цьому плані російський дослідник С. Аверинцев виділяє суттєву ознаку постсучасності – «хронологічний провінціалізм», коли людина живе й екстатично переживає свій час, при цьому демонструючи абсолютну байдужість до інших часів, відмовляючись пам'ятати про предків і нащадків. Постсучасна людина відмовляється думати про будь-що, окрім «Я», «тут» і «зараз», цей індивідуалізм, що переростає в егоїзм, є проявом містечковості, яка редукує духовність, це радикальна відмова пам'ятати. Тобто звички приймати тимчасове за вічне, моду за прогрес, а забобони за аксіоми» [3, с. 20].

Безперечно феномен провінційності має свій вираз у різноманітних проявах, тому його неможливо розглядати поза межами активної діяльності людини (громади, суспільства), а також поза межами впливу визначальних чинників локального. Але, водночас, окремі прояви не можуть існувати самі по собі, без самого явища або комплексного його прояву.

Найбільш важливими завданнями, що постають перед філософією провінціалізму є: виявлення особливостей і визначення меж історико-культурного та культурологічного підходів до аналізу феномену

провінції; відтворення ретроспективи основних філософсько-історичних і культурологічних підходів, напрямів осмислення і вивчення феномену провінціалізму в зарубіжній і вітчизняній думці; пошук спільних позицій різних напрямків дослідження проблеми провінційності (культурологічних, соціологічних, історичних, соціально-психологічних тощо), виділення її сутнісних рис, визначення ролі провінції у збереженні національної самобутності (самоідентифікації) та етнонаціональних (державотворчих) процесах.

Список використаної літератури

1. Бурматоф А. Философия провинции / А. Бурматоф. – Режим доступа: https://proza.ru/2014/03/01/392

2. Харитонов М. Провинциальная философия / М. Харитонов // Новый мир. – 1993. – №11. – С. 7-86

3. Аверинцев С. Попытки объясниться: беседы о культуре / С. Аверинцев. – М.: Правда. – 45 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОТЕНЦІАЛ СУБОСОБИСТОСТІ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧА

Милевська Вероніка Ігорівна
студентка НПУ ім. М.П. Драгоманова
факультету педагогіки і психології
ronnie.dreamer13@gmail.com

Науковий керівник –
к. психол. наук., доцент Кучеренко Є.В.

Інтернет додає значної динаміки у роздуми над персональною ідентичністю: наш внутрішній Інший набуває право голосу та самовираження у віртуальному просторі, втілюється і оформлюється у мережі [1, с 266]. Утворюється не просто спонтанне особистісне формування, а здебільшого усвідомлено зібраний цілісний образ, хоча, безперечно багато що закладається в нього під дією несвідомих процесів .

Попередньо нами було розглянуто, чому і як Всесвітня мережа в якості специфічного середовища може обумовлювати формування такої ж специфічної субособистості [2, с. 142]. Наразі ми маємо на меті докладніше розглянути її особливості з огляду на значне місце в житті сучасної людини.

Як вже було з'ясовано, така субособистістьналежить до двох

вимірів реальності, з яких віртуальний надає особі поле для вільного самовираження і знімає більшість табу та кордонів[2, с. 144].Ступінь віртуалізації та її спосіб – індивідуальний вибір користувача, проте особа усвідомлює можливість «оформити» свою персону за бажанням – це дозволяє нам взаємодіяти з самими собою принципово новими шляхами та способами. Неможливо відокремити матеріальний бік самовираження від його якісного та тематичного наповнення, тому доступні технічні засоби відіграють важливу роль у розумінні нової ідентичності [1, с. 267].

Дослідження феномену подвійної ідентичності зустрічається в межах різних підходів [2, с. 144]. Наразі було знайдено ще одну цікаву паралель. Згідно концепції П. Рікера про наративну ідентичність, в мережі створюється мультимедійна гіпертекстова оповідь.Ми «читаємо» Іншого з його/її заповнених анкетних даних та історії дій у профайлі[1, с. 268-269]. Тут можна говорити про те, що субособистість «розповідає себе», в термінах зазначеного підходу, саме так, як це можливо в межах інтренет-простору, а оповідь – це специфічний спосіб прояву та форма активності субособистості.

Дії, відчуття, емоції людини перебувають у постійному курсуванні між віртуальним і реальним просторами. Сказане/написане в мережі стає вчинком, дією – так само, як в літературі, де оповідь є діяльністю[1, с. 269].

Мультимедійність та гіпертекстовістьдозволяютьбільш широко, змістовно виражатись конкретній субособистості. Синхронізація інформації по всім профілям об'єднує їх в одну систему[3, с. 107], дозволяючи систематизувати і прояви субособистості та підкреслити цим її цілісність в якості самостійного утворення.

Просторово-часові уявлення індивіда під час перебування в мережі розширюються. Спілкування може відбуватисяміж людьми зрізних частин світу, що знаходяться в різних часових поясах. Але повідомлення, незалежно від часу їх появи в мережі та місцезнаходження джерела, конкретним користувачем сприймаються як промова «тут і тепер», актуальна дискусія [1, с. 271]. Тобто таке поняття, як незакінчене спілкування, що в реальному житті може спричинити фіксацію людини на певному епізоді через неможливість його повноцінного завершення, переглядається з врахуванням властивостей інтернет-простору.

Також слід додати, що мережева реальність надає субособистостіінтернет-кристувача більш широкі можливості прояву в порівнянні з субособистостями, що функціонують лише в реальному світі. Таким чином це сфера особливої автономії. Субособистість інтернет-користувача частково існує у віртуальній реальності, де не має потреби ділити простір з іншими субособистостями, адже їх можливі прояви вона вже має у собі як інтегративні складові, увібрані на етапі формування.Інші субособистості ніби змушені тіснитися поряд і якось співіснувати,чекаючи, коли прийде їх черга повністю активізуватися, адже канал прояву існує лише один.Для яскравості уявлення можна згадати дисоцітивний розлад

ідентичності, коли субособистості повністю відокремлені одна від одної й не можуть співіснувати одночасно, а тому змушені змінятись по черзі. Але, звісно, це прояви за межами норми[4].

Субособистість інтернет-користувача може бути більш наближена до реальних ідентифікацій (користувачі соціальних мереж), володітиспільними або схожимипотребами, а може мати більше відмінних, аніж подібних рис (геймери, активні користувачі тематичних форумів тощо, які більшість часу в онлайні перебувають на ресурсах, де мають повністю сконструйовану ідентичність).Однак слід пам'ятати, що це не відірвана від особистості частина і вонане здатна бути повністю самостійною, хоча й помітно вирізняється серед інших. До того ж особистість це,в першу чергу,цілісність, помітні порушенняякої вже розглядаються в межах патології.

Багато людей використовують Інтернет не як місце творення взагалі іншого себе, а як простір для продовження реального себе бажаним чином. Протенавіть відображаючи реальну інформацію миу певний спосіб структуруємо її. Все одно додається щось від віртуальної реальності, адже те саме фото людини – це не сама людина. Сторінки у соціальних мережах, які ґрунтуються на дублюванні реальних соціальних зв'язків людини в віртуальному світі та максимально наближають активність субособистості до реальності, не можуть бути повністю об'єктивними відбитками. Значна кількість фотографій так чи інакше обробляються, з'являється додаткова інформація у вигляді незвично оформленого тексту, символів, додаються зображення, аудіо та відео файли – людина проектує себе такою, якою хоче продемонструвати іншим.Нікнейми, із психологічної точки зору, є архетиповим вираженням свідомості людини. Їх вибір відбиває несвідомі тенденції й уподобання, а аватари являють собою візуалізацію образу власного Я. Але це лише проекції особистості[3, с. 109],погляд на свій образ,зумовлений конкретними внутрішніми потребами.

Субособистість проявляє себе так і в такій мірі, як це необхідно (залежно від інтересів, цілей, цінностей, комунікативних, особистісних, професійних потреб тощо) конкретному індивіду. Але незалежно від залученості у віртуальний простір, від інтенсивності та об'єму використання інформації, у осіб користувачів мережі присутні характерні особливості.

Людина може виражати свій стан через активність субособистості – статуси, фото/відео і записи, адже все більш популярною стає миттєва цілодобова передача настрою, переживань від подій іншим користувачам через онлайн-сервіси. Це можна назвати формою звертання до інших користувачів особливою мережевою мовою [1, с.268, 271]. Але поряд з об'єктивною фіксацією дійсного стану, знову ж таки,присутній суб'єктивний елемент та перетворення інформації під час внесення її у віртуальний простір.

Інформація про людину, що міститься в мережі, може бути відкритою для загального доступу або прихованою чи напівприхованою (застосування фільтрів –обмежень для певного кола осіб). Тобто, змінивши налаштування

або просто не додаючи інформацію до профілю, людина вже формує новий образ себе, змінюючи уявлення інших. Це можна представити як архетипи Персони (відкрита інформація) та Тіні (прихованаінформація) за К. Юнгом, але стосовно не взагалі особистості, а лише субособистості інтернет-користувача. Адже навіть приховане, хоча й не відображається для інших, все ж існує у віртуальному вимірі, як і зміст несвідомого завжди присутній у психіці людини [3, с. 106].

Під час взаємодії субособистості з інтренет-середовищем відбувається розвиток, трансформація нової ідентичності як частини цього середовища таодночасно частини особистості взагалі. Повертаючись до концепції П. Рікера, можна навести цікаву цитату, яка, на нашу думку, співвідноситься з таким баченням: «Оповідь формує ідентичність персонажа, яку можна назвати наративною ідентичністю, конструюючи ідентичність історії, що розповідається. Саме ідентичність історії створює ідентичність персонажа»[1, с. 270].

В психосинтезі існує таке поняття, як розототоження, тобто деідентифікація власного Я з певною субособистістю і відхід у позицію спостерігача за власним станом. Це поняття вводиться тому, що підкреслюється необхідність розмежування Я та певної його частини – ідентичності, яка проявляється в конкретних переживаннях, діях, думках і пов'язана з конкретними потребами. Надмірна ідентифікація Я лише з один елементом особистості – це загроза втрати себе [5, с. 34-35]. А злиття з віртуальним образом взагалі призводить до відірваності від реальності, заважає повноцінно усвідомлювати власне тіло, емоції та думки. Разом з тим слід підкреслити, що саме з такою субособистістю розототожнення відбувається найлегше. Навіть без застосування спеціальних технік можливо здійснити самоспостереження. Проявляючись в Інтернеті, людина здатна до переоцінки і корекції себе через взаємодію із субособистістю. Психологи неодноразово наголошували, що самовираження у мережі сприяє самоусвідомленню та саморефлексії[1, с. 270].

Отже, субособистість інтренет-користувачаволодіє низкою специфічних характеристик, що помітно вирівняють її серед інших ідентифікацій, та інтегрує дві сфери людського буття. Вонає багатим ресурсом для особистісних перетворень. Однакв разі злиття з цією субособистістювтрачається баланс психічних енергій, а Інтернет як привабливе середовище для самовираження без обмежень підвищує ризик появи дисбалансу в структурі особистості.

Список використаних джерел:

1. Сучасні літературознавчі студії. Постгуманізм та віртуальність: літературні виміри. Збірникнауковихпраць. Вип.10. Гол.ред. Н.О.Висоцька – К.:Вид. центр КНЛУ, 2013.–516 с.

2. Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 9. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 226 с.

3. Скуловатова О. В. Використання даних, отриманих з інтернету, для психологічного аналізу особистості / О. В. Скуловатова // Науковий вісник Херсонського державного

університету. Серія: Психологічні науки. - 2016. - Вип. 1(2). - С. 106-110. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_1%282%29__21
4. Признаниеголосов [Текст] / пер. с англ. Э. Кипнис ; ред. М. Ромм, С. Эшер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://www.psylib.org.ua/books/romesch/txt09.htm
5. Ассаджиоли Р.А. Психосинтез. Принципы и техники / Пер. с англ. Е. Перовой. – М.: Изд-воЭКСМО-Пресс, 2002. – 416 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОЕКТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Мойсейчук Светлана Борисовна
кандидат педагогических наук, доцент,
профессор кафедры менеджмента
социально-культурной деятельности
УО «Белорусский государственный
университет культуры и искусств»
г. Минск, Республика Беларусь

В современных, достаточно непростых социально-экономических условиях становится востребованным человек, конкурентоспособный в широком смысле, самостоятельно и критически мыслящий, умеющий быстро реагировать на меняющиеся условия жизни, эффективно выполнять свою профессиональную деятельность и, при необходимости, преобразовывать ее, направляя на достижение наиболее актуальных целей. Чтобы соответствовать данным требованиям, человеку необходимо постоянно совершенствовать себя и свою жизнедеятельность, в том числе профессиональную. Важнейшим условием и средством такого развития и саморазвития является образование. Поэтому многие исследователи приходят к выводу о том, что процесс образования должен быть практически непрерывным на протяжении всей жизни человека.

В современных социально-экономических условиях образование все активнее начинает осознаваться как сложный социально-культурный процесс, как личностно-ориентированная культурная деятельность, а система образования как система специально организованных, педагогически целесообразных условий для личностного становления, культурного саморазвития. Обращает на себя внимание и то обстоятельство, что сегодня направленность высшего образования во многом характеризуется гармонизацией гуманистического и прагматического подходов. При этом вера в творческие возможности каждого студента и ориентация на их саморазвитие сочетается с активным применением

различных технологий, формирующих такие качества как компетентность в общении, умение продуктивно решать проблемы, способность успешно справляться с внутриличностными конфликтами и увеличивать веру в себя и свои возможности.

В педагогическом плане качество образования – это его ориентация не только на усвоение студентами определённой суммы знаний, но и на развитие личности, ее познавательных способностей, жизненно важных компетентностей и личностных качеств. При таком подходе любые формы, методы, технологии рассматриваются в контексте одной из основных задач образования – обеспечить максимально благоприятные условия для образования, самообразования и развития личности.

Категория "компетенции" стала следствием нового подхода к человеческим ресурсам и определяется как общая способность, основанная на знаниях, ценностях, склонностях, которая дает возможность установить связь между знанием и ситуацией, обнаружить процедуру (знание и действие), подходящую для решения новых проблем. Включая в себя знания, умения и навыки как «стартовую площадку» для своего формирования, компетентность отличается от них, прежде всего тем, что предполагает действие не по аналогии с образцом, а поиск вектора самостоятельной, причем творческой деятельности на основе полученных знаний.

Для развития профессиональных компетенций и повышения познавательного интереса студентов возникает реальная потребность разработки новых методов творческой работы со студентами и выбора наиболее эффективных и рациональных технологий. Такой эффективной педагогической технологией является, безусловно, проектная деятельность.

На современном этапе развития общества, который характеризуется подвижностью и изменчивостью, проектный тип культуры, по мнению исследователей, начинает доминировать и становится одним из эффективных механизмов преобразования действительности. В проектной деятельности присутствует органическое соединение исследовательского и прогностического, информационно-образовательного и социально-преобразовательного начал. Это позволяет говорить о выдвижении проектной культуры в качестве основы новой образовательной парадигмы XXI века.

Проектное содержание учебной деятельности меняет практику, давая возможность проявлять собственные замыслы, инициативы, разворачивать личностное содержание деятельности субъектам образования. В этой ситуации содержание образования начинает пониматься как предмет собственной деятельности, как содержание, изменение которого обусловлено изменением содержания собственной деятельности. Поэтому И.Ю.Малкова характеризует проектирование как условие становления личностного содержания образования, где человек – не объект управления, а сознательный субъект, выбирающий свое отношение к познаваемому миру, в частности, проектирующий свою образовательную траекторию [2].

Потенциал современного вуза, в особенности вуза сферы культуры и искусства в формировании проектных компетенций студентов реализуется в ценностно-целевой направленности гуманитарного образования, в активных, инновационных формах и методах учебного процесса с привлечением ресурсов культурно-образовательной и социально-культурной среды, в применении информационных и интерактивных образовательных технологий.

Культурно-образовательная среда современного вуза – это множество разнообразных и по-своему уникальных личностных моделей деятельности человека, через которые происходит профессиональная траектория движения будущего специалиста.

В современной педагогической литературе отмечается, что проектная деятельность в культурно-образовательном пространстве является одним из механизмов развивающего обучения, направленного на выработку самостоятельных исследовательских умений, способствует развитию творческих способностей и логического мышления, объединяет знания, полученные в ходе образовательного и самообразовательного процессов, и приобщает к решению конкретных жизненно важных проблем.

Под проектной деятельностью следует подразумевать специально организованный преподавателем совместно с обучающимися и выполняемый студентами комплекс самообразовательных действий по решению социально актуальной и личностно значимой для будущего специалиста проблемы, завершающийся созданием полезного продукта, показывающий возможность и умение применить полученные результаты на практике при создании этого продукта. Проектная деятельность относится к разряду инновационной, при этом сама самообразовательная компетентность становится и средством, и целью этой деятельности.

Если из всего многообразия проектов выделять конкретно художественно-творческие, то следует признать, что они являются показателями способности студентов к созданию культурного продукта, позволяющего возвысить человека до уровня активизации его эмоционально-чувственной сферы. Работа над проектом в целом – процесс творческий. Он требует от студентов владения навыками анализа социокультурной ситуации, поиска адекватного варианта решения проблем, волнующих общество, работы над саморазвитием и расширением своего художественно-эстетического опыта и культурологического кругозора, ценностно-ориентационной направленности, другими словами всем контентом профессиональных компетенций.

Формирование проектных компетенций студентов в процессе творческой деятельности базируется на таких принципах как принцип гуманизма и взаимосвязи образования, культуры и социума, принцип проблемно-целевой ориентации, принцип культуросообразности, принцип диалогичности.

Выделение нами принципа диалогичности в формировании

проектных компетенций студентов в процессе творческой деятельности обусловлено тем обстоятельством, что при характеристике образования мы исходим из его сути как творческой деятельности, рассчитанной на адресата, на диалог, на усвоение знаний, предполагающее личностное открытие, создание мира культуры в себе, сопереживание и сотворчество. Субъект-субъектное взаимодействие преподавателей и студентов, в процессе которого и реализуется принцип диалогичности, определяет положение студента в образовательном процессе как активного субъекта деятельности. Всестороннее развитие личности выступает необходимым условием успешности образования, а формирование её субъектных свойств – высшим показателем его эффективности. Данное условие позволяет расширить границы творчества студента, что способствует в свою очередь формированию общих профессионально значимых качеств.

Диалогическая форма общения как метод педагогики сотрудничества будет существенно отличаться от монолога, как метода авторитарной педагогики. Диалог предполагает уникальность каждого партнера и их принципиальное равенство друг другу, различие и оригинальность их точек зрения; ориентацию каждого на понимание и на активную интерпретацию его точки зрения партнером; ожидание ответа и его предвосхищение в собственном высказывании. Вот почему «он может быть формой связи только субъектов, выражая все те черты, которые отличают субъекта от объекта» [1, с. 152].

Неоспоримым достоинством диалога в процессе творческой деятельности является и то, что он побуждает студентов отстаивать свою точку зрения на обсуждаемую художественную проблему, приучает к уважительному, терпимому отношению к позиции других участников диалога.

Именно проектные компетенции определяют цели и смысл непрерывного самообразования для личностного и профессионального роста будущего специалиста, способности доказывать и опровергать, осуществлять поиск информации, прогнозировать, адекватно оценивать и контролировать свою творческую познавательную деятельность.

Исходя из изложенного выше, следует резюмировать, что основными стратегическими ориентирами в процессе формирования проектной компетенций студентов в процессе творческой деятельности должны стать такие методологические подходы как *культурологический*, который обеспечивает готовность студента к вхождению в социум и современный мир культуры; *деятельностный*, который актуализируется в различных видах учебной и художественно-творческой деятельности по формированию целостной личности будущего специалиста, обладающей высоким уровнем проектной культуры; *системный*, предполагающий характеристику процесса формирования проектной культуры и проектных компетенций с позиций целостной системы составляющих ее компонентов в многообразии их связей и отношений; и, наконец, *личностно-ориентированный*, при

котором личность студента рассматривается как ценностное ядро системы образования (парадигма студентоцентризма).

Литература

1. Каган, М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.

2. Малкова, И. Ю. Ценностные основания проектирования содержания образования [Электронный ресурс] / И. Ю. Малкова. – Режим доступа: https://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/286/image/286-162.pdf. – Дата доступа: 19.01.2016.

СЕМІОЛОГІЧНА ЕСТЕТИКА У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ

Мохонько Віталій Анатолійович
студент Факультету філософської освіти і науки
НПУ імені М.П. Драгоманова
design.by.kwink@gmail.com

Семіотика – наука, що аналізує і вивчає знакові процеси, знаки та їх системи. Вона є доволі молодою дисципліною, що сформувалася на початку XX століття, хоча вивчення певних явищ на основі знакових підходів велося ще вченими епохи античності та середньовіччя. Її засновниками є американські філософи Чарльз Морріс і Чарльз Пірс, та швейцарський лінгвіст Фердинанд де Соссюр. Саме Соссюр запропонував розгляд природних мов як знакових систем у рамках нової дисципліни під назвою «семіотика».

Мова вважається найскладнішою із знакових систем через свою поліфункціональність, основна функція якої – комунікативна. Це основний спосіб передачі думок, інформації тощо. Саме знаки є інструментом комунікації в мові. Здатність узагальнено відобразити все різноманіття дійсності є характерною особливістю знакових одиниць, що також робить їх інструментом не лише передачі, а й основою мислення та накопичення даних.

Варто дати чітке тлумачення поняттю «знак». Традиційно термін трактується як предмет, позначка, зображення, що вказує або підтверджує щось. Якщо взяти більш детальну трактовку, то знак – це певний матеріальний та чуттєво сприйманий об'єкт, що виступає в процесі пізнання та комунікації в якості субституту іншого явища, події, предмету та використовується для обміну інформацією.

Тому можна сказати що знак копіює, символізує або вказує на об'єкт, створюючи з ним знаково-символьний зв'язок. Це певна абстракція, що

вживається замість або для позначення об'єктивних явищ та предметів. Це повністю збігається з думкою Чарльза Пірса, одного із засновників семіотики. За такими ознаками було створено класифікацію із трьох груп:

1. Іконічні знаки – план вираження подібний до плану змісту, знак наслідує об'єкт.

2. Індексальні знаки засновані на реальних особливих прикметах означуваного об'єкта.

3. Знаки-символи є відносними. Їх дія та відношення до предметів є умовними. Такими знаками є більшість слів мови.

Традиційно до знаків висувається дві основні вимоги – знак повинен нести суттєву інформацію про означуваний об'єкт та має бути зрозумілий адресату. Це відповідає властивостям інформативності та прецептивності.

Графічні знаки є продуктом графічного дизайну. Розглядаючи галузь, також потрібно виділити його два основні інструменти та засоби виразності – форму та колір. Вони є дуже важливими, оскільки це те, що оточує людину протягом всього життя. Із багаточисельних археологічних знахідок, відомо, що з часів первісного суспільства цим засобам надавалась особлива символічність, яка з часом лише поглиблювалась. Тому кожна культура має свої особисті уявлення про символіку форми та кольору, що виливається у знакові системи. Для кращого розгляду семіологічної естетики, потрібно звернути увагу на історію явища, детально її проаналізувавши.

Графічний дизайн, як головний сучасний інструмент створення знаків та знакових систем, потребує використання знань із психології та суміжних наук, що використовуються для більш глибокого розуміння поставлених задач, та шляхів їх реалізації. Сучасні знання про психологічне сприйняття форм і кольору активно застосовуються даній сфері. Це дозволяє більш тонко та точно передати ідею, створюючи потрібне враження від фінального продукту. Яскравим прикладом в цій сфері є логотипи, оскільки часто саме вони побудовані на асоціаціях та враженнях.

Варто звернути увагу на те, що символіка кольору варіюється у різних культурах, в той час як сприйняття форми є більш сталим. Це тісно пов'язано з психологією. Підтвердженням цьому є експеримент, що отримав назву «Ефект кікі – буба», який демонструє аудіовізуальну складову людського сприйняття. Ефект вперше виявив німецько-американський психолог Вольфганг Келер у 1929 році. Перші експерименти проводились на острові Тенеріфе, де основною мовою є іспанська. Він полягав у тому, що пропонувались дві картинки: на одній пляма, що складається виключно із гострих кутів, створюючи своєрідні «шипи», на другій – закруглена пляма пластичної форми без жодного кута. Також піддослідним було дано два слова (в оригінальному експерименті 1929 року) – «takete» та «baluba», котрі потрібно співвіднести із зображеннями в довільному порядку. Келер передбачив, що більшість обере слово «takete» до зазубреної фігури.

2001 року, для більш глибокого розуміння експерименту Келера, його повторили Вілайянер С. Рамачандран і Едвард Хаббард. Вони

запропонували англомовним студентам такі ж зображення форм і одне питання: «Котра із них буба а котра кікі?». У всіх групах від 95% до 98% студентів вибрали слово «буба» для пластичної округлої фігури та «кікі» для форми із гострими кутами. Це дає можливість припускати, що людський мозок за певною системою надає абстрактний сенс формам та звукам.

Останні роботи нейробіолога Дафни Маурер та її колег в дослідженні візуальної комунікації показують, що діти віком півтора-два роки вже демонструють такий ефект. Також стало відомо, що відсоток однакових співвідношень форми зі звуком суттєво не змінюється від віку та мовної групи піддослідних. Середній результат становить 88%. Нехарактерний відсоток збігу показують особи із аутизмом – близько 56%.

Рамачандран і Хаббард припустили, що ефект кікі-буба виник в наслідок еволюції мови та тісно пов'язаний із семантикою, оскільки передбачає, що назви об'єктів та понять не є цілком довільними.

Найновіші досліди показали, що ефект може бути наслідком ідеастезії, котра тісно пов'язана зі синестезією. Ідеастезія є явищем активації понять, що викликають певні почуття через семантику елементів, а не через сенсорні властивості, як це пояснює синестезія.

Також ці дані використовуються у сфері мультиплікації та комп'ютерних ігор під час побудови персонажів для підкреслення їх характеру. Традиційно вони будуються із геометричних примітивів, м'яких та гострих в різних варіаціях, що в результаті сприймається підсвідомо.

В кінематографі використання кольорів в кадрі (одяг героїв, предмети що їх оточують) та корекція кольору на етапі постпродакшину, дають змогу створити потрібну атмосферу сцени або цілої картини. Як приклад, у кінотрилогії «Матриця», коли персонажі знаходяться в цифровій імітації реального світу, картинка завжди має відтінок монохромних вінтажних комп'ютерних дисплеїв – зелений, для підкреслення штучності та віртуальності подій.

Отже, можемо підсумувати, що семіологічна складова є важливою частиною графічного дизайну. Ставлячи конкретні задачі перед даною галуззю, вона призводить до еволюції сфери. В той же час, в графічному дизайні активно застосовуються знання із семіотики та психології для досягнення кращих результатів у візуальній реалізації ідей.

ETYKA W TEORII I PRAKTYCE NA PRZYKŁADZIE KONCEPCJI DŻAWADA NURBACHSZA I NAVISA NORDA

Opyrchał Urszula
mgr, Wydział Filozoficzny,
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
xijana@gmail.com

Wprowadzenie

Nauki etyczne często dzieli się na zagadnienia dotyczące moralności oraz te dotyczące etyki [1, s. 139-142]. Za moralność uznaje się rzeczywiste zachowania danej jednostki lub społeczności, które podlegają ocenie normatywnej i którym można przypisać oceny dobry – zły, słuszny – niesłuszny, właściwy – niewłaściwy, zdrowy – niezdrowy. Badając moralność, nie dokonuje się oceny obserwowanego zachowania, a jedynie stwierdza się, że ono w danej społeczności występuje czy jest dominujące, jak również nie argumentuje się za słusznością przyjmowania określonych norm postępowania. To na gruncie etyki dokonuje się wartościowania poszczególnych systemów moralnych, definiuje się dobro i na tej podstawie określa się etyczne sposoby postępowania. Wskazując różnicę między tymi dwoma obszarami Karol Wojtyła zaznacza, że: „Nauka o moralności nie określa, co jest dobre a co złe. Tym zajmuje się etyka, która do życia moralnego podchodzi w sposób nie opisowy, ale normatywny. Określa więc normy, czyli wydaje sądy o tym, co jest dobre a co złe i sądy te uzasadnia, tzn. wykazuje, dlaczego tak jest" [2, s.13]. Jednak przedmiotem etyki jako nauki normatywnej jest przede wszystkim wskazanie tego, jak być powinno i uzasadnienie racji ku temu, w mniejszym natomiast stopniu zajmuje się ona projektowaniem procesu zmiany. Krótko mówiąc, przedmiotem etyki często bywa jedynie nakreślenie idealnego stanu docelowego (nieprzystającego do stanu aktualnego), ale rzadko pokazanie drogi, jak go osiągnąć, czy wyodrębnienie szczebli rozwoju, które umożliwią człowiekowi zmianę na rzecz urzeczywistnienie tego stanu.

W związku z tym polski filozof Roman Ingarden wyróżnia trzy odrębne działy etyki: etykę teoretyczną, etykę normatywną oraz etykę stosowaną. Celem pierwszej jest między innymi definiowanie dobra, celem drugiej – na podstawie ustaleń pierwszej – jest określanie norm postępowania, a celem trzeciej jest opracowanie „technologii etyki", sposobu doprowadzenia ludzi do tego, by umieli te teoretyczne normy stosować w życiu. Ingarden stwierdza: „Tutaj istotnie chodzi o to, żeby zrealizować pewne stany rzeczy w otaczającym nas świecie, w danym wypadku – w świecie ludzkim. Mamy więc teraz nowy dział rozważań. Tak jak istnieje teoria budowy mostów, tak istnieje teoria budowy ludzi w ich moralnym charakterze, pewna technologia, która wykorzystuje wiadomości z etyki teoretycznej i normatywnej, ale dla której wiadomości te są niewystarczające, ponieważ trzeba wykombinować metody postępowania, które okażą się trafne, jeśli chodzi o realizowanie pewnych określonych celów" [3,

s.127].

Etyka stosowana w podanym znaczeniu nie jest gałęzią filozofii szeroko rozwiniętą. Być może pojawią się nawet wątpliwości, czy należy rozważania z tego zakresu uznać za należące do dyscypliny filozoficznej. Jednak skoro na coraz większej liczbie polskich uniwersytetów w ramach studiów z filozofii pojawia się wysoce praktyczna specjalizacja z zakresu coachingu, to wydaje się uzasadnionym, by w ramach nauki, jaką jest etyka, podejmowane były również tematy ściśle praktyczne, nie odwołujące się jednak do zagadnień bardzo szczegółowych jak na przykład etyka biznesu czy etyka medyczna, lecz do sytuacji moralnej człowieka w kontekście jego sytuacji egzystencjalnej.

W artykule zostaną krótko omówione dwie koncepcje rozwoju etycznego człowieka, które należy zaliczyć do etyki stosowanej w rozumieniu proponowanym przez Ingardena. Pierwsza została zaproponowana przez Dżawada Nurbachsza – profesora psychiatrii i mistrza sufickiego zakonu Nimatullahi, druga przez Navisa Norda – polskiego filozofa i założyciela centrum medytacji i rozwoju człowieka Station Nord. Być może ich omówienie ułatwi zastosowanie w praktyce tych teorii etycznych, którym brakuje szczegółowych wyjaśnień dotyczących tego, w jaki sposób realizować ich postulaty w codziennym życiu.

Dżawad Nurbachsz: Uspokajanie *nafs*

Prof. Dżawad Nurbachsz wyróżnia kilka etapów rozwoju człowieka, lecz tutaj zostanie pokrótce omówiony jedynie pierwszy z nich, czyli poziom *nafs* [4, s.22-32].

Termin *nafs* bywa bardzo różnie tłumaczony, a w naukach Sufich często jest skrótem do *al-nafs al-amara'*, co zwykle oddaje się jako „dusza zarządzająca", czyli taka skłonność w duszy ludzkiej, pod zarządem której pozostaje działanie człowieka czyniąc go niewolnikiem tej skłonności. Zgodnie z koncepcją Nurbachsza można powiedzieć, że *nafs* jest podstawą budowania nieadekwatnego obrazu sobie i tożsamości, która stanowi wypadkową dzikości, agresji i brutalności [5, s.22] oraz zakrywających te elementy zsocjalizowanych norm społeczno-kulturowych. Zgodnie z *Koranem* jest ona tym, co pobudza człowieka do czynienia zła (12:53). Jej cechami charakterystycznymi są między innymi: duma, zazdrość, skąpstwo, złe usposobienie, złośliwość, lenistwo, niewiedza, ignorancja, chciwość, nienasycenie i wszystko to, co jest naganne z punktu widzenia bożego porządku lub rozsądku [6, s.27-37]. Te i inne cechy określają to, co powinno być zaobserwowane i zmienione, jeśli czyimś celem jest dążenie do zjednoczenia z Bogiem lub do stania się człowiekiem, w którego życiu ujawniają się doskonałe właściwości. Przekroczenie tych destrukcyjnych skłonności ma ostatecznie przemienić *al-nafs al-amara'* w *nafs* w stanie spoczynku (*al-nafs al-mutma' inna*) [7, s.80]. Dopiero na tym etapie człowiek jest na tyle niezależny od tkwiących w nim skłonności, że może w sposób całkowicie wolny określać kierunek swoich działań – by były one wyrazem dążenia do zjednoczenia z Bogiem lub w kierunku przeciwnym.

Aby jednak proces zmiana w ogóle się rozpoczął, a człowiek chciał wkładać wysiłek w pracę nad doskonaleniem samego siebie, musi on realnie

rozpoznać własną tragiczną sytuację spowodowaną samowolnym działaniem pod wpływem *nafs*, co wywoła w nim stan skruchy [8, s.77], którą Nurbachsz definiuje jako „odwrócenie się od wszystkiego, co nie podoba się Bogu, oraz zwrócenie się ku wszystkiemu temu, co się Mu podoba" [9, s.1]. Zatem dopiero przeczucie czy uświadomienie sobie istnienia doskonałych właściwości, boskiej rzeczywistości i zobaczenie własnego stanu jako nieprzystającego do owych jakości może zapoczątkować realną, wewnętrzną zmianę w człowieku.

Nurbachsz i inni mistrzowie Sufizmu wyróżniają kilka etapów zmian etycznych, które muszą się dokonać w człowieku, który realizuje cele zgodne z naukami Sufich. Na początku zmiana dotyczy odwrócenia się od niewłaściwych działań, następnie odwrócenia się od nieodpowiednich myśli i intencji, a u osób zaawansowanych jest odwróceniem się od utrzymywanego sposobu własnej egzystencji w obliczu boskich właściwości, od „ja" do Boga", czyli od takie sposobu istnienia, który uniemożliwia objawienie się w działaniu tego, co doskonałe, gdyż miejsce to zajęte jest objawieniem się tego, co „moje". Należy uznać, że pierwszym z tych etapów jest uspokajanie *nafs*, czyli stawanie się wolnym od mechanicznego i bezrefleksyjnego działania zakorzenionego w tendencji, która „pobudza do złego". Praca w kierunku doskonalenia etycznego polega zatem na obserwacji *nafs* i jego funkcjonowania, jak również na wyodrębnieniu charakterystyki własnej, czyli powtarzających się wzorów zachowań pod wpływem skłonności *nafs*. Uspokajanie *nafs* nie polega na jego niszczeniu, lecz na uwolnieniu się spod wpływu destrukcyjnych czynników, które je konstytuują, i na użyciu przynajmniej części ich energii do wewnętrznej transformacji [10, s.190].

Najłatwiej zaobserwować działania, których sama forma zewnętrzna sugeruje, że są one wynikiem niewłaściwych skłonności, jak złe traktowanie innych, kradzież czy lenistwo. jednak zmiana samej formy zewnętrznej nie wystarczy. Ostatecznie trzeba dotrzeć do sposobu istnienia, który takie działanie umożliwia. To ono powinno być zmienione, by zmianę można było uznać za trwałą.

Dodatkowo praca nad uspakajaniem *nafs* może dotyczyć działań, które zewnętrznie noszą znamiona właściwych, lecz gdy ich pierwotną pobudką jest skłonność *nafs*, to stają się one niewłaściwe. Na przykład *nafs* może zainspirować do działania, które zewnętrznie klasyfikowane jest jako godne pochwały i pobożne, jak modlitwa czy post, lecz należy pamiętać, że: „Jeśli *nafs* każe ci modlić się i pościć, | To zwodzi cię | I knuje przeciw tobie spisek" [11, s.39]. Zewnętrzne działanie staje się niewłaściwe, ponieważ taki właśnie charakter ma wewnętrzna motywacja, która rzutuje na ocenę całego aktu. Może się okazać, że na jakiś czas trzeba będzie zrezygnować z zewnętrznego – pozornie właściwego – działania ze względu na czerpanie z niego korzyści własnych, satysfakcji czy nieadekwatnego podziwu innych, lecz jeśli uda się zmienić stan początkowy kształtujący pierwotną motywację, to zewnętrzne zachowanie nie będzie musiało ulegać zmianie.

Także prof. Azim Nanji omawiając etykę sufícką zwraca uwagę na znaczenie

wewnętrznej motywacji danego czynu: „Wewnętrzne znaczenie działania stanowiło znaczący aspekt rozumienia przez sufizm postępowania etycznego i moralnego, podkreśla się tam związek pomiędzy wewnętrznie doświadczaną świadomością moralności a zewnętrznym wyrazem owego postępowania, tak więc prawdziwe moralne działanie to taki, które obejmuje i przenika całość życia" [12, s.151].

Działanie, które przenika całość życia człowieka to takie, które ujawnia spójność funkcjonowania różnych elementów, to działanie, którego pierwotna wewnętrzna pobudka ma taki sam kierunek jak jego zewnętrzna forma. Zatem działanie etyczne musi charakteryzować się spójnością w tym zakresie i musi ujawniać wewnętrzny stan wolności od przymusu działania pod wpływem skłonności będących charakterystyką *nafs*.

Navis Nord: Przekraczanie destrukcyjnych impulsów

Opisując dyscyplinę etyczną i możliwości zmiany zachowań na takie, które mogą być podstawą budowania etycznej spójności i integracji człowieka, Navis Nord wyróżnia dziesięć impulsów prowadzących do niewłaściwych działań [13, s.68-111,175-177]. Zachowania te wynikają z działania na podstawie impulsu płynącego z natury, rozumianej jako część wspólna wszystkim ludziom, najczęściej stłumiona, niezsocjalizowana i dzika, zazwyczaj działająca bezwiednie, poza świadomością i wolą [14, s.24]. Założenie operacyjne jest takie, że w każdym człowieku wszystkie wskazane impulsy mogą się pojawić, że człowiek, który nie podjął z nimi świadomej pracy, nie jest od nich wolny. Destrukcyjne impulsy charakteryzujące większość o ile nie całość populacji ludzkiej są następujące: 1) impuls prowadzący do zabijania; 2) impuls kradzieżowy, prowadzący do zabierania tego, co nie zostało dane i do eksploatacji innych; 3) napięcie i rozładowanie napięcia, w tym również polaryzacja płciowa; 4) unikanie działania zgodnie z prawdą sytuacji; 5) impuls prowadzący do opryskliwości i szorstkości w relacjach; 6) impuls plotki i czerpania informacji z niepewnych źródeł; 7) impuls prowadzący do folgowania sobie i do mowy pozbawionej znaczenia; 8) impuls prowadzący do niemożności zaistnienia, niskiej wartości, strachu przed realizacją swoich talentów; 9) impuls do działania pod wpływem niezdrowych czynników mentalnych, jak gniew, żądza, zazdrość; 10) impuls realizujący stan niewiedzy i niedociekania [15, s.67-75].

Część z nich podana jest w skrajnej formie, ale to wcale nie znaczy, że osoba działająca na przykład pod wpływem impulsu prowadzącego do zabijania od razu dokona mordu, może go za to zrealizować na przykład poprzez zepsucie komuś dobrego nastroju. Ze względu na wysoki poziom uspołecznienia w kulturze Zachodniej oraz z powodu przewidywania niechcianych skutków na płaszczyźnie prawnej i społecznej niektóre impulsy rzadziej będą zrealizowane w postaci dokonania skrajnego czynu (np. zabicia kogoś), a częściej będą się przejawiały w czynach, które w interpretacji znacznej części ludzi pochodzą z innego źródła (np. odrzucenie, odepchnięcie, gorsze traktowanie kogoś ze względu na negatywne ocenienie jego wyglądu itp.) lub w sposobie wykonania jakiejś czynności (np. pouczanie innych w taki sposób, że obniża się posiadaną

przez nich wartość, demotywowanie innych do podjęcia słusznego działania, wywoływanie poczucia dyskomfortu, smutku, niepokoju itp.).

Można powiedzieć, że objawem impulsu jest pojawiająca się w jednostce chęć wykonania działania X lub wykonania go w sposób Y. Nie jest to jednak chęć wynikająca ze świadomego przemyślenia lub kalkulacji zysków i strat, lecz z działania w człowieku niezintegrowanych elementów [16, s.67], które w sposób dla niego nieuświadomiony wyznaczają wewnętrzną motywację danego działania, która może być całkowicie przeciwna do tej, której ktoś jest świadomy. Może również nastąpić racjonalizacja działania pod wpływem określonego impulsu, która uniemożliwia danej osobie zobaczenie realnych motywacji, które kryły się za jej działaniem, przykładowo osoba, która kradnie pieniądze, może utrzymywać przekonanie, że lepiej z tych pieniędzy skorzysta niż prawowity właściciel lub że bogatym należy zabierać, a dawać biednym.

Funkcjonowanie impulsów można zobrazować poprzez odkrycia dotyczące funkcjonowania mózgu i podejmowania aktów wolitywnych. Jednym z pierwszych badaczy tego tematu był Benjamin Libet. Wykorzystywał on termin „potencjał gotowości" [17], oznaczający zmianę elektrycznego pola napięcia między neuronami, która każdorazowo warunkuje dokonywany ruch. W badaniach Libeta (dotyczących ruchu nadgarstka) „potencjał gotowości" był rejestrowany wcześniej o ok. 350 milisekund, niż świadome zakomunikowanie decyzji wykonania danej czynności. Jednak nie każda tego rodzaju zmiana elektryczna kończyła się działaniem; zdarzało się, że osoba badana podejmowała świadomą decyzję o zaniechaniu wykonania czynności. Libet obliczył, że czas na świadome wpływanie na ruch nadgarstka wynosił ok. 150 milisekund. W związku z tym Libet ostrożnie wypowiadał się na temat posiadania przez człowieka wolnej woli i o jej charakterze: „Proces wolitywny […] zapoczątkowany jest nieświadomie. Ale w swojej funkcji świadomość może zakazać działania. Zatem wolność woli nie jest wykluczona" [18, s.268]. Stwierdza on, że świadomy akt wolnej woli wiąże się z uzdolnieniem człowieka, dzięki któremu decyduje on o wykonywaniu lub zaniechaniu działań zainicjowanych w mózgu [19, s.537].

Rozumienie wolnej woli jako zdolności do niepodejmowania działania, do którego człowiek jest przygotowany z powodu pojawienia się odpowiedniego potencjału elektrycznego, jest odmienne od tradycyjnych ujęć. Odpowiada ono jednak teorii Norda dotyczącej przekraczania impulsów pojawiających się w człowieku niezależnie od jego woli i świadomości. Akt wolnej woli byłby silnie związany z możliwością wyboru dokonania lub zaniechania działania na podstawie pojawiającego się impulsu. Jeśli dana jednostka działa automatycznie, czyli podejmuje natychmiastowe, bezrefleksyjne działanie po pojawieniu się impulsu, to można powiedzieć, że w danym momencie nie działa ona w horyzoncie wolności.

Obserwacja rodzących się w człowieku impulsów i skutków wywołanych działaniem na ich podstawie to wysiłek skierowany na znalezienie rzeczywistych podstaw funkcjonowania danego człowieka, realnych przyczyn zaistnienia określonych sytuacji w jego życiu oraz określenia pola pracy do zmiany w

kierunku integracji i spójnego działania niepodlegającego wpływom. Wysiłek ten wart jest podjęcia, gdyż odkrywanie tego, co realne, ściśle wiąże się z możliwością dokonania trwałych zmian. Nord podkreśla, że: „Zmiana w pożądanym przez nas kierunku może mieć miejsce tylko w świecie realnym, a nie w wyobraźni" [20, s.114]. Szczególnie na początkowym etapie pracy odkrywanie realnych motywów możne być utrudnione, jeśli ktoś skupia się jedynie na myślach, obrazach czy przeżyciach pojawiających się na powierzchni świadomości. W tym kontekście Nord zwraca uwagę: „Na powierzchni świadomości pojawia się zwykle reakcja na przypadkowy zewnętrzny przedmiot czy sytuację. To, czego doświadczamy na powierzchni świadomości, łatwo potrafimy uzasadnić. Pierwszym powodem niewidzenia impulsów jest to, że zawsze ma się ich znakomite uzasadnienie" [21, s.69].

Zatem praca w kierunku stawania się człowiekiem postępującym w coraz bardziej etyczny sposób nie może zakończyć się jedynie na powstrzymaniu się od zewnętrznego działania. Musi on dotyczyć również wewnętrznych motywacji pojawiających się w człowieku i odkrywaniu, w jaki sposób tworzy się uzasadnienie działań etycznie wątpliwych, które to uzasadnienia uniemożliwiają w ogóle zadanie pytania o to, czy dane zachowanie faktycznie było dobre, jak również utrudnia rozpoczęcie obserwacji tego, w jaki sposób łamie się dziesięć wskazań wyodrębnionych przez Norda. Rozwój etyczny byłby więc ciągłym poszukiwaniem własnych słabości i przekraczaniem ich, a nie zakładaniem z góry, że omówione wskazania dotyczą innych, ale nie nas. Nord wskazuje, że „żadna prawdziwa wiedza nie sprawia, że stajesz się zamknięty, dogmatyczny czy też sztywny" [22, s.12]. Rozwój etyczny wiąże się z poszukiwaniem realnego widzenia własnych słabości, wychodzeniem im naprzeciw i mierzeniem się z nimi, a nie zamykaniem się na konfrontację z samym sobą i budowaniem nierealnej tożsamości pomagającej utrzymać obraz siebie jako dobrego, nie potrzebującego się już doskonalić człowieka.

Elementem, którego nie można pominąć, omawiając koncepcję rozwoju etycznego u Norda, są wartości. To uchwycenie doskonałej wartości, Wartości ze sfery Absolutu i ustanowienie jej celem własnego życia daje człowiekowi siłę, by realizować etapy wyznaczone przez ścieżkę do tego celu oraz siłę przeżycia bólu spotkania się z (niejednokrotnie bolesną) wiedzą o sobie samym.

Podsumowanie

W koncepcjach dotyczących rozwoju etycznego Dżawada Nurbachsza i Navisa Norda można zauważyć kilka elementów wspólnych, mimo że terminy i sposoby wyjaśniania w niektórych momentach znacznie od siebie odbiegają. Obaj nauczyciele przedstawiają stan docelowy, który jest możliwy do osiągnięcia przez człowieka, ale jednocześnie wychodzą od realnego opisu aktualnej sytuacji człowieka. Wskazują jego aktualny stan, wyodrębniając konkretne elementy, które powinny ulec zmianie, jeśli czyimś celem jest dążenie do doskonałości (a należy uznać, że to właśnie do osób zdeterminowanych, by taki cel zrealizować kierowane są ich pisma). Obaj podkreślają etapowość i konieczność ciągłej korekty swojego rozumienia tego, czym na danym szczeblu rozwoju będzie

działanie właściwe, a czym niewłaściwe. Nie dającą się pominąć cechą wspólną obu koncepcji jest położenie nacisku nie tylko na zewnętrzny wymiar działania, ale także na jego wewnętrzną zawartość. Obaj podkreślają konieczność podjęcia pracy nie tylko z zewnętrznym niewłaściwym zachowaniem, które daje się w sposób oczywisty zauważyć, ale także z utrzymywaniem dyscypliny wewnętrznej, odnoszącej się do myśli, przeżyć i innych wewnętrznych przejawów sposobu istnienia, który umożliwia niewłaściwe działanie.

Jeżeli więc ktoś styka się z jakąś koncepcją etyczną, która wydaje mu się słuszna, lecz nie podaje ona, w jaki sposób realizować przedstawione postulaty lub też brakuje w niej powyższych elementów, to być może wysiłek tej osoby powinien kierować się w dużej mierze właśnie na ustaleniu etapów drogi umożliwiającej praktyczne zastosowanie tej etycznej teorii, jak również na ciągłej obserwacji, w jaki sposób wewnętrzne działania, niekonieczne mające odzwierciedlenie w zewnętrznym zachowaniu, łamią zalecenia postulowane przez tę koncepcję etyczną. Może się okazać, że bez pomocy nauczyciela ustalanie takiej drogi będzie trwało niezwykle długo i będzie mało skuteczne.

Bibliografia:

1. Ossowska M., *Socjologia moralności. Zarys zagadnień*, Warszawa 1969.
2. Wojtyła K., *Elementarz etyczny*, Wrocław 1991.
3. Ingarden R., *Wykłady z etyki*, Warszawa 1989.
4. Więcej o rozwoju etycznym człowieka u Nurbachsza w: U. Opyrchał, *Etyka suficka w ujęciu Dżawada Nurbachsza*, Stalowa Wola 2016.
5. Nurbachsz Dż., *Psychologia sufizmu*, Kraków 2000.
6. Nurbakhsh J., *Dogs from a Sufi Point of View*, London 1992.
7. Nurbakhsh J., *Psychologia sufizmu*, dz. cyt.
8. Landowski Z., *Sufizm*, Warszawa 2010.
9. Nurbakhsh J., *Sufism: Repentance…*, t. IV, New York 1988.
10. Kałużna-Wielobób A., Wielobób J.K., Opyrchał U., *Porównanie psychologicznych i religijnych koncepcji rozwoju człowieka dorosłego*, [w:] *Specyfika rozwoju człowieka dorosłego*, red. A. Kałużna-Wielobób, Toruń 2015.
11. MM II 2274, za: Nurbachsz Dż., *Psychologia sufizmu*, dz. cyt.
12. Nanji A., *Etyka islamu*, [w:] *Przewodnik po etyce*, red. P. Singer, Warszawa 1998.
13. Nord N., *Prosperity Training*, Kraków 2015.
14. Nord N., *Sztuka Trzech Miłości*, Kraków 2014.
15. Więcej na ten temat czynników niezdrowych mentalnych w: Nord N., *Medytacja – Eliksir Trzeźwości*, Kraków 2017.
16. Nord N., *Prosperity Training*, dz. cyt.
17. Termin stworzony przez Hansa Kornhubera i Lüdera Deecke po przeprowadzonych przez nich w 1965 roku przy użyciu elektroencefalografu badaniach funkcjonowania mózgu podczas prostych czynności ruchowych badanych osób.
18. Libet B., *Haben wir einen freien Willen?,* [w:] *Hirnforschung und Willensfreiheit. Zur Deutung der neuesten Experimente*, red. Ch. Geyer, Frankfurt am Main 2004.
19. Por. Libet B., *Unconscious cerebral initiative and the role of conscious will in voluntary action*, „Behavioral and Brain science", 1985 nr 8.
20. Nord N., *Prosperity Training*, dz. cyt.
21. Nord N., *Prosperity Training*, dz. cyt.
22. Nord N., *Duchowe SMS-y z Pałacu Mistrzów*, Kraków 2016.

PROBLEMY UKRAIŃSKIEJ POLONII W STOSUNKACH UKRAIŃSKO- POLSKICH.

Osikowicz Żanna
doktorantka Uniwersytetu Pedagogicznego
im.Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
zanna.osikowicz@gmail.com

Promotor-
prof.drhab.OlgaWasiuta

Badania nad rozwojem i perspektywami stosunków ukraińsko-polskich na poziomie międzypaństwowym jest nadzwyczajnie ważną sprawą, ponieważ od tego, jak komfortowo i bezpiecznie czują się Polacy na Ukrainie, w jaki sposób zaspokajane są ich narodowo-kulturalne i duchowe potrzeby, w jaki sposób zagwarantowane są ich obywatelskie i narodowe prawa, jak rozwiązywane są ich problemy, zależą stosunki obu państw.

Obecnie na Ukrainie stawiane są polityczno-prawne podstawy w sferze zagwarantowania praw mniejszości narodowych. Podstawą tworzenia państwowej polityki etnonarodowej stały się: Deklaracja o Suwerenności Państwowej Ukrainy, Akt Ogłoszenia Niepodległości Ukrainy, Deklaracja Praw Narodów Ukrainy, ustawa Ukrainy „O mniejszościach narodowych na Ukrainie", Konstytucja Ukrainy, ustawa Ukrainy „O samorządzie lokalnym na Ukrainie". Realizując politykę narodową, państwo uwzględnia specyfikę stosunków międzynarodowych w różnych regionach. Takie jak: liczebność wspólnot etnicznych, zwarte lub rozsiane rozmieszczenie, różny rozwój historyczny, społeczno-ekonomiczny, kulturalny, tych lub innych wspólnot. Wszystkie, te i wiele innych obiektywnych i subiektywnych czynników wymaga nie zunifikowanego, a elastycznego, zróżnicowanego podejścia do rozwiązywania problemów mniejszości, zagwarantowanie im praw i zaspokojenie potrzeb. Uregulowanie statusu mniejszości narodowych na Ukrainie odbywa się poprzez wewnętrzne prawodawstwo. Gwarancją praw mniejszości narodowych zajmuje się mieszana komisja międzyrządowa, w tym i ukraińsko-polska komisja. Działalność tej komisji jest przesłanką do owocnego strategicznego partnerstwa Ukrainy z Rzeczpospolitą Polską w kwestiach zagwarantowania praw mniejszości.

W celu wzmocnienia współdziałania organizacji społecznych mniejszości narodowych z organami centralnej władzy wykonawczej oraz samorządu lokalnego z 2006 roku zgodnie z Dekretem Prezydenta Ukrainy funkcjonuje Rada ds. kwestii polityki etnonarodowej, w skład której wchodzi przewodniczący Związku Polaków na Ukrainie, S. Kostecki. Najbardziej palącą kwestią pracy Rady jest wsparcie procesu odrodzenia językowo-kulturowego wspólnot etnicznych Ukrainy[3 s.48-63] .

Organ doradczy przedstawicieli mniejszości narodowych funkcjonuje także przy Państwowym Komitecie Ukrainy ds. narodowości i religii (2007 r.) oraz lokalnych organach władzy wykonawczej. Jego działalność (z udziałem organów władzy wykonawczej) jest skierowana na zbadanie i analizę problemów życia społecznego wspólnot etnicznych i przygotowanie na podstawie ich wyników propozycji podjęcia odpowiednich działań zarówno na poziomie lokalnym jak i ogólnopaństwowym. Tezę tą potwierdza utworzenie w obwodzie odeskim Międzyresortowej Rady Koordynacyjnej ds. stosunków miedzy etnicznych oraz odrodzenia etnonarodowego; Rady ds. wspierania rozwoju ukraińskiego i innych języków oraz kultur narodowych; Rady przedstawicieli stowarzyszeń narodowo-kulturalnych. W celu zwiększenia roli organizacji społecznych w tworzeniu oraz zapewnienie realizacji polityki państwowej w sferze stosunków międzynarodowych, ochrony praw mniejszości narodowych w 2007 roku odnowiono działalność Rady Przedstawicieli Ogólnoukraińskich Organizacji Społecznych jako stałego organu doradczo-konsultacyjnego, który stworzono przy Komitecie [5].

W celu wsparcia kultur mniejszości etnicznych na Ukrainie w 2002 roku przy Ministerstwie Kultury i Sztuki Ukrainy utworzono Radę ds. mniejszości narodowych Ukrainy oraz ukraińskiej diaspory – organ władzy państwowej, który występuje jako pośrednik pomiędzy państwem oraz mniejszościami narodowymi w sprawie kwestii kulturowych. W celu zjednoczenia wysiłków oraz koordynacji działań poszczególnych narodowo-kulturalnych organizacji społecznych w celu wspólnej realizacji, zaspokojenia i ochrony interesów społecznych i narodowo-kulturalnych, praw i wolności obywateli, a także zagwarantowanie międzykulturowego współdziałania oraz dialogu i pokoju międzyetnicznego w listopadzie 1999 roku stworzono Stowarzyszenie Narodowo-Kulturalnych Związków Ukrainy. Stowarzyszenie utrzymuje stałe związki z ambasadami państw, które są historycznymi ojczyznami poszczególnych wspólnot etnicznych Ukrainy. Z jego wsparciem co roku przeprowadzane są festiwale i dni kultur narodowych, tworzone są zespoły artystyczne związków narodowych. Oprócz tego, powstało 7 ogólnokształcących i niedzielnych szkół przy stowarzyszeniu polskim [7].Analiza działalności Stowarzyszenia Narodowo-Kulturalnych Związków Ukrainy pozwala wnioskować, że jej praca skierowana jest na ochronę i wzmocnienia zgodny międzyetnicznej, realizację praw i interesów przedstawicieli różnych grup etnicznych w tym polskiej, które żyją na Ukrainie. W kontekście nowego systemu wyborczego, powstaje problem, którego istota polega na tym, że nie pozwala on organizacjom społecznym wystawiać swoich przedstawicieli w wyborach na wszystkich poziomach władzy. O ile organizacje polskiej mniejszości narodowej są społeczne według statusu, to nie mają one prawa być podmiotem procesu wyborczego. Dlatego też, nie ma kto bronić ich interesów. W celu uniknięcia stanowiska biernego obserwatora, podczas kampanii wyborczych przedstawiciele polskiej mniejszości tworzą robocze grupy, który przeprowadzają monitoring materiałów agitacyjnych i działalności propagandowych kandydatów, dotyczących naruszenia standardów etnicznych

i prawnych stosunków międzynarodowych. Informacyjne wsparcie takiej działalności biorą na siebie organy drukowane licznych polskich stowarzyszeń narodowo-kulturalnych.

Podsumowując, brak odpowiednich przepisów w prawie wyborczym Ukrainy, które nie pozwala przedstawicielom polskiej wspólnoty etnicznej tworzyć partie polityczne na gruncie narodowym oraz posiadać swoich przedstawicieli w parlamencie ukraińskim, wpływa negatywnie na rozwój stosunków ukraińsko-polskich. Należy zaznaczyć, że jeżeli mowa o problemach mniejszości narodowych, w tym polskiej, to chodzi o obywateli całej Ukrainy, którym bliskie są te same problemy, które trapią całe społeczeństwo. Oprócz tego, istnieją kwestie, z którymi styka się polska mniejszość narodowa Ukrainy, które wyróżniają ją spośród innych, kwestie, które wymagają regulacji prawnej: przyjęcie Koncepcji Państwowej Polityki Etnonarodowej Ukrainy, opracowanie i przyjęcie ustawy „O rozwoju i funkcjonowaniu języków na Ukrainie", przyjęcie ustawy „O autonomii narodowo-kulturalnej", wprowadzenie zmian do ustawy „O edukacji" w części rozwoju szkół narodowych. Jeśli chodzi o uchwaloną w 2004 roku ustawę o wyborach, to wymaga ona wprowadzenia zmian, ponieważ nie uwzględnia możliwości przedstawicielstwa mniejszości w organach władzy;

- problemy prawne: niedostatecznie jasne definicje w aktach prawodawczych, które określają prawny status mniejszości;

- problemy, które można rozwiązać na podstawie ukraińsko-polskich porozumień międzyrządowych (wymiana kulturalna i naukowa między krajami, wzajemne uznanie dokumentów, dotyczących oświaty itp.);

- problemy finansowe: brak środków, zadłużenie u organizatorów festiwali;

- duża grupa problemów, związana jest ze współdziałaniem lokalnych organów władzy wykonawczej oraz organizacji społecznych mniejszości narodowej. To i stworzenie obwodowych centrów kultur narodowych, stworzenie wystaw etnokulturowych w muzeach krajoznawczych, wydzielenie pomieszczeń dla szkół, udzielenie ulg na wynajem pomieszczeń i opłatę usług komunalnych dla organizacji społecznych, kwestie powiązane z odnowieniem budynków historyczno-kulturalnych i kultowych, które obecnie nie są wykorzystywane zgodnie z przeznaczeniem.

- problemy edukacyjne: trudności z edukacją początkową w języku ojczystym.

Jednym ze wskaźników stanowiska mniejszości narodowych jest poziom jej samoorganizacji. Na Ukrainie działa wiele organizacji polskiej mniejszości o kierunku narodowo-kulturalnym, które reprezentują niemal całą terytorialną paletę państwa ukraińskiego. Właśnie organizacje społeczne w większości przypadków biorą na siebie całą pracę organizacyjna w kwestii zachowania praw mniejszości narodowych w dziedzinie edukacji i kultury, w sferze informacyjnej. Stowarzyszenia polskiej kultury zajmują się organizacją wydarzeń kulturalnych, utrzymują ścisłe kontakty z organizacją społeczną „Wspólnota Polska" (Polska), udzielają wsparcia moralnego Polakom w obwodach, jednakże, przez brak środków nie zajmują się kwestiami o charakterze społeczno-ekonomicznym.

Polski Instytut w Kijowie to oficjalne przedstawicielstwo Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polski, którego celem działalności jest: promocja polskiego życia naukowego i kulturalnego, prezentacja jego najciekawszych, najrozmaitszych wydarzeń i zjawisk; prezentacja tradycji historycznych i współczesnych osiągnięć Polski; wzbudzenie zainteresowania i wsparcie procesu rozwoju bezpośrednich związków pomiędzy obywatelami obu krajów, związanych z instytucjami naukowymi i twórczymi oraz ośrodkami, w celu lepszego poznania i wymiany myśli. Formuła programowa Polskiego Instytutu obejmuje prezentację całego spektrum życia politycznego i kulturalno-artystycznego Polski i realizowana jest przy pomocy: comiesięcznych pokazów polskich filmów artystycznych i dokumentalnych; pokaz filmów video w języku oryginału, znajomość z najlepszymi zespołami teatralnymi Polski; organizacji i współpracy koncertów muzyki klasycznej z uczestnictwem całych zespołów muzycznych i solistów, a także znanych kompozytorów oraz dyrygentów Polski; organizacji i współorganizacji „okrągłych stołów", seminariów, konferencji, wykładów z udziałem polskich urzędników, polityków, naukowców, wybitnych specjalistów i ekspertów; inicjowanie i wsparcie przekładów polskiej literatury pięknej i naukowej, spektakli polskich autorów na lokalnych scenach teatralnych, wykonanie polskiej muzyki przez ukraińskich muzyków i dyrygentów. Inną rysą rozwoju organizacji społecznych Polonii ukraińskiej w ciągu ostatnich lat jest zwiększenie koordynacji ich działalności, integracja wysiłków których, oraz wzajemna pomoc, przynoszą pozytywne rezultaty, pozwalając na szybsze i efektywniejsze rozwiązanie kwestii problemowych.

Jednym z głównych problemów Polonii ukraińskiej jest niedostateczne finansowanie. W większości, narodowo-kulturalne stowarzyszenia Polonii ukraińskiej mogą liczyć jedynie na siebie i na środki, jakie otrzymują z budżetu państwowego Ukrainy. Ale przepisy budżetowe nie przewidują specjalnych programów, które przewidywałyby przeznaczenie środków na wsparcie stowarzyszeń narodowo-kulturalnych. Lokalne organizacje społeczne polskiej mniejszości narodowej nie mają możliwości otrzymania celowego finansowania z budżetu państwowego. Środki dla nich wydzielane są z lokalnych budżetów. Niestety, nie ma jasnego mechanizmu, który dawałby polskim narodowo-kulturalnym stowarzyszeniom możliwości otrzymania środków z budżetu państwowego Ukrainy.

Na razie, najbardziej rozpowszechnioną praktyką otrzymywania środków budżetowych przez stowarzyszenia narodowo-kulturalne, jest praktyka osobistych ustaleń z przewodniczącym lokalnego organu władzy wykonawczej. Przykładem powyższej tezy jest spotkanie robocze przewodniczącego obwodowej administracji państwowej obwodu lwowskiego z Generalnym Konsulem Rzeczpospolitej Polski we Lwowie, na którym rozwiązano problem – przeznaczenie lokalu dla Towarzystwa Kultury Polskiej Zakarpacia (7 czerwca 2005 roku). Ale w większości wypadków w administracji lokalnej środków na takie wydatki nie przewiduje się [10s.6].

Jednym z wariantów rozwiązania tego problemu, według nas, polega

na wypracowaniu mechanizmu nadania takiego specjalnego statusu stowarzyszeniom narodowo-kulturalnym, które reprezentują interesy całej społeczności narodowej. Konieczne również jest wprowadzenie instrumentów prawnych, które pozwoliłyby zmienić zasady finansowania stowarzyszeń narodowo-kulturalnych i wyjść od hierarchicznego systemu wydatków budżetowych, na korzyść wprowadzenia mechanizmów konkursowych finansowania. Pośród innych problemów organizacji polskiej mniejszości narodowej, można wyodrębnić następujące:

- niedostateczny poziom koordynacji i wzajemnej wymiany informacji pomiędzy centralnymi a regionalnymi zarządami kultury, organizacjami Polonii ukraińskiej oraz organami samorządu lokalnego;
- niski poziom zaspokojenia potrzeb materialno-technicznych (pomieszczenia na próby, muzyczne instrumenty, kostiumy sceniczne, środki techniczne). Do tego z budżetu Ukrainy środki są przeznaczane tylko na organizację i prowadzenie kulturalno-artystycznych mniejszości narodowych Ukrainy, a nie przewidziane jest wsparcie techniczno-materialnej bazy zespołów;
- wydatki na odtwarzanie kultury mniejszości narodowych co roku są niedofinansowane.

Należy podkreślić, że w swoim wsparciu mniejszości narodowych państwo ustala priorytety, zważając na aktualność problemów, dlatego też pomoc otrzymują ci, którzy jej obecnie najbardziej potrzebują. Państwowa polityka etnonarodowa Ukrainy ma zróżnicowane, w miarę aktualności, podejście. Niestety problemy polskiej mniejszości na dzień dzisiejszy nie są pierwsze w kolejce do rozwiązania [11].

Osiągnięcia jakościowo nowych granic w aktywnej współpracy państwa z ukraińską Polonią możliwe jest tylko w miarę wzrostu potencjału budżetowego Ukrainy oraz poszukiwania innych, pozapaństwowych źródeł finansowania. Państwo w tym wypadku, według nas, powinno nie tyle pomagać, co stwarzać sprzyjające prawne i ekonomiczne warunki do społecznego inwestowania. Inaczej mówiąc, edukacyjne, kulturalne i informacyjne projekty organizacji społecznych ukraińskiej Polonii wymagają pewnego ulgowego trybu, ponieważ te projekty nie mogą być dochodowymi z określenia.

Problem wsparcia finansowego stowarzyszeń narodowo-kulturalnych Polonii ukraińskiej powinien znaleźć swoje rozwiązanie, ponieważ takie stowarzyszenia dla polskiej społeczności, faktycznie są jedynym możliwym wariantem wyrażania siebie jako wspólnoty na społeczno-prawnym polu. Obecnie jasne prawne określenie statusu stowarzyszeń narodowo-kulturalnych, wypracowanie odpowiednich mechanizmów finansowania tych organizacji, może stać się ważnym krokiem do nawiązania współpracy stowarzyszeń narodowo-kulturalnych z organami władzy państwowej, a także wprowadzenie podstaw dla legitymizacji, których istnienie da możliwość społecznościom narodowym dołączyć do procesu podejmowania decyzji i włączenia mechanizmu uczestnictwa społecznego. Zgodnie z badaniami, przeprowadzanymi przez ostatnie 30 lat, Polacy to jedna z mniejszości narodowych, która zaznała masowej akulturacji

і асимілації. Według rezultatów ostatniego Spisu Narodowego na Ukrainie, ilość obywateli, którzy zaliczają siebie do polskiej mniejszości narodowej, jest kilka razy mniejsza, niż prognozowali polscy nacjonalni liderzy i wynosi 70 tys. Zmniejszyła się liczba Polaków również w ich największym miejscu skupienia – na Żytomierszczyźnie. Zgodnie z danymi Spisu jest ich tam 49 tys. (w 1989 r. – 69 tys.). W Żytomierzu mieszka 13,9 tys. Polaków, natomiast w sąsiednim Berdyczowie za Polaków uważa się 4,1 tys. osób [6].

Ciężko jest znaleźć jedno wyjaśnienie tych zmian w polskiej grupie etnicznej na Ukrainie. Według nas, warto przeprowadzić niezależne, zakrojone na szeroką skalę badania w celu ujawnienia prawdziwej liczby przedstawicieli polskiej narodowości na Ukrainie. Spadek liczby ludności polskiej było i pozostaje ważnym problemem mniejszości, jednakże nie świadczy o istnieniu pewnych procesów migracyjnych pośród polskiej grupy etnicznej. Ważnym zadaniem Ukrainy obecnie jest zachowanie liczebności polskiej grupy etnicznej w naszym kraju, w tym celu należy prowadzić efektywną politykę narodowościową i stworzyć niezbędne warunki do życia polskiej grupy etnicznej w naszym kraju. Ich stały odpływ negatywnie wpływa na stosunki pomiędzy Ukrainą a Polską, ponieważ jednym z głównych czynników stosunków międzynarodowych jest pozycja mniejszości w kraju, stan zapewnienia jej praw i wolności, a także zaspokojenie ich potrzeb kulturalnych. Pośród spornych kwestii, które znacznie wpływają na rozwój pracy kulturologicznej w ośrodkach polskiej kultury, może i najważniejszą, jest problem niedostatku polskich książek. Działacze polscy poważnie traktują kwestię czytelnictwa w języku ojczystym. Niektórzy z nich odbyli w Polsce krótki kurs bibliotekarza, są przygotowani do prowadzenia niewielkich księgozbiorów. Ukraina sprzyja wydawaniu literatury w językach mniejszości narodowych. W ciągu istnienia Głównej Redakcji wyspecjalizowanej w wydawaniu literatury w językach mniejszości narodowych w siedmiu regionach Ukrainy wydano ponad 500 wydań, poświęconych kulturze, językowi, tradycji i zwyczajom narodów Ukrainy. Według danych Instytutu Literatury Naukowej średnio w 2004 roku z jednego przedmiotu na Ukrainy wydano 200 podręczników w języku polskim. Ale to za mało [11].

Według danych Państwowego Komitetu ds. Telewizji i Radia Ukrainy, na dzień 8 czerwca 2004 roku na Ukrainie zarejestrowano 197 publikacji w językach mniejszości narodowej, z czego 57 odniesiono do ogólnopaństwowej sfery rozpowszechniania. Nie biorąc pod uwagę tej zbyt optymistycznej statystyki o drukowanych mediach mniejszości narodowych, problemy rozwoju polskiej prasy pozostają problemami dość złożonymi. Na dzień 1 stycznia 2004 roku na Ukrainie zarejestrowano jedynie trzy publikacje, które wydawane są wyłącznie w języku polskim, i dwa – w zmieszanych językach [5]. Z nielicznymi wyjątkami, maksymalny nakład wydań prasy w języku polskim obecnie wynosi w granicach 2000 sztuk. Sytuacja jest skomplikowana również dlatego, że rozprowadzanie prasy odbywa się głównie poprzez wysyłkę, co wymaga z kolei znacznych nakładów finansowych [1 s.12-17] .

Na razie większość drukowanych mediów ukraińskiej Polonii istnieje

dzięki sponsorom, których często jest zbyt mało, by przygotować wydania odpowiedniej jakości. Pośród najpoważniejszych problemów drukowanych mediów mniejszości narodowych, w tym i polskich, jest to, że w swojej większości mają charakter komplementarny, a publikacjom brakuje problemowości w podawaniu takiej czy innej informacji. Według kierownika Zarządzania ds. Narodowości, kwestia rozwoju drukowanych mediów mniejszości narodowych, to przede wszystkim kwestia zjednoczenia wysiłków samych obywateli. Celem tego rozwoju ma być nie tylko zwiększenie ilości wydań, ale także podwyższenie jakości materiału, który jest publikowany. Przedstawiciele ukraińskiej Polonii wyznają, że z RP nie czekają na nic, tak jak na regularne polskie czasopisma, szczególnie ilustrowane, dla młodzieży i dorosłych. Byłby to dla nich codzienny kontakt z Polską, niezbędny w ich życiu. Niestety, brakuje w RP instytucji, które chciałyby się zająć wykonaniem tej prośby. Między tym, polska strona stale zwraca uwagę na kwestie działalności mediów polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie. Szczególnie, na spotkaniach międzyrządowych niejednokrotnie przekazywano prośbę o nie rozpatrywanie polskich mediów na Ukrainie jako komercyjnych oraz rozszerzenie udzielenia im dotacji państwowych. W ciągu ostatniego czasu Rada Najwyższa Ukrainy wykonała konkretne kroki w celu ulepszenia medialnego zaspokojenia potrzeb polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie. Szczególnie, parlament zalecił właścicielom sieci kablowych włączyć polskie kanały do swoich programów. Analogiczne zalecenie było przekazane sieciom hoteli, które posiadały telewizję kablową. W Dniepropietrowskim Uniwersytecie Ekonomicznym otwarto ukraińsko-polski portal elektroniczny. Podjęto decyzję o włączeniu polskich wydań do katalogu prasy ukraińskiej i ich rozpowszechnianiu [4 s.7].

Rozwiązanie szeregu problemów wymaga postawienia kwestii nie tylko o zwiększeniu ilości wydań polskiej mniejszości, ale także wypracowanie mechanizmów zapewnienia ich uczestnictwa w tworzeniu informacyjnego pola kraju. Latem 2005 roku w Warszawie przeprowadzono dwa posiedzenie ukraińskiego i polskiego prezydium Zespołów Parlamentarnych Ukrainy i Polski. Pośród kwestii, które omawiała strona polska szczególną uwagę poświęcono kwestii wsparcia polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie. Poinformowano, że w latach 2004-2006 Senat RP przeznaczył na wsparcie polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie około 6,5 mln dolarów[9 s.55-64] . Nie patrząc na to, że co roku RP przeznacza 57 mln dolarów na potrzeby Polonii na świecie, pierwsze miejsce pośród problemów Polonii ukraińskiej zajmuje kwestia braku środków [8 s.4-5]. Uwaga strony ukraińskiej zwrócona była na potrzeby wsparcia finansowego polskiej mniejszości narodowej ze względu na istniejące porozumienia narodowe w tej sprawie.

Za główne zadanie Ukrainy należy uważać wspieranie tworzenia materialnie niezależnych polskich, narodowo-kulturalnych organizacji, które działałyby na zasadach demokratycznych, których przewodniczący w swojej działalności skupialiby się na narodowych tradycjach i interesach państwowych. W tym celu, przede wszystkim należy zmienić warunki finansowania życia narodowego.

Według nas, stworzenie odpowiedniego prawodawstwa, które zachęcałoby prywatnych darczyńców, poprzez wprowadzenie ulg podatkowych, znacznie zmieniłoby sytuację finansową mniejszości narodowych, szczególnie polskiej. Pośród czynników, które wpływają na tendencje rozwojowe każdego narodu, oprócz czynników czysto demograficznych i zjawisk migracji i urbanizacji, szczególne miejsce zajmują procesy językowe, poziom edukacji i stan zawodowy. Znaczenie organizacji systemu edukacji narodowej w celu ochrony i rozwoju kultur mniejszości narodowych oraz narodów ciężko przecenić. Przed polską mniejszością narodową narastają znaczne trudności w realizacji swojego prawa do edukacji, bez względu na to, że Ukraina opracowała system prawodawczy i uznała normy międzynarodowe, dotyczące przestrzegania praw mniejszości narodowych. Perspektywy rozwoju edukacji Polonii zależą przede wszystkim od tych warunków rozwoju języka polskiego i kultury, które istnieją na Ukrainie, a także od istnienia i siły różnych czynników dyskryminujących. W dziedzinie oświaty, na posiedzeniu ukraińskiego i polskiego prezydium Parlamentarnego Zespołu Ukrainy i Polski, strona polska poruszyła kwestię stworzenia centrum metodycznego nauki języka polskiego oraz kultury w Drohobyczu, którego projekt, pomimo zainteresowania Drohobyckiego Uniwersytetu Pedagogicznego nie znalazł wsparcia ze strony lokalnych władz. Analogiczne centrum metodyczne strona polska chciałaby otworzyć w Chmielnickim. Polscy parlamentarzyści poruszyli również kwestię wzajemnej wymiany nauczycieli ukraińskich i polskich na warunkach wzajemności w celu wykładania w szkołach mniejszości narodowych. Zwracano uwagę na trudności w otrzymaniu odpowiednich pozwoleń i ciężkie warunki życia. Zaznaczono, że z winy strony ukraińskiej od 2002 roku nie działa Ukraińsko-Polska Komisja ds. planów nauczania i programów dla szkół mniejszości narodowych. Wyrażono zaniepokojenie, istniejącą w ukraińskich szkołach z klasami z językiem polskim, tendencją przenoszenia nauki tego przedmiotu na dni wolne [2] .

Oprócz tego, istnieje pilna potrzeba odnowienia w zaludnionych punktach zwartych skupisk zamieszkania Polaków systemu wychowania przedszkolnego. Dalszego rozwoju potrzebuje edukacja pozaszkolna dla dzieci, w tym, i poprzez działalność szkółek niedzielnych. Na szczególną uwagę zasługuje przygotowanie i doskonalenie kadr pedagogicznych dla polskich szkół, ponieważ nauczyciel takiej placówki edukacyjnej z jednej strony powinien dobrze posługiwać się językiem państwowym, z drugiej, językiem przedstawicieli narodu, który naucza. Rozwiązanie całego szeregu problemów przewiduje opracowanie efektywnego systemu mechanizmów, które uwzględniałyby specyfikę rozmieszczenia ludności, składu, poziomu marginalizacji polskiej grupy narodowej. Jednakże główną kwestią jest kwestia ścisłej i aktywnej współpracy państwowych struktur władzy z przedstawicielami polskiej narodowości. W rozwiązaniu problemów, związanych z kształtowania systemu oświaty dla mniejszości narodowych, chyba największe znaczenie ma współdziałanie państwa ze społeczeństwem obywatelskim w postaci stowarzyszeń narodowo-kulturalnych. Stworzenie modelu aktywnego współdziałania władzy w dziedzinie oświaty z różnymi

organizacjami społecznymi, jest na pewno, bezspornym systemem udoskonalenia i reformowania oświaty narodowej różnych poziomów. Realnie oceniając stan rozwiązania istniejących problemów Polonii ukraińskiej, należy zaznaczyć, że w sferze duchowo-kulturalnej życia polskiej ludności nie jest przezwyciężone nierównomierne zaspokojenie problemów kulturalno-oświatowych. Chodzi o to, że nie mogą oni w równej mierze (powiedzmy, z Ukraińcami) zaspokoić swoje potrzeby etnokulturalne, dotyczące nauki w szkole języka ojczystego, literatury i historii, korzystania z książek w języku ojczystym itd. Poważnym problemem w rozbudowie kultury polskiej mniejszości narodowej jest brak na Ukrainie narodowej literatury, muzyki, sztuki pięknej itp. Należy wspomnieć również o tym, że w przeważającej większości jest nierozwinięta lub brak jest narodowej infrastruktury kultury ojczystej (muzea narodowe, teatry, biblioteki, archiwa, wydawnictwa), brak własnej artystyczno-twórczej i naukowo-humanistycznej inteligencji, bez czego niemal niemożliwe jest pełne życie narodowo-kulturalne żadnej grupy etnicznej. W ten sposób, po podstawowych kwestii problematycznych ukraińskiej Polonii można zaliczyć takie: brak wsparcia finansowego ze strony ukraińskiej i polskiej strony; brak możliwości uczestnictwa w życiu politycznym kraju, w tym, w procesach wyborczych w warunkach nowego systemu wyborczego; niedostatek literatury w języku polskim i polskich periodyków; ilość szkół z językiem polskim wymaga ich stałego zwiększenia (tylko 10% polskich uczniów uczy się w języku ojczystym); zapewnienie pomieszczeń; pomoc finansowa w wynajmowaniu sal do przeprowadzania imprez kulturalnych, nabycia kostiumów oraz zespołów artystycznych itp.

Należy zaznaczyć, że na rozwiązanie całego szeregu problemów polskiej mniejszości negatywnie wpływa niedoskonałość mechanizmów praktycznej realizacji prawnych, społecznych i organizacyjno-finansowych zasad, skierowanych na zapewnienie praw mniejszości narodowych, odrodzenie ich tożsamości. Bez względu na to, że czynne ustawodawstwo Ukrainy w dostateczny sposób zapewnia zachowanie przez mniejszości narodowe swojej indywidualności oraz tożsamości narodowej, to dynamiczny rozwój procesów międzynarodowych oraz wzrastająca aktywność przedstawicieli wspólnot etnicznych, wymagają udoskonalenia mechanizmów realizacji i tworzenia przestrzeni prawnej państwowej polityki etnonarodowej. Szczególnie, czynne narodowe ustawodawstwo w sferze państwowej polityki etnicznej wymaga udoskonalenia w części adaptacji jego przepisów do międzynarodowo-prawnych standardów UE. Na stan spraw w sferze międzynarodowej negatywnie wpływa także brak w budżecie państwowym Ukrainy optymalnej wielkości środków, które w pełnym zakresie mogą zaspokoić potrzeby mniejszości narodowych na organizację wydarzeń kulturalno-oświatowych oraz odrodzenie ich tożsamości etnicznej. Szereg przepisów, dotyczących ochrony praw mniejszości narodowych, które są zawarte w ustawie, w przeważającej większości nie są rozwiązywane również na poziomie regionalnym. Ogólnie, stworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju kulturalno-duchowego grup etnicznych jest procesem długotrwałym, wymaga stałych wysiłków, zróżnicowanego

podejścia, znacznych zasobów materialnych, uwzględnienia bilansu narodowych interesów narodów. Dlatego też należy praktycznie rozwiązywać te problemy, które są obecnie i będą wynikać w przyszłości, na bieżąco. Mowa o potrzebie wypracowania takich mechanizmów regulowania tych procesów, które jednoczyłyby zasady humanitarne, deklarowane i zawarte w ukraińskim prawodawstwie, oraz realne bieżące sprawy w sferze rozbudowy kultury narodowej Polonii ukraińskiej.

Rozwiązanie istniejących problemów zależeć będzie w znacznej mierze od ścisłej współpracy organów władzy wykonawczej lokalnej z organizacjami społecznymi mniejszości narodowych oraz zwiększenie efektywności pracy w dziedzinie zagwarantowania praw mniejszości narodowych. Dzięki temu położone zostaną pewne podstawy dla konsolidacji i zachowania ładu społecznego i zgody, międzynarodowego pojednania i społecznej stabilności w państwie.

Obecnie w stosunkach między Ukrainą i Polską dominuje polityka strategicznego partnerstwa, poszukiwanie dróg wzajemnie korzystnej współpracy. W ciągu ostatnich 6-8 lat w stosunkach ukraińsko-polskich zrobiono bardzo wiele dla rozwoju partnerstwa między dwoma krajami w sferze stosunków międzyludzkich, szczególnie w kwestii stosunków międzynarodowych. Szczególnie pozytywne tendencje obserwowane są we współpracy społecznej pomiędzy dwoma krajami. Duży potencjał jest we współpracy w sferze prawodawczego zagwarantowania praw mniejszości narodowych, przyszłej wymiany wartości kulturalnych, które są obecnie własnością innego państwa, podjęcie decyzji rządowych, dotyczących polepszenia sytuacji ukraińskiej Polonii w celu społecznej i kulturalnej współpracy w sferze międzynarodowej.

Literatura:

1. Бахманн К. Що можна і чого не можна робити для сусіда? Не викликати надій, які не можна виконати.Україна-Польща: роль та місце у європейський інтеграції / Бахманн К. // Незалежний культурологічний часопис "І". – 1998. – № 14. – С. 12-17.
2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення « / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. - № 10. - С. 43.
3. Котигоренко В. Становлення державного етнополітичного менеджменту в Україні // Політичний менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С.48-63.
4. Махун С. «Золотий вересень», або «вирішення питання шляхом дружньої згоди» / Махун С. // День. – 2005. - № 36. – С. 7.
5. Національні меншини України: політико-правовий аспект / [М.Панчук (керівник), В. Войналович, О. Галенко, М. Геник, Т. Горбань, О. Жерноклєєв, О. Калакура, В. Котигоренко, Ю. Левенець, Н. Макаренко, О. Рафальський, В. Устименко, Б. Чирко].- К., ІПЕ І НД, 2000.
6. Національні меншини України: Інформ. довід. / [Упоряд. Т. І. Пилипенко, А. І. Осауленко]. - К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1995. - 51 с.
7. Тимофієва О. Живильна магія роду / О. Тимофієва // Трибуна. – 2007. - № 18.
8. Підбродний Я. Про актуальні проблеми українського сьогодення / Я. Підбродний // Із спільного інтерв'ю президента Світового Конгресу Українців Аскольда Лозинського і голови Української Всесвітньої Кординаційної Ради Дмитра Павличка. - Газета світового українства «Україна». – 2007. - № 5. – С. 4 – 5.
9. Федорук О. Україна і Польща – питання спадщини / О. Федорук // Польська культура в житті України. Історія. Сьогодення. – К., 2000. – С. 55 - 64.

10. Україна. Верховна Рада. Про проведення парламентських слухань «Стан та проблеми правового і соціального статусу сучасної української трудової міграції» / Постанова Верховної Ради України. - 21 жовт. 2004 р.// Голос України. - 2004.- 4 листоп. - С.6.

11. «Jak trudno byc polakiem!». «Як важко бути поляком!» / [Авт. концепції Шалацький Є.; Редкол.: В.Авксентьєва (відп. ред.) та ін.]. — К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України: Спілка поляків України, 1997. — 333, [3] с.: іл., портр.. — (Biblioteka zwiazku polakow Ukrainy).

УЯВЛЕННЯ ПРО ДРУЖБУ У РІЗНІ ВІКОВІ ПЕРІОДИ

Подушка Анна Геннадіївна
студентка НПУ імені М.П. Драгоманова
факультету педагогіки і психології
annap395@gmail.com

Науковий керівник –
к. психол. наук, доцент Кучеренко Є. В.

Дружба являє собою один з видів близьких міжособистісних відносин, в

яких реалізується потреба в любові, приналежності і значущості. Дані відносини завжди є важливими, починаючи з раннього дитинства й закінчуючи глибокою старістю. Значення дружніх відносин як особливої сфери міжособистісних стосунків визначається не тільки їх суб'єктивною цінністю для людини, але й їх об'єктивною роллю в розвитку особистості. Дуже багато людей, особливо молодого та похилого віку, розцінюють своє спілкування з друзями як спосіб отримання позитивних емоцій.

Дружба - вид стійких, індивідуально-виборкових міжособистісних відносин, для яких характерна взаємна прихильність учасників. Разом з тим дружба передбачає необхідність у взаєморозумінні, взаємній відвертості та відкритості, довірливості, активній взаємодопомозі [6].

Даною проблемою займалися такі вчені, як І. Кон, С. Летягіна, С. Нікішов та Л.Семенова.

Дружба за віковими категоріями розділяється на чотири типи: дитяча, підліткова, юнацька і доросла [4, с. 127].

У 4 - 6 річних дітей з'являється усвідомлена потреба в спілкуванні саме з однолітками, яких вже не замінять ні дорослі, ні іграшки. Для дитячої дружби характерно те, що вона носить нестійкий, ситуативний характер та об'єднує дітей за іграми та іншими спільними заняттями. Характер спілкування дитини багато в чому залежить від того, чи здатна вона прийняти на себе роль іншого і яку саме.

Дитиною у віці 3 – 7 років друг сприймається як готовий ігровий партнер. У цей період відносини сильно залежать від територіальної близькості, дитина ще не вміє відрізняти точку зору інших дітей від своєї власної, а також її ставлення до однолітків егоцентричне.

У віці 4 – 9 років дружба характеризується однобічною допомогою: діти вже здатні відрізняти чужі інтереси від своїх власних, але ще не готові визнати необхідність обопільного, рівного обміну; друзів дитина цінує за те, що вони роблять для неї.

Трохи пізніше (6 - 12 років) дружбу розуміють, як взаємовигідну кооперацію: молодші школярі усвідомлюють необхідність взаємодопомоги, але надають власним інтересам більшого значення, ніж принципу взаємності [1, с.185].

Підліткова дружба відрізняється сповідальним характером і емоційністю. Найважливіше зрушення в психології дружби перехідного періоду – це зростання її глибини, психологічної інтимності, причому у дівчаток потреба в психологічній близькості виражена значно сильніше, ніж у хлопчиків.

Як правило, при виборі друзів і дівчата, і хлопці віддають перевагу своїм одноліткам, або, що частіше зустрічається у дівчат, хлопцям, що на 1-2 роки старші від них, рідше – молодшим за себе. Така орієнтація на ровесника говорить про прагнення до більш-менш рівних відносин, коли дружба ґрунтується на принципі подібності та рівності [5].

Л. Семенова у своєму досліджені за допомогою проективної вербальної методики «Техніки розповідання історії» виявила певну систему уявлень підлітка про дружбу. Так, у хлопців найбільш значущою категорією виявилася категорія «допомоги в скрутних ситуаціях»: «В будь-якій справі я можу розраховувати на нього», «... ми з ним завжди один одному допомагали ...», «...другу потрібно допомогти в будь-якій ситуації». У той же час хлопці-підлітки зовсім не згадували про категорію «почуття та емоційна прихильність».

У дівчат-підлітків також, як і у їх однолітків чоловічої статі, на перший план при описі дружніх стосунків виходить допомога та підтримка у важких ситуаціях: «... вже через п’ять хвилин вона була у мене .... і підбадьорювала мене, як могла ..», «насправді і я намагаюся допомагати їй навіть не чекаючи прохання».

Крім того, дівчата-підлітки зазначали важливість спільної діяльності, спілкуванні та можливості ділитися з близькими людьми своїми переживаннями й отримувати на них емоційний відгук: «... в процесі спілкування наші відносини ставали більш довірливими», «я так зраділа, що нарешті-то можу поговорити по душам, і мене вислухають і зрозуміють..» [5].

Основу юнацької тяги до дружби формує жагуча потреба в розумінні друга, себе, а також у саморозкритті. В вищезазначеній дружбі провідною функцією є моральна і ділова підтримка, яка включає реальну допомогу в

різних життєвих ситуаціях при труднощах і невдачах, передбачає співучасть в повсякденних справах [4, с. 129].

За дослідженнями С. Летягіної юнаки асоціюють поняття «дружба», перш за все, з взаємодопомогою, довірою, повагою та підтримкою. Ідеальний друг, на їхню думку, повинен володіти такими якостями, як умінням допомогти в будь-якій ситуації, чуйністю та добротою. Причиною для конфліктів з друзями служать нерозуміння, розбіжності, зрада, заздрість [2, с. 79-80].

Особливості уявлень юнаків про чоловічу та жіночу дружбу висвітлюються в дослідженні С. Нікішова. Він виявив, що студенти І - го і V - го курсів мають спільне уявлення щодо деяких аспектів дружби між чоловіком та жінкою (суперництво швидше зруйнує жіночу дружбу, ніж чоловічу; жінки більш вибагливі у виборі подруг; справжня, міцна дружба - це дружба між двома чоловіками) [3, с. 53 - 54].

Акцент на психологічній інтимності як найважливішій ознаці дружби значно слабшає в активному середньому віці. Дружні стосунки втрачають характер тотальності (у жінок це частково пояснюється зосередженням інтересів на сімейних справах, а у чоловіків – на професійно-трудовій діяльності). Але цінності дружби не обмежуються взаємодопомогою та спільним проведенням часу. Значна частина (хоча набагато менше, ніж в юності) дорослих вважають, що цінність дружби - в довірі і потенційній можливості обговорювати особисті проблеми [4, с. 130].

С. Летягіна також досліджувала уявлення людей зрілого віку про дружбу. Згідно з отриманими даними, можна говорити про те, що досліджувані не уявляють свого життя без дружнього спілкування. Поняття «дружба» у респондентів даної групи асоціюється з розумінням, чесністю, взаємодопомогою, взаємовиручкою та спілкуванням. Ідеальний друг, на думку представників даної вікової категорії, перш за все повинен мати такі якості, як щирість, порядність, чесність та терпимість. Бути справжнім другом - значить завжди говорити правду, вміти зрозуміти і підтримати [2, с. 78].

Отже, для дитячого віку дружба характеризується егоїстичністю та ситуатиативністю. Дружба – це партнер по іграм, де в першу чергу діти цінують, те що робиться для них. Підлітки співвідносять дружбу з взаємодопомогою в скрутних ситуаціях, а дівчата відзначають ще й емоційну підтримку. Для юнаків дружба постає, як взаємодопомога, довіра та взаєморозуміння. Поняття «дружба» ж у дорослих асоціюється з розумінням, чесністю, взаємодопомогою та спілкуванням. В кожній віковій групі є свої уявлення про дружбу, та все ж таки існує тенденція, що дружбу співвідносять з взаємодопомогою та взаємопідтримкою.

Список використаних джерел:

1. Кон И. С. Дружба / И. С. Кон. – СПб. : Питер, 2005. – 330 с.
2. Летягина С.К. Социальные представления о дружбе в различных возрастных группах // Известия Саратовского университета. Новая серия. Акмеология образования.

Психология развития. – 2010. – № 3. – С. 78-86.
3. Никишов С.Н. Особенности представлений студентов о дружбе //Гуманитарий: актуальные проблемы науки и образования. – 2014. – № 3 (27). – С. 50-54.
4. Никишов С.Н., Осипова И.С., Пронькина Е.Г. Проблемы дружбы в психологии // Проблемы и перспективы современой науки. – 2015. - №8. – С.126-130.
5. Семенова Л.Э., Урусова Е.А. Гендерная специфика представлений подростков о дружбе // Психология, социология и педагогика. – 2016. – № 3 (54). - С. 74-81.
6. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Минск: Харвест, 2002. – 800 с

ВПЛИВ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НА НАВЧАЛЬНУ МОТИВАЦІЮ СТУДЕНТІВ

Попович Катерина Юріївна,
студентка НПУ імені М.П. Драгоманова
katia.popovych@bk.ru

Науковий керівник –
канд. психол. наук, доцент Є. В. Кучеренко

Будь-яка діяльність особистості зумовлюється сукупністю певних спонукальних чинників, які викликають її активність і визначають спрямованість діяльності. Така сукупність чинників визначається якмотивація. Термін «мотивація» в широкому значенні використовується у всіх галузях психології, які досліджують причини і механізми поведінки людини і тварин, але не має однозначноготлумачення. Її визначають як систему факторів, що детермінують поведінку (мотиви, цілі, прагнення тощо) і як характеристику процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність особистості на певному рівні[1]. Мотивацією називають також циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому суб'єкт дії та ситуація взаємно впливають одне на одного, і результатом якого є реально простежена поведінка. Мотив на відміну від мотивації є тим, що належить суб'єкту поведінки, є його стійкою особистою властивістю.За А. Н. Леонтьевим мотив – це предмет потреби або опредметнена потреба [2,3].

Вивченням мотивації особистості займалися Д.Аткінсон,К. Роджерс, Ю.Роттер, Г. Келлі, Р.Мей, А.Н.Леонтьєв. Мотиваційному аспекту навчання приділяли увагу С.Л.Рубінштейн, Л.І.Божович, О.Г.Ковальов, Г.С.Костюк, І.О.Синиця та інші. Питання мотивації діяльності студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі досліджували В. Білоус, Л. Горюнова, О. Коваленко, Л. Орбан-Лембрик, А. Цимбалюк і С. Цимбалюк

та інші[4]. Попри численні дослідження мотивації, дана тема залишається актуальною та має відкриті питання.

Навчальна мотивація визначається як вид мотивації, включеної в певну діяльність - навчання. При аналізі мотивації учбової діяльностіважливо не тільки визначити домінуючу спонуку (мотив), але й враховувати диспозиційність і ситуаційність мотивації загалом. Диспозиції (мотиви, потреби) можуть активізуватися під впливом окремих ситуацій, та навпаки, активізація окремих диспозицій призводить до зміни сприйняття ситуації суб'єктом[3]. Отже, кожну дію людини слід розглядати як подвійнодетерміновану: диспозиційно та ситуаційно,в тому числі і в навчальній діяльності.

В психологічній літературі різними авторами виділяються різні види мотивів та типи мотивації учбової діяльності, та найбільш загальною є класифікація на внутрішню та зовнішню мотивацію.Внутрішня мотивація - це сукупність стимулів, пов'язаних з процесами, що відбуваються всередині організму, в психіці або в фізіологічних процесах. У навчальній діяльності студента така мотивація може проявлятися у вигляді прагнення до творчої дослідницької діяльності, процесу вирішення задач, самоосвіти, необхідності постійного інтелектуального та духовного зростання.Зовнішньою називається мотивація, джерелом якої є фактори, що знаходяться поза даною людиною і її організмом. Тобто ті стимули поведінки людини, які пов'язані з процесами і факторами, що відбуваються в суспільстві, заохоченнями або покараннями з боку оточуючих людей[5, с. 221-222].У навчальній діяльності студента це може проявлятись якусвідомлення необхідності вищої освіти, її престижності, бажання стати повноцінним членом суспільства, соціальна ідентифікація, певний статус в групі, схвалення людей з оточення.Варто враховувати, що навчально-пізнавальна діяльність студентів завжди є полімотивованою, але з переважанням того чи іншого виду мотивації за тих чи інших умов.

Як вже згадувалось вище, мотивація, в тому числі навчальна, є диспозиційно та ситуаційно обумовленою, тобто залежить від потреб, мотивівта ситуації. На кожний з цих елементів діють багато зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких має місце такий феномен як перфекціонізм- прагнення до досконалості; установка розглядати в якості неприйнятного все, що нижче довершеності[6, с. 217-218].

Питання перфекціонізму розглядається як зарубіжними (А. Холмогорова, П. Х'юїтт, Г. Флетт, Р. Слейні, Л. Террі-Шорт, Р.Фрост, Р. Шафран та інші) так і вітчизняними (І. Гуляс, З. Карпенко, І. Данилевич) та російськими (Т. Юдеєва, Н. Гаранян, В. Ясная, С. Еніколопов) авторами[7]. Дослідження перфекціонізму в юнацькому та зрілому віці, його впливу на навчальну діяльність студента є актуальною та важливою проблемою, оскільки саме в цей період виникає найбільший ризик виникнення пов'язаних з перфекціонізмом труднощів у навчанні, спілкуванні з оточуючими та власним психічним самопочуттям.

Досліджуючи вплив перфекціонізму на навчальну мотивацію особистості, розглянемо даний феномен з точки зору структурно-психологічного підходу [3], взявши за основу ідеї канадських дослідників П. Х'юїтта і Г. Флетта. В основу концепції вченими було покладено об'єктну спрямованість перфекціонізму та виділено його наступні параметри: суб'єктно-орієнтований перфекціонізм; об'єктно-орієнтований перфекціонізм; соціально-приписанийперфекціонізм [6].

Суб'єктно-орієнтований перфекціонізм (перфекціонізм, що орієнтований на себе, або Я-перфекціонізм) передбачає, в тому числі і в студента, наявність високих особистісних стандартів, тенденцію ставити перед собою важкі в досягненні цілі та готовність прикладати зусилля заради їхнього досягнення. Характерними рисами є також підвищена самокритичність, розвинені самодисципліна та самоконтроль, схильність до рефлексії. Даний компонент передбачає внутрішню мотивацію, зорієнтовану на самовдосконалення, досягнення успіху та прагнення уникнути невдачі, розчарувавши себе в першу чергу. Водночас, при надмірному вираженні даної складової перфекціонізму самокритичність може переходити у схильність до надсильного самодослідження та самозвинувачення, що унеможливлює прийняття власних недоліків та невдач.

Об'єктно-орієнтований перфекціонізм (перфекціонізм, що орієнтований на інших) відображає переконання та очікування відносно здібностей інших людей. Характерною особливістю даного структурного компоненту перфекціонізму є схильність приписувати значущим людям високі стандарти та очікування їхньої відповідності цим стандартам. При апробації моделі на підлітках цей компонент був виключений з неї, перш за все, через невизначений статус складової в теорії перфекціонізму.

Соціально приписанийперфекціонізм визначається як необхідність відповідати соціальним нормам, щоб отримати схвалення та прийняття. В цьому компоненті мотивація особистості має зовнішній характер. Студент орієнтується на схвалення іншими, здобуття певного статусу в оточенні тощо.

Однією з подальших концепцій П. Х'юїтта і Г. Флеттабула модель«2Х2». Її сутьв тому, що перехрещення високих і низьких рівнів Я-орієнтованого і соціально приписаного перфекціонізмудають чотири підтипи перфекціоністів: «не перфекціоністи», «чистий Я-орієнтований перфекціонізм», «чистий соціально приписаний перфекціонізм» і «змішаний перфекціонізм». Другий типпов'язаний звисокою внутрішньої мотивацією до навчання, з вищими показниками задоволеності, досягнення цілей, результативності та нижчим рівнем депресії, порівняно з «не перфекціоністами». Третій тип автори пов'язують з низькими рівнями інтернальності і психологічної адаптації в порівнянні з усіма іншими типами.Змішаний тип пов'язаний з більш низьким рівнем негативного афекту і високими показниками мотивації, задоволеності, позитивного

афекту, досягнення цілей, результативності та благополуччя, ніж «чистий соціально приписаний перфекціонізм». Такі перфекціоністи проявляють ознаки як зовнішньо, так і внутрішньо мотивованих [3].

Таким чином, вплив такого феномена як перфекціонізм має своє відображення на характері мотивації студента до навчальної діяльності. Зокрема студент-перфекціоніст за «чистим Я-орієнтованим» типом намагатиметься стати кращим аби задовольнити потребу у самовизнанні, при цьому думка оточуючих щодо його успіхів буде другорядною.Він матиме внутрішню мотивацію. У таких студентів схильність до депресії буде нижчою, ніж у студентів «не перфекціоністів», а успіхи кращі. Студент з «чистим соціально приписаним перфекціонізмом» матиме яскраво виражену зовнішню мотивацію, орієнтуючись на думку оточуючих, позитивну оцінку, формування свого образу у свідомості інших. Такий студент буде менш зацікавлений в отриманні повної та корисної інформації, ніж «Я-орієнтований», а роль оцінки матиме для нього вагоміше значення. Рівень стійкості до депресії у такого типу нижчий, адже будь-яка негативна оцінка чи відгук сильно впливають на його психічний і фізичний стан. «Змішаний»перфекціоніст має характеристики обох попередньо описаних типів і вважається найбільш оптимальним, поєднуючи в собі ознаки зовнішньої та внутрішньої мотивації. Але все жіснує припущення, що через остаточно невизначену орієнтацію своєї діяльності (зовнішню – на думку оточення, чи внутрішню – на власні вимоги) таким студентам важче отримати задоволення від власних досягнень.

Список використаної літератури

1. Тощенко, Жан Терентійович. Тезаурус соціології: темат. слов.–довід. / під ред. Ж . Т. Тощенко. – М.: ЮНИТИ–ДАНА. – 487 с., 2009. –[Електронний ресурс]. – режим доступу:ibib.ltd.ua/motiv–33458.html.
2. Реан А. А. О ценностно–мотивационнойсферестудентов– универсантов /А. А. Реан, Т. В. Андреева, Н. Н. Киреева и др. // Ананьевскиечтения– 99: Тезисынаучно–практическойконференции. –СПб., 1999. – С. 222–223.
3. Ясная В.А. Перфекционизм: историяизучения и современноесостояниепроблемы I В.А. Ясная, С.Е. Ениколопов II Вопросы психологи. – 2007. – №4. – С. 157–167.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: psystudy.ru/index.php/num/2013v6n29/826–yasnaya29.html
4. Несух Л. Вплив мотивації на якість навчальної діяльності студентів /Л. Несух. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ird.npu.edu.ua/files/nesyx.pdf
5. Немов Р.С. Психологический словарь. – М: Владос, 2007. – 560 с.
6. Лоза О.О. Психологічний аналіз феномену перфекціонізму: підходи до визначення / О.О. Лоза // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2010. – Т. XI. – Ч. 6. – С. 213-221.
7. Перфекціонізм як психологічний феномен / В. С. Павлова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки. – 2013. – Т. 2, Вип. 10. – С. 242–246. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_10_48

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ПСИХОЛОГА ЯК ЧИННИК ЙОГО ПРОФЕСІЙНОСТІ

Приходько Юлія Олексіївна,
доктор психол. наук, професор
кафедри психології і педагогіки
факультету педагогіки і психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

Соціальна значущість фахової підготовки та діяльності практикуючого психолога висуває цілу низку вимог не лише до його теоретичних знань і практичних умінь застосування адекватних психологічних технік, але й до його певних особистісних якостей, які конче необхідні для успішного здійсненя ним своєї професійної діяльності. З цього приводу С.Д.Максименко стверджує, що «…зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, які потрібні для роботи у певній сфері людської діяльності» [1, с.217].

У вітчизняній психологічній науці утвердилася думка, що підготовка практичного психолога має забезпечити *готовність* студента до професійної діяльності, яка включає декілька рівнів:

- *світоглядний*, що має сформувати професійну свідомість майбутніх фахівців та забезпечити засвоєння норм, стереотипів, стійкої системи цінностей, що відповідає професійній етиці діяльності психолога;
- *професійний*, який спрямований на оволодіння студентами необхідною системою знань, технологій професійної діяльності майбутнього психолога;
- *особистісний*, мета якого - формування у студента професійно значущих якостей, гуманістичної спрямованості, «діалогічності» як центрального її компонента, здатності до професійної ідентичності. Завданням підготовки на цьому рівні не є засвоєння зовнішніх приписів, професійних умінь і технік, а становлення особистісного «Я» майбутнього фахівця [2].

Отже, професійна придатність психолога не зводиться лише до рівня його академічної підготовки. Адже професія практикуючого психолога має свою специфіку, яка полягає у тому, що в ній, як ні в яких інших професіях, надзвичайно важливу роль відіграють саме особистісні якості фахівця, які безпосередньо впливають на якість психологічної допомоги іншим людям. Саме тому у професії психолога не можна ставити у пряму залежність знання і рівень кваліфікації фахівця.

Практика свідчить, що перші два рівні готовності майбутніх психологів-практиків до професіної діяльності майже безпроблемно

забезпечує їх підготовка у стінах вищого навчального закладу, чого не можна стверджувати стосовно третього рівня, який стосується особистісних якостей. Адже відомо, що основи особистості закладаються у дошкільному дитинстві і до семи років особистісні якості у кожної дитини уже яскраво виражені. А це означає, що сензитивний період формування цілої низки особистісних якостей, особливо тих, що характеризують гуманістичну спрямованість людини, завершується під кінець дошкільного віку, про що йдеться у всіх підручниках із вікової психології. До вищого навчального закладу вступають молоді люди переважно юнацького віку, що уже певною мірою є сформованими особистостями, які можуть успішно оволодіти професійними знаннями, уміннями, навичками. Проте дещо проблематично стверджувати про можливість виховати у них під час навчання у вищій школі такі гуманістично спрямовані особистісні якості як: чуйність, доброта, щирість, толерантність, емпатійність, уважність до іншої людини. Адже саме ці риси є конче необхідними для успішної діяльності у царині практичної психології, і якщо вони не були сформовані у дитинстві, то у юнацькому віці на етапі професійної підготовки ними може оволодіти лише той студент, який усвідомлює їх недостатній рівень розвитку у себе та їх безумовну необхідність у своїй майбутній професійній діяльності. Цілком зрозуміло, що у цьому віці виховати такі якості можна не стільки завдяки зовнішнім впливам, скільки самовихованням, а це процес значно складніший, ніж процес виховання, оскільки потребує від особистості значних вольових зусиль.

Названі вище загальнолюдські гуманістично спрямовані якості мають слугувати своєрідним фундаментом для формування і розвитку найбільш значущих професійно важливих особистісних якостей на етапі фахової підготовки психолога. На основі аналізу літературних джерел можна констатувати, що вчені, які розробляють проблеми практичної психології, виділяють цілу низку складових професійності психолога-практика, які потрібно розвивати під час оволодіння цією професією. Насамперед це такі:

- професійно-психологічна позитивна мотивація до майбутньої практичної діяльності;
- чітко виражена особистісна і професійна ідентичність;
- володіння культурою спілкування;
- психологічна готовність майбутнього фахівця до конструктивного діалогу і партнерства;
- зосередженість на клієнті, бажання та здатність йому допомагати;
- відкритість до інакших від власних поглядів і суджень, гнучкість;
- сприйнятливість, здатність створювати атмосферу емоційного комфорту;
- аутентичність поведінки, тобто здатність демонструвати клієнтові чи групі істинні переживання і ставлення;
- оптимізм і віра у здатність клієнта та учасників групи до позитивних змін і розвитку;

- урівноваженість, терпимість до фрустрації та невизначеності, високий рівень саморегуляції;

- багата уява, інтуїція;

- високий рівень розвитку практичного інтелекту;

-впевненість у собі, позитивне самоставлення, адекватна самооцінка, усвідомлення рівня власної конфліктності, потреб, мотивів;

- досягнення особистісної зрілості;

- здатність до професійної рефлексії [2, 3, 4, 5].

Крім названих професійних особистісних якостей та вмінь, хочемо наголосити на необхідності розвитку у майбутнього психолога такої важливої якості як відповідальність, яку у вітчизняній психологічній науці прийнято розглядати як соціально-психологічну та інтегральну якість, яка визначає поведінку і діяльність, самоактивність людини. Про важливість розвитку якості відповідальності на етапі професійної підготовки психолога наголошують провідні українські вчені: О.Бондаренко, В.Панок, Н.Пов'кель, М.Савчин, Н.Чепелєва та ін. Етичний кодекс психолога розпочинається статтею «Відповідальність», яка зобов'язує психолога нести *моральну відповідальність* за дії, які він вчиняє по відношенню до клієнта. Зміст даної статті трансформувався в основоположний принцип практичної психології – принцип *особистої відповідальності* психолога за власну діяльність та її результати. Даний принцип є провідним у діяльності практичного психолога. А це означає, що студент, який готує себе до майбутньої професійної діяльності у даній галузі, має усвідомлювати важливість неухильного дотримання даного принципу. Є очевидним, що це можливо лише за умови, що відповідальність, як важлива особистісна якість, розвинута на високому рівні [5].

Отже, психологу надзвичайно важливо знання і розуміння психологічних особливостей кожного свого клієнта. Проте йому не менш важливо мати розвинуту здатність до власної професійної рефлексії, яка дає змогу реально оцінювати свої особистісні якості та усвідомлювати необхідність розвитку і володіння певними із них для становлення себе як професіонала. (*Рефлексія* у широкому розумінні характеризує самосвідомість особистості, тобто осмислення своїх дій і вчинків, ставлень, здібностей тощо). Як стверджує Т.Яценко, «…передумовою професійного становлення психологів-практиків є їх особистісна психокорекція, орієнтована на вияв глибинно-психологічних витоків особистісних проблем (внутрішніх стабілізованих протиріч), деструктуючих процес спілкування з іншими людьми. Йдеться про досягнення майбутнім спеціалістом психологічної зрілості, одним із показників якої є вміння перетворювати себе в об'єкт спостереження і дослідження, що сприяє розвитку саморефлексії, пізнанню витоків особистісної проблеми, психоаналізу травмуючих подій життя і усвідомленню індивідуальних тенденцій поведінки»

[6, с. 67].

Важливість самопізнання як передумови професійного успіху

підкреслюється у працях вчених психоаналітичного напряму у психології (З.Фройд, А.Адлер, К.Юнг). Творець психоаналітичної теорії З.Фройд наполягав на існуванні тісного зв'язку між якісним наданням психологічної допомоги іншим людям та глибиною пізнання психологом самого себе. Вчений вважав, що отримання знань про себе пов'язане з великими труднощами, а тому вимагав від своїх учнів і співробітників не лише психоаналітичної підготовки, але і періодичного проходження ними особистого психоаналізу. Практика свідчить про те, що людина, яка має багато особистих психологічних проблем, здебільшого залишається глухою до проблем інших. І лише люди, які мають спеціальну психологічну освіту та володіють високими показниками розвитку позитивних особистісних якостей і психологічного благополуччя, можуть бути ефективними психологічними діагностами, консультантами, терапевтами. (Хоча іноді в психологічній літературі трапляються і протилежні думки, автори яких намагаються довести, що люди, які в минулому мали певні психологічні проблеми, але зуміли їх подолати, можуть з успіхом надавати психологічну допомогу іншим, якщо вони володіють надійними психологічними техніками).

Отже, професійне становлення майбутнього психолога передбачає, з одного боку, високий рівень розвитку гуманістично спрямованих якостей, які є основою для розвитку професійних особистісних якостей. А з іншого – становлення психолога неможливе без розвитку професійної рефлексії. Ці аспекти підготовки психолога вимагають нині пильної уваги, оскільки, як свідчить практика, вони є не менш важливими для її успіху та досягнення особистісної зрілості, ніж здобуття знань й оволодіння психологічними техніками.

Література

1.Максименко С.Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід [Текст] : монографія /С.Д.Максименко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2013. – 592 с.

2.Чепелева Н.В. Личностная подготовка психолога в условиях ВУза [Текст] /Н.В.Чепелева //Психолого-педагогические основы личностно-ориентированного образования: сб. науч. трудов. – Ялта: Артек: ГИА, 2001. – С. 34-41.

3. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика [Текст] /Н.І.Пов'якель // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. - № 6/7. -

С. 3-6.

4. Панок В.Г. Основні напрямки професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі [Текст] / В.Г.Панок //Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - № 4. – С.14-17.

5. Бондар В.І. Сучасні проблеми професійної підготовки практикуючого психолога [Текст] / В.І.Бондар, Ю.О.Приходько // Професійна підготовка практичного психолога: теорія і практика. Випуск 1. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова.- 2011. – С.3-14.

6. Яценко Т.С. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога

[Текст] /Т.С.Яценко, А.В.Глузман.- Днепропетровск: Инновация, 2015.- 396 с.

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТІВ У ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ

Римарчук Іванна Вікторівна
студентка 1 курсу магістратури
кафедри географії України
КНУ імені Тараса Шевченка
iwanochcka.rimarchuk@yandex.ua

Науковий керівник– доктор географічних наук Дмитрук О. Ю.
професор, завідувач кафедри географії України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проаналізовано важливість використання квестів як невід'ємної ігрової технології у географічній освіті, складовими якої є розумова та фізична активність. Обґрунтовано необхідність розробки та ефективність застосування квестів на уроках географії, як засобу активізації навчальної діяльності учнів.

Всебічний розвиток особистості передбачає використання новітніх навчальних технологій, які будуть сприяти ефективному засвоєнню нового матеріалу, закріплення раніше вивчених понять, розвитку творчого мислення та забезпечення рухової активності. Відповідно до цього, однією з таких навчальних технологій є квест.

Квест — це ігрова технологія, тобто ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету [2].

Важливого значення набуває впровадження освітніх квестів у класно-урочну систему, що дозволяє [1]:

- активізувати розумову діяльність шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань, які потребують достатньої свідомості й зрілості учнів, здатності до подолання спеціально створених перешкод;
- формувати стійкий інтерес учнів до предмету;
- активізувати сприйняття матеріалу засобами наочності (реальних предметів, макетів, моделей, зображень кінофрагментів, фотографій);
- поєднати новітні та традиційні дидактичні засоби навчання;
- розвинути універсальні форми розумової діяльності в контексті навчання інформатики (аналіз, синтез, індукція, порівняння).

Використання квестів сприяє більш ефективному засвоєнню нових знань, зацікавленості до навчального предмету, розвитку творчого мислення, збільшення рухової активності.

Відповідно до цього основними засади квесту є [1]:

- проходження за сюжетом, який може бути чітко визначеним або мати декілька варіантів, у залежності від вибору учасника.

- питання розраховані на застосування логіки.
- однозначність відповіді (одне слово - якщо це запитання для переходу між етапами; розширена відповідь - якщо це запитання самого етапу).
- регламентована кількість часу на обговорення.
- не завжди лаконічні та чіткі завдання розвивають дослідницькі навички – аналіз випадкових, на перший погляд, відомостей, збір різних, дещо абсурдних як за виглядом, так і за функціональністю даних-повідомлень.
- залучення всіх учасників – думка кожного учасника враховується, навіть, якщо це тільки «рух у невідоме», висловлювання ідей, виконання певних практичних завдань.
- міжпредметні зв'язки, застосування знань у новій ситуації.

Таким чином, основна ідея квесту: розвиток навчально-пізнавальної активності в умовах, коли всі психічні процеси учня, його увага, емоційно-вольова сфера готові до активного опрацювання навчального матеріалу [1].

Останнім часом простежується широке використання квестів у географічній освіті. Для успішної реалізації квести рекомендовано проводити в позаурочний час. Це дозволяє учням повністю зануритися у атмосферу пригод. Поширеним є також проведення гео-квестіву пришкільних літніх таборах, що дає змогу учням пригадати і повторити вивчений раніше матеріал.

При використанні квесту, як методу стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів засобами ігрової діяльності школярі шукають оригінальні рішення. Під час гри команди вирішують логічні завдання шляхом підказок і пошуку рішень в нестандартних ситуаціях. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного. Перемагає команда, що виконала завдання швидше за інших.

Варіантом квест-діяльності є веб-квест, який, використовуючи інформаційні ресурси Інтернет і інтегруючи їх у навчальний процес, допомагає ефективно формувати цілий ряд компетенцій: соціальних, навчальних, комунікативних, інформаційних.

Веб-квест представляє собою досить не простий пошук інформації в мережі. Учасники веб-квесту вчаться використовувати інформаційний простір Інтернет для розширення сфери своєї творчої діяльності [1].

Географічні веб-квести є дуже популярними у наш час. Вони стимулюють учнів до пошуку нової інформації, вивчення географічних об'єктів, розуміння географічних явищ та процесів. Проходження веб-квесті не є обов'язковою частиною уроку. Учитель може дистанційно надсилати завдання, як домашню роботу.

Переваги використання квесту [1]:

- дозволяє учням пізнати один одного в умовах необхідності прийняття швидких рішень;

- виявляє: приховані якості учнів, потенційних лідерів, інтелектуалів, учнів-логістів, які вміють прорахувати на декілька ходів вперед;
- розвиває логічне мислення, інтуїцію, вміння швидко знаходити вихід із складної ситуації, знайти спільну мову з різними людьми;
- дозволяє учням краще ознайомитися з темою, бо всі сценарії носять тематичний характер;
- проводить аналогії й асоціації між явищами;
- швидка актуалізація інформації;
- ігрові етапи дозволяють спільно пережити емоційні сплески, що психологічно зближує учнів, викликають масу позитивних емоцій і радісних спогадів, сприяють розвитку комунікабельності;
- інтелектуальні етапи розвивають ерудицію і виявляють спритність.

Квест дозволяє розвивати активне пізнання на уроках, сприяє розвитку мислення, допомагає долати проблеми та труднощів, а саме: вирішити, розплутати, придумати, уміти застосовувати свої знання на практиці у нестандартних ситуаціях, тобто актуалізувати знання, вчить мислити логічно, розвиває інтерактивні здібності.

Висновок.У зв'язку із реформуванням освітньої сфери все більшого значення набувають нетрадиційні уроки, і одним із таких уроків є проведення квесту.Квест — це ігрова технологія, тобто ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету. Впровадження квестів у географічну освіту сприяє більш ефективному засвоєнню нових знань, розвитку творчого мислення, збільшення рухової активності.

Джерела:

1. Олійник Н.В. Квест – сучасна форма виховної роботи: навчальний посібник/ Н.В. Олійник. – Умань: Відділ освіти Уманської міської ради, 2016 р. - 30с.

2. Сокол, І. М. Квест: метод чи технологія? / Ірина Миколаївна Сокол // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – N 2. – С. 28-31.

WSPÓŁPRACA MIĘDY BADACZEM A BADANYM W RAMACH PROJEKTU DIALOG OD KUCHNI

Sikora Mateusz
Doktorant Uniwersytet Wrocławski
sikora.mate@gmail.com
Promotor –
Prof. nadzw. UWr dr hab. Eugeniusz Kłosek

W artykule uwaga zostaje skupiona na międzynarodowym projekcie młodzieżowym – *Dialog od kuchni*, realizowanym w 2012 roku na terenie Mołdawii. Projekt nie był z założenia przedsięwzięciem *stricte* antropologicznym. Uważam, że niektóre z jego elementów można analizować w kategoriach antropologicznych badań w działaniu. Szerzej działania związane z samym projektem zostaną przedstawione w dalszej części artykułu. Na wstępie, wyjaśnienia wymaga przyczyna, dla której – w tytule – zestawione zostało pojęcie współpracy z relacją występującą między badaczem a badanym.

Użycie słowa „współpraca" w kontekście rozróżnienia między badaczem a badanym jest uproszczeniem. Z współpracy wynikają pewne wartości, które nie zawsze mogą występować w relacji między badaczem a badanym, ponieważ już samo sformułowanie „badacz-badany" zakłada pewnego rodzaju podmiotowość [1, s. 89–117]. Takie rozróżnienie wskazuje na pewien podział ról. Uważam, że mówiąc o relacji, która zakłada współpracę niemożliwe jest jednoczesne wartościowanie swojej pozycji, ponieważ w takim wypadku równoprawne współdziałanie nie występuje. Przez współpracę w tym przypadku rozumiem więc takie działanie, w ramach którego nie występuje wyraźny podział na role, które przypisuje się badaczowi oraz badanemu. To rozróżnienie zastąpione jest partnerstwem, które opiera się na wspólnym, dobrowolnym udziale w danym przedsięwzięciu. Współpraca wiąże się z dążeniem do osiągnięcia wspólnego celu, który nie musi być taki sam dla obu stron.

Realizowany na terenie Mołdawii projekt *Dialog od kuchni* był przykładem współpracy pomiędzy grupą polskich studentów oraz grupą młodzieży z Mołdawii. Tak jak zostało wspomniane, przedsięwzięcie w swoich założeniach odwoływało się do nurtu antropologicznych badań w działaniu. Badania te w artykule interpretowane są w sposób charakterystyczny dla *action research*. Pojęcie *action research* ma długa historię oraz wiele różnych sposobów definiowania. W publikacjach spotykamy takie translacje jak „badania aktywizujące" [2, s. 52] – których głównym celem, jak zauważają sami autorzy, miałoby być „ustalenie zakresu ewentualnych zmian zachowania" [3, s. 52]; „badania interwencyjne" [4, s. 7] – jednoznacznie kojarzące się z odgórną interwencją „wszystkowiedzącego" antropologa; „badania oddziaływujące" [5, s. 42–44] – jednak jak zauważa Krzysztof Podemski, „każde badanie społeczne oddziałuje na badanych" [6, s. 7]. Posługując się pojęciem badań w działaniu

zakładam, że badania terenowe nie stanowią przestrzeni, w której antropolog jest wyłącznie informowany o interesującym go temacie. Angażuje się on w lokalne problemy. Są to badania, u podstaw których leży zmiana środowiska, w które udaje się antropolog. Oczywiście jest to możliwe wyłącznie we współpracy z partnerem naszych badań. Krótko mówiąc, są to badania, które miałyby polegać na zintegrowaniu poznania, uczestnictwa oraz działania na rzecz zmiany.

Uważam, że za przykład badań w działaniu można uznać niektóre projekty, w których liczy się współpraca między partnerami realizującymi dane przedsięwzięcie. W ostatnich latach tego typu inicjatywy zyskują na popularności, głównie dzięki członkostwu Polski w Unii Europejskiej. Jedna z możliwości zastosowania badań w działaniu w projektach tego typu zostanie przedstawiona w dalszej części artykułu. Najpierw należy wskazać trzy, najważniejsze cechy, które uważam za charakterystyczne dla badań, opierających się na współpracy.

Pierwszą z tych cech jest wspólnotowość. W trakcie prowadzenia badań nie występuje wyraźne rozróżnienie na badacza i badanego. Jest to związane z sytuacją, w której na każdym z etapów działań wszyscy, wspólnie określają cele i efekty swoich działań, następnie je realizują, poddają procesowi ewaluacji, aby na końcu doprowadzić do oczekiwanych zmian [7, s. 14]. Dzięki temu, że nie istnieją relacje, które zakładają ścisłą hierarchie możliwe jest przeprowadzenie badań na zasadach partnerstwa i dążenia do realizacji wspólnych celów. Jedną z korzyści wynikających z takiego podejścia jest możliwość wykluczenia niektórych problemów etycznych, które mogą pojawić się w trakcie badań, zakładających typową relacje badacz-badany. Relacje partnerskie sprawiają, że wszyscy uczestnicy mogą czerpać z projektu korzyści, nie ma miejsca sytuacja, w której jedna ze stron bardziej lub mniej korzysta na badaniach. Wspólnotowość zakłada również otwartość projektu. Oznacza to, że pojawia się możliwość włączenia się osób z zewnątrz w aktywne działanie na rzecz zmiany. W czasie trwania działań możliwe jest angażowanie się kolejnych osób z lokalnego środowiska.

Drugą cechą charakterystyczną dla badań opierających się na współpracy jest dobrowolność. Oznacza to, że nie ma konkretnych, narzuconych odgórnie, sposobów selekcji kandydatów, którzy wyrażają swoją gotowość do wzięcia udziału w projekcie. Idealną sytuacją byłoby gdyby wszyscy zainteresowani mogli wziąć udział w badaniach. Często jednako możliwości techniczno-finansowe wykluczają taką możliwość. W takiej sytuacji korzystne wydaje się być znalezienie odpowiedniego kompromisu. Ważne jest, aby osoby biorące udział w badaniach nie tylko wyrażały chęć udziału w danym przedsięwzięciu, ale również czuły się współodpowiedzialne za ewentualne zmiany, które będą konsekwencją ich działań. Dobrowolność wyraża się także przez brak ingerencji zewnętrznych czynników, które wpływają na badania. Żadna instytucja nie powinna oczekiwać konkretnych wyników badań. Nie oznacza to oczywiście, że organizacje finansujące projekty nie mają prawa dyskusji w ramach realizowanego projektu. W ramach badań w działaniu nie powinna jednak wystąpić sytuacja, w której instytucja narzuca charakter i rodzaj zmian. Sami uczestnicy powinni

decydować o kierunku i rodzaju zmian, które ma przynieść projekt.

Ostatnia, trzecia cecha charakteryzująca badania oparte na współpracy, związana jest ze wspominaną powyżej zmianą. Nie ulega wątpliwości, że dyskusja związana z możliwością dokonywania przez antropologa zmian w badanym przez nich samych środowisku jest tematem, który żywo interesuje wielu antropologów [8]. Niewątpliwie projekt dokonania zmian w ramach badań w działaniu, wyróżnia wyraźnie takie podejście od innych perspektyw antropologicznych. Ważne wydaje się być jednak precyzyjne określenie charakteru takich zmian. Nie mam tu na myśli podejścia, w którym antropolodzy na gruncie teoretycznym wypracowują pewien model przemian, a następnie starają się wcielić go w życie. Taka sytuacja wyróżnia badania stosowane, które

lokowane są w funkcjonalizmie i realizowane w paradygmacie pozytywistycznym, ujmują relację hierarchicznie. Teoria jest tu czymś nadrzędnym i głównym. To z niej wyprowadza się koncepcje i procedury działań. Badani – najczęściej eksperymentalnie – służą ich (tychże wyprowadzonych z teorii procedur) empirycznej weryfikacji. Uczestnicy badań (…) *pozostają obiektami odgórnie zaplanowanych i przeprowadzonych przez zewnętrznych badaczy-eksperymentatorów badań, których wyniki są następnie wdrażane w miejscu, gdzie toczy się ich życie* [9, s. 13–14].

Zmiany, które charakteryzują badania w działaniu mają charakter partnerski. Ich wypracowanie możliwe jest tylko i wyłącznie w ramach współpracy z lokalną społecznością. Dodatkową wartością wprowadzenia zmian jest fakt, że powinny mieć one pozytywny wpływ na wszystkie zainteresowane społeczności. Oznacza to, że działając wraz z lokalną społecznością na rzecz konkretnych zmian powinno się zwracać szczególną uwagę, aby nie szkodzić innym społecznościom [10, s. 14].

W trakcie realizowania badań w działaniu, może wystąpić sytuacja, w wyniku której nie zostaną osiągnięte wymierne korzyści. Nie dojdzie do przemian, które pierwotnie zakładano. Warto jednak zauważyć, że w takim wypadku może zostać wypracowany pewien „model zmian", który w przyszłości spotka się z zainteresowaniem, na przykład lokalnych władz. W takich sytuacjach uczestnicy badań w działaniu dysponują siłą argumentów, które zostały przez nich wypracowane w trakcie trwania danego projektu. Przykładowo, badania, które zakładają rozwiązanie konfliktu między dwoma grupami na danym terenie niekoniecznie muszą dostarczyć gotowych rozwiązań problemu, ale mogą stworzyć pewną płaszczyznę do dialogu w ramach badań, co w przyszłości może zaowocować rozwiązaniem nieporozumień [11, s. 810].

Po określeniu najważniejszych cech charakteryzujących współpracę występującą podczas badań w działaniu chciałbym wskazać na przykład zastosowania tego typu podejścia w praktyce. Takie możliwości dają projekty realizowane przez organizacje, których głównym celem jest zacieśnianie relacji między młodzieżą z różnych krajów. Szczególnie mam tu na myśli wszelkie projekty adresowane do organizacji pozarządowych, szkół, uniwersytetów. Ważny jest jednak charakter organizacji finansujących takie inicjatywy Nie

skupiam się na projektach, które działają „na rzecz" państwa, podporządkowując się odgórnie narzuconym zasadom realizacji projektu. Ważne jest również to, że organizacje najczęściej nie finansują konkretnego projektu badań w działaniu. Uważam, że badania w działaniu są metodą, która może być wykorzystana do realizacji tego typu projektów.

***

Przykład, na którym chciałem się teraz skupić, wskazuje na to, że główny temat konferencji – „kuchnia" rozumiana jako różnego rodzaju czynności, które towarzyszą gotowaniu są praktykami, które dają duże możliwości zastosowania w różnego rodzaju projektach. Omawiane w dalszej części artykułu przedsięwzięcie zostało zrealizowane w ramach programu Młodzież w działaniu w czerwcu 2012 roku przy współpracy czternastu studentów z Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego oraz dziesięciu Mołdawian z jednej z organizacji pozarządowej na terenie Mołdawii.

Polscy studenci wraz z grupą Mołdawską zdecydowali się na zrealizowanie projektu, którego głównymi celami były: integracja młodzieży, wskazanie roli różnorodności i odmienności w innych kulturach oraz wskazanie istotnych cech charakteryzujących Unie Europejską. Takie działanie jest tym bardziej pożądane, że Mołdawia jest jednym z najbardziej ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej państw poradzieckich. Metodą, która mogła pozwolić na osiągnięcie zakładanych celów było wspólne przygotowywanie posiłków. Czynności wspólnie wykonywane w kuchni nie tylko zintegrowały grupę, ale przy okazji, pozwoliły na zrealizowanie pozostałych zamierzeń projektu. Dyskusje na temat potraw połączone z tłumaczeniem szerokiego kontekstu związanego z ich przygotowywaniem stanowiły punkt odniesienia dla wskazania na różnorodność i odmienność innych kultur. Potrawy pochodzące z różnych części Europy mogły również stanowić przyczynek do dyskusji o wartościach charakterystycznych dla poszczególnych krajów Europy Zachodniej, a z drugiej strony o tym co jest kluczowe dla Mołdawian. Z perspektywy przeprowadzonego projektu należy stwierdzić, że „kuchnia", która była głównym tematem projektu nie była jednocześnie jedynym priorytetem całego przedsięwzięcia. To jednak gotowanie pozostało ważnym elementem podczas realizacji inicjatywy. Wielokrotnie kwestie związane ze sposobem przygotowywania potraw, wykorzystywanymi składnikami, prowokowały do rozmów na temat różnic i podobieństw kulturowych.

Celów a także przebiegu samego projektu nie chcę szerzej analizować, ponieważ nie ma to większego związku z artykułem. Swoją uwagę w większym stopniu skupię na wykorzystanej w ramach projektu metodzie. Istotne wydaje się być to, w jaki sposób, czynności wspólnie wykonywane w kuchni mogły zostać wykorzystane do realizacji konkretnych badań w działaniu i jakie wynikały z tego korzyści.

Czynności mające związek z gotowaniem charakteryzują się jedną, podstawową zasadą, która ma również główny wpływ na charakter tego typu projektów. Cechą tą jest chęć osiągnięcia wspólnego celu przy podejmowaniu

się kolejnych działań. Takie nastawienie zakładało konieczność stałego dialogu między uczestnikami badań. Wspólne przygotowywanie posiłków nie tylko integrowało samych uczestników, ale również pozwoliło na wyrażanie różnorodności kulturowej dzięki poznaniu odmiennych przyzwyczajeń kulinarnych. Inną, ważną cechą wyrażającą się w tego typu inicjatywach jest ich otwartość. Wspólne przyrządzanie posiłku na świeżym powietrzu, wzbudzało zainteresowanie pośród lokalnej społeczności. Przygotowane przez uczestników projektu potrawy były jedzone wspólnie w trakcie wieczornego festynu. Dzięki temu możliwa była sytuacja, w której lokalna społeczność sama weszła z nami w interakcje. Nikt nikogo w żaden sposób nie motywował do rozmowy. Taka sytuacja wskazuje na kolejną istotną wartość badań w działaniu, którą jest nieprzewidywalność. W trakcie gotowania i realizowania działań między samymi uczestnikami równie wartościowe było to, co wynikało ze spontanicznej reakcji lokalnej społeczności. Wspólne przygotowywanie pożywienia w czasie trwania projektu było sytuacją, w której mogło dojść do niewymuszonej w żaden sposób interakcji.

To właśnie spontaniczność może okazać się główną wartością wielu badań w działaniu, dlatego że dzięki niej możemy dowiedzieć się o konkretnych problemach od samych zainteresowanych. Idealną sytuacją byłoby, gdybyśmy w jednej chwili, w porozumieniu z lokalną społecznością, zdołali wypracować pewien model rozwiązań konkretnych problemów, który mógłby zostać zaproponowany dzięki naszej obecność. W praktyce może okazać się to trudne do zrealizowania. Przyczyny mogą wynikać z ograniczeń czasowych lub finansowych. W związku z tym nawet jeśli nie jest możliwe przygotowanie konkretnego rozwiązania, to można zastanowić się, w jaki sposób nasze badania mogą stać się „iskrą" do tego, aby już po wyjeździe problem został wyjaśniony w ramach lokalnej społeczności [12, s. 810]. Należy oczywiście pamiętać o tym, aby wszelkie rozwiązania były realizowane na poziomie dialogu i wspólnego porozumienia.

Niewątpliwie tego rodzaju projekty mają korzystny wpływ na lokalną gospodarkę, co w przypadku bardzo biednej Mołdawii ma duże znaczenie. Dodatkowo uczestnicy mieli okazję do poznania zupełnie innych realiów. Jak już zostało wspomniane, Mołdawia aspiruje do nawiązania bliskich kontaktów z Unią Europejską. Tego typu inicjatywa pozwoliła na zapoznanie się, przez same społeczeństwo, czym tak naprawdę jest Unia Europejska, jakie są jej wady i zalety. Dzięki temu Unia przestała być kategorią znaną głównie z przemówień politycznych, ale stała się czymś, co można było bezpośrednio poznać przez samych członków społeczeństwa. Antropolodzy mieli okazję do zapoznania się z miejscowymi realiami. W ramach działań związanych z projektem kontakt z lokalną społecznością był prostszy. Ułatwiło to zbieranie materiału w trakcie zwykłej rozmowy, a nie podczas typowego wywiadu terenowego. Efektem tego są inspiracje badawcze a także powstające artykuły opisujące, na przykład kuchnię mołdawską [13].

Czy takie badania możemy określić jako badania antropologiczne?

Uważam, że tak. Nie zakładam, że antropologia powinna skupić się głównie na tego typu inicjatywach, które wymagają od badacza osobistego zaangażowania. Uważam jednak, że antropolog posiada doskonałe zaplecze do tego, aby realizować właśnie podobne projekty. Szczególnie mam tu na myśli poszanowanie dla różnorodności, zrozumienie roli inności, czy świadomość tego, że pewne elementy, które sprawdzają się w jednym środowisku niekoniecznie muszą odpowiadać w środowisku charakteryzującym się inną kulturą. Kolejną cechą, w pewnym sensie, uprzywilejowującą antropologa do realizowania projektów tego typu, jest jego bezinteresowność. Oznacza to, że nawet jeśli projekt finansowany jest przez zewnętrzne źródła to antropolog za wszelką cenę nie będzie starał się, w ramach realizowanego przedsięwzięcia wpływać na społeczność w sposób zgodny z interesami danej instytucji[1].

Zmiany wynikające ze współpracy pomiędzy partnerami realizującymi projekt uważam za korzystny element badań, ponieważ są one wypracowywane na płaszczyźnie dialogu. Na każdym etapie badań ściśle współpracowały wszystkie osoby, które wyrażały podobną chęć dokonania pozytywnych zmian. W związku z tym nie było zagrożenia, że wypracowane przemiany nie będą odpowiadały lokalnej społeczności. Uważam, że w całej interdyscyplinarności nauki antropologicznej znajduje się również miejsce na badania w działaniu, które integrują w sobie poznanie i zmianę warunków życia lokalnych społeczności. Dodatkowo uważam, że w tego typu projektach bardzo korzystne jest wykorzystywanie wszelkich metod zakładających współpracę między uczestnikami. Wszelkie czynności związane z gotowaniem uważam za doskonałą metodę do realizacji tego typu działań.

1. M. Hammerslay, P. Atkinson*, Metody badań terenowych,* tłum. S. Dymczyk, Poznań 2000.
2. M. Hammerslay, P. Atkinson*, Metody badań terenowych,* tłum. S. Dymczyk, Poznań 2000.
3. M. Hammerslay, P. Atkinson*, Metody badań terenowych,* tłum. S. Dymczyk, Poznań 2000.
4. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, *Przedmowa*, tłum. K. Podemski, [w:] *Metody badań jakościowych,* red. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, Warszawa 2010.
5. A. Posern-Zieliński, *Antropologia stosowana*, [w:] *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa-Poznań 1987.
6. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, *Przedmowa*, tłum. K. Podemski, [w:] *Metody badań jakościowych,* red. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, Warszawa 2010.
7. Zob. B. D. Gołębniak, H. Červinková, *Wstęp*, [w:] *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane*, red. B.F. Gołębniak, H. Červinková, Wrocław 2010.
8. *Antropologia zaangażowana*, red. Z. Libera, Kraków 2010.
9. B. D. Gołębniak, H. Červinková, *Wstęp*, [w:] *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane*, red. B.F. Gołębniak, H. Červinková, Wrocław 2010.
10. 9. B. D. Gołębniak, H. Červinková, *Wstęp*, [w:] *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane*, red. B.F. Gołębniak, H. Červinková, Wrocław 2010.
11. S. Kammis, R. McTaggart, *Uczestniczące badania interwencyjne. Działanie komunikacyjne i sfera publiczna*, [w:] *Matody badań jakościowych,* red. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, Warszawa

1 Nie ulega wątpliwości, że w historii antropologii antropolodzy wielokrotnie angażowali się w interesie danego państwa czy instytucji. W tym przypadku odwołuję się jednak do nurtu badań w działaniu, w którym z założenia projekt realizowany jest w porozumieniu z lokalnym partnerem, a nie na rzecz zewnętrznego podmiotu.

2010.
12. S. Kammis, R. McTaggart, *Uczestniczące badania interwencyjne. Działanie komunikacyjne i sfera publiczna*, [w:] *Matody badań jakościowych,* red. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, Warszawa 2010.
13. Zob. R. Bandyga, *Z wizytą w Gagauzii… O specyfice narodowościowej i kulinarnej Gagauz Yeri*, „Spojrzenie na Wschód", 3 (6), 2012.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ УНІВЕРСУМ

Сковронський Богдан Володимирович
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри дизайну та реклами
НПУ ім. М.П. Драгоманова
bogdan.skovronskij@yandex.ru

«Образ» є категорією, що традиційно пов'язується із відображенням дійсності у свідомості людини. В даному сенсі існує значна кількість визначень поняття образу в рамках філософії, естетики та психології. Зокрема, образ визначається як «суб'єктивна картина світу» [2], «знакова система» [6], «універсальний носій інформації» [1]. Проте мистецькі феномени, що існують в контексті сучасної культури (серед яких мультимедіа синтез, сценічний синтез, кліп-культура та реклама) засновані на взаємодії і взаємовпливах різних видів мистецтва, а отже, і різних типів образу, спонукають до переосмислення уявлень про образ, які склалися в рамках окремо взятих наукових дисциплін. Виникає необхідність осмислення образу як метахудожнього і метакультурного феномену. Основною проблемою, що актуалізується у зв'язку зі сказаним є проблема трансформування інформації, переструктурування одного типу інформації в інший. Дана проблема є актуальною як з точки зору перекодування між різними типами модальностей сприйняття в плані дослідження синтетичного, полімодального образу, так і в рамках окремо взятої модальності і окремого різновиду мистецтва в плані трансформації, яка відбувається зі змістом при створенні образу та його сприйнятті. Зокрема, це проблема трансформації реальної дійсності в умовну дійсність образу і проблема заміщення першої останньою.

Мистецтво використовує образи в якості засобу комунікації із реципієнтом. Цей факт не викликає сумніву. Проте за функцією образу в мистецтві криється певна двозначність. З одного боку, образ виконує функцію заміщення, тобто виступає замість зображуваної речі в якості її «двійника» або моделі за якою можна дізнатися про вигляд зображуваного в реальності. В цьому виявляється семіотична функція образу. Проте з іншого боку, сам образ теж може виступати як самодостатня річ, наділена власною реальністю.Так, в найпростішому

натюрморті з фруктами можна побачити, наприклад, достовірне зображення фруктів, але цей візуальний факт сам-по собі навряд чи може бути предметом естетичного інтересу. Те саме можна сказати і про будь-який інший жанр: пейзаж, портрет і т.п. Естетичне зацікавлення викликає не зображена в натюрморті річ – фрукти, а саме образ, в якому ця річ зображена, тобто не повсякденна реальність речі, а навпаки те, що виводить дану річ із звичного контексту і поміщає в новий, незвичний контекст, в якому вона не втрачаючи свого звичного вигляду сприймається незвично, ніби набуваючи нового вигляду. Таким контекстом є зображення як спосіб буття образу у візуальних мистецтвах.

В контексті сказаного, можна розглянути і різницю між «видом» речі та її образом. «Вид» – це відношення між реальним (зображуваним) предметом і його зовнішніми ознаками відтвореними у зображенні. Таке відношення має на меті лише достовірно відобразити предмет, передати його реальність, тобто показати схожість між зображенням і предметом як очевидну. Достовірність – це очевидність безпосередньої даності: удостовіритись, означає побачити на власні очі. Образ, натомість, – це відношення між зовнішнім виглядом і сутнісними силами свідомості: її очікуваннями, прагненнями, сподіваннями, потребами, бажаннями, які потребують здійснення. Формою такого здійснення стає віра, яка реалізується насамперед як віра в зображене, тобто в присутність у зображенні, складеному із плям і ліній самого зображеного предмету. Якщо достовірність – це очевидність наявного, то віра – це впевненість, яка не потребує безпосередньої даності.

Так, при споглядані образу (напр. натюрморту, пейзажу і т.п.) нас не хвилює чи дійсно існують зображені предмети, кому вони належать, навіть наскільки вони схожі зі своїми дійсними прототипами. Всі такі і подібні їм питання відходять на другий план, зв'язки з дійсністю редукуються як такі, що не мають значення. Достатньо лише досвіду, який говорить про те, що дані предмети можуть бути саме такими як вони зображені, і переконаності в тому що ці предмети існують. В якості актуального і важливого, при цьому, сприймається лише тут і зараз наявне – двовимірна площина з даним на ній в плямах і лініях зображенням та репрезентована ним реальність. Саме остання набуває значення єдиної у своєму роді дійсності: натюрморт із фруктами на скатертині, гора Сен-Віктуар, обличчя з фаюмського портрету, воїни на грецькому рельєфі чи на скіфській пекторалі – все це реальності, які живуть з моменту створення власним самоцінним життям, яке живиться лише досвідом і вірою. Даність образу приймається як абсолютна (у феноменологічному значенні слова). Феноменологічна редукція, в даному сенсі, виступає як необхідний засіб естетичної ізоляції – відділення реальної дійсності від дійсності образу. Як стверджує В. Кебуладзе, «світ, який відкривається в цьому позбавленому наївності погляді (йдеться про відмову від природної настанови – Б.С.) – не статичний світ, а світ, що виникає <…> в інтенційних актах його конституювання, <…> цей світ і є світом нашого досвіду в найширшому розумінні цього слова» [4, с.28].

Значення ключового чинника, при цьому, набуває феномен бачення. Останнє є конкретизацією мотиву, тобто бажання бачити в зображеному образ

того чи іншого предмету. Такий мотив не може бути аморфним (це зрозуміло вже з того, що мова йде про конкретизацію), він вимагає визначення і визначається через покладання мети, формулювання змісту зображення. Це означає осмислення тієї чи іншої конфігурації плям і ліній на площині як зображеного, даного через опосередкування цих плям і ліній предмету. Мова, таким чином, йде про інтерпретацію. Бачення образу, з даної позиції, це не що інше як візуальний аналог інтерпретації – «підлаштовування», узгодження того, що ми бажаємо побачити в зображенні (і в чому переконані, виходячи з досвіду) із тим, що дійсно зображено. Якщо для утворення образу необхідна кореляція досвіду і віри, якщо матеріалом для цього виступає зображення, а місцем здійснення кореляції є свідомість, то феномен бачення можна назвати корелятом. В описаній схемі не вистачає лише однієї ланки – посередника, засобу при допомозі якого відбувається сам процес кореляції, тобто «зустріч» досвіду і віри.

Досвід потребує об'єктивації, тобто усвідомлення, а отже виникає потреба носія, за посередництвом якого досвід передається і закріплюється, адже лише в такому випадку він може бути застосований свідомістю. За Дж. Ділі, річ не зведена до переживання існує окремо від людської думки – фізично або реально. Натомість, річ вже випробувана на досвіді, а тим самим і усвідомлена, – стає об'єктом. Об'єкт, таким чином, – це річ, яка існує в досвіді, а точніше, «набуває існування відповідно до досвіду». Закріплюючим засобом, при цьому, виступає знак як «патерн», «згідно з яким речі та об'єкти переплітаються, аби утворити тканину досвіду» [3, с.109]. Отже, саме знак об'єктивує досвід, виражає його, роблячи «доступним через деяку чуттєву модальність» для розуміння [3, с.110]. Такою «чуттєвою модальністю» в нашому випадку є зображення, яке об'єктивує візуальний досвід, репрезентуючи його через «вид» зображеної речі. Зображення, при цьому, стає носієм досвіду або «знаком-носієм», за термінологією Дж. Ділі [3, с.107]. «Знак-носій» не є останньою ланкою семіозу, він лише встановлює відношення між означуваним і знаковим засобом (сигніфікатом), які ще потрібно інтерпретувати. Це лише «патерн», тобто схема відношення, яку ще потрібно наповнити змістом. Таким змістом стає ідея, про яку, в даному відношенні, можна говорити у двох значеннях: як ідею самого образу та ідею зображеної речі. Якщо в останньому випадку мова йде про ідею «чого» – зображеного, репрезентованого об'єкту зміст якого об'єктивує і до віри в який спонукає дана ідея, то в першому випадку слід говорити про ідею «того як» – того яким чином здійснено саму репрезентацію. Мова йде про ідею вираженого та ідею вираження, їх співвідношення та взаємовідповідність. Саме в даному відношенні О. Лосєв говорить про «адеквацію» образу і праобразу, яка є наслідком «двоякості» художньої форми явленість якої завжди є відношенням того «що» явлено, і того «як» або «яким чином» це явлено. При цьому, О. Лосєв недвозначно дає зрозуміти, що «художня форма» це насамперед ідея, тобто адекватність змісту і його розуміння, і саме в такій адекватності полягає специфіка «художності» даної форми [5].

Чи не найкращою ілюстрацією до сказаного є серія видів гори Сен-Віктуар, П. Сезанна. В даному випадку ми маємо один і той же прототип – пейзаж гори

і поля перед нею, які зображені з аналогічного або взагалі ідентичного ракурсу. Різними є лише образи, в яких постає даний пейзаж. В чому полягає еволюція даних образів, якщо не в еволюції ідеї самого вираження? Якщо це так, тоді виникає питання: в чому переконує така ідея? І в чому полягає її мета? В будь-якому випадку, достовірність зображення не є тут метою. Ідея репрезентує не гору і її околиці, а сам спосіб зображення або *бачення*, тобто остання акцентує не дійсну реальність пейзажу, а намагається переконати в реальності саме таким чином зображеного пейзажу. Той факт, що існує реальний об'єкт – гора Сен-Віктуар, теж репрезентується даним зображенням, але ця реальність (вірніше,ідеящо її презентує) не є домінуючою. Художника цікавить не вигляд гори в дійсності, а її образ – бачення, реалізоване в певній ідеї побудови зображення.

Отже, можна сказати, що образність починається тоді, коли знаково-позначувальні відносини інтерпретуються, тобто коли зображення не задовольняється простою фіксацією візуального досвіду, а зображує цей досвід в контексті певного бачення, яке завжди полягає в способі зображення, а отже, в ідеї, що обумовлює принцип даного бачення і зображення.Якщо інтерпретація – це загальне поняття, яке лише характеризує осмислення знакових відносин у контексті певної ідеї, то інтерпретант є чинником, який фіксує результат інтерпретації, тобто те розуміння – судження або погляд, до якого приходить художнє осмислення зображуваного об'єкту.Таким чином, можна сказати, що саме інтерпретант стає визначальним чинником семіозу в мистецтві, певним «маркером», який вказує на «художність» зображення та презентує естетичну якість комунікації.

Література

1. Бычков В.В. Эстетика: учебник / В.В. Бычков. – М.: КНОРУС, 2012. - 528 с.
2. Величковский Б.М. Образ // Общая психология: словарь / Б.М. Величковский. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – С. 201.
3. Ділі Дж. Основисеміотики / Дж. Ділі. – Львів: Арсенал. – 232 с.
4. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду / ВахтангКебуладзе. Відп. ред. А. Лой. – К.: Дух і літера, 2011. – 280 с.
5. Лосев А.Ф. Диалектика художественной формы // Форма - Стиль - Выражение / А.Ф. Лосев. – М.: Мысль, 1995. С. 5-296.
6. Спиркин А.Г. Образ // Философский энциклопедический словарь / А.Г. Спиркин. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – С. 446.

РОЗВИТКУ ОРФОГРАФІЧНОЇ ПИЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ

Степанюк Діана Борисівна
студентка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
stepanyk.diana.borisovna@gmail.com
Науковий керівник -
канд. філол. наук Волошина В.В.

Одна із складових загальної культури мовлення людини є її орфографічна та пунктуаційна грамотність.

Актуальністьпроблемирозвитку орфографічної пильності молодших школярів як засобу розвитку писемної культури мовлення полягає у важливості відображення залежності культури мовлення учнів від їхньої орфографічної грамотності. Від того, як будуть сформовані ази орфографічної грамотності на початковому етапі навчання, багато в чому залежить подальше успішне навчання учнів та рівень їхньої культури мовлення. Потрібно розуміти не тільки загальні підходи до питань навчання орфографії, а й враховувати специфіку кожної системи, програми, підручника.

Орфографія — один із найважчих розділів мовознавства, тому виробити навички грамотного письма в учнів педагогам особливо складно.

Однією із причин великої кількості орфографічних помилок у письмових роботах учнів, вважають розрив між теоретичними знанням та уміннями й навичками, тобто вони не вміють зовнішні дії переносити у внутрішній, розумовий план. Учителі переконуються, що школярі, добре знаючи правила, уміють наводити приклади, але під час виконання письмових робіт не бачать орфограм, не можуть застосувати правило на практиці. Отже, у дітей відсутні орфографічна пильність та навички самоконтролю, вони пишуть на слух, як чують.

Оволодіння орфографією — важливий елемент загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи. Підвищення рівня їхнього мовленнєвого розвитку на що звертається особлива увага в сучасній школі повинно супроводжуватися удосконаленням орфографічної грамотності, оскільки сформованість в учнів орфографічних навичок справляє позитивний вплив на їхній загальний мовленнєвий розвиток [2].

Навчання орфографії завжди було в центрі уваги вчених як минулого століття, так і сучасності. В їхніх працях простежуються два напрями: граматичний, представниками якого є: Буслаєв Ф.І., УшинськийК.Д., Богоявленський Д.М.,Гвоздєв О.М.,Приступа Г.Н., Разумовська М.М. та ін. та антиграматичний, представниками якого є: Афанасьєв П.О., Флеров

В.А. та ін.

Представники яких, по-різному розглядають механізми формування орфографічної грамотності. Перші вважають, що становлення грамотного письма відбувається завдяки мисленню, отже, методика повинна будуватися на вивченні й усвідомленні граматичних правил і способів виконання дій з ними. На думку других, психологічними механізмами грамотності є різні аналізатори, робота яких забезпечує запис і збереження в пам'яті орфографічно правильного образу слова. Значить, природа даної навички не залежить від знання правил і, таким чином, від мислення[3].

Проблемі формування орфографічної грамотності в молодих школярів присвячені праці багатьох вітчизняних педагогів. Ряд учених вважає, що орфографію слід вивчати на основі граматики, що саме свідоме знання правил забезпечує міцні навички грамотного письма.

Орфографічна грамотність учнів — це актуальна проблема, що стоїть перед школою протягом усього історичного розвитку. Але, незважаючи на це, вона дотепер не вирішена й навряд чи може бути вирішена остаточно.

Причина недостатньої грамотності учнів криється не тільки в труднощах орфографії, але й у невмінні учнів застосовувати правила при написанні слів, у невмінні бачити орфограму. Тому одним з головних напрямків роботи у вивченні язиків вважається формування міцних навичок грамотного письма.

Орфографічна пильність — це вміння позиційно оцінювати кожен звук слова, тобто розрізняти, який звук в сильній позиції, а який в слабкій. Отже, який однозначно вказує на букву, а який може бути позначений різними літерами при однаковому звучанні. Орфографічна пильність — це вміння виявляти звук, що знаходиться в слабкій позиції. Орфографічна пильність розвивається поступово, в процесі виконання різноманітних вправ, що забезпечують артикуляційне, слухове, зорове сприйняття і запам'ятовування орфографічного матеріалу [1].

Мова і культура перебувають в одній понятєвій площині і як духовні вартості органічно пов'язані між собою. Слово культура (від лат. cultura— догляд, освіта, розвиток) означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, які створило людство протягом своєї історії. Мова — це прояв культури. Плекаючи мову, дбаючи про її розвиток, оберігаючи її самобутність, ми зберігаємо національну культуру.

Культура мови — галузь мовознавства, що займається утвердженням (кодифікацією) норм на всіх мовних рівнях. Використовуючи відомості історії української літературної мови, граматики, лексикології, словотвору, стилістики, культура мови виробляє наукові критерії в оцінюванні мовних явищ, виявляє тенденції розвитку мовної системи, проводить цілеспрямовану мовну політику, сприяє втіленню норм у мовну практику. Культура мови має регулювальну функцію, адже пропагує нормативність, забезпечує стабільність, рівновагу мови, хоча водночас живить її, оновлює.

Вона діє між літературною мовою і діалектами, народно - розмовною, між усною і писемною формами [3].

Отже, з аналізу психолого-педагогічної, а також методичної літератури випливає висновок про те, що в основі утворення орфографічних навичок лежить поступове формування правописних умінь, що складаються з певних орфографічних дій, виконання яких забезпечується системою вправ. Міцність навичок залежить від рівня свідомості в процесі їх набуття, чому сприяє розвиваючий тип навчання, і спеціальні або специфічні принципи зв'язку орфографії з різними розділами української мови, зокрема граматикою.

Література

1. Боженко С.Ефективні методи та прийоми навчання орфографії й пунктуації...// Українська мова та література.- 2013.№6 .- С.4-10.
2. Логачевська С. Диференційовані завдання з розвитку мовлення для 2 класу// Почат. школа.-2008.-№3-с.13-19
3. Митник О. Технологія формуваннякультуримисленнямолодшого школяра. // Початкова школа.-2007.-№7.-с.23-27 Навчання.-Тернопіль: Астен,2005.-с.352

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ

Ткаченко Катерина Олександрівна,
асп., КНУ ім. Т. Шевченка
ms.katerina@ukr.net

Науковий керівник –
канд. філос. наук, доц. В.В.Єфіменко

Ця досить стисла робота є продовженням дисертаційного дослідження, яке має на меті виявити витоки формування адвокатської таємниці в країнах Європи задля осмислення подібних засад юридичної діяльності на теренах України.

Адвокат може виступати захисником інтересів різних соціальних груп, що мають на меті внести зміни до чинного законодавства, політики управління або привернути увагу громадськості до якого-небудь питання. Представляється також, що в цих випадках адвокат має право коментувати хід розгляду справи. Адвокат повинен уникати таких тверджень або пропозицій з приводу зміни судової системи, які можуть призвести до

дискредитації як самого адвоката, так і всієї юридичної професії та системи правосуддя в очах суспільства. У зв'язку з цим особливе значення в правовій державі займає право особистості на отримання саме кваліфікованої юридичної допомоги.

Вирішення цього завдання неможливе без забезпечення конфіденційності відношень між адвокатом та його довірителем. Довіра – це принципове питання стосунків. Адвокатська таємниця є досить специфічною ознакою, можна навіть сказати, - відмітною особливістю адвокатської діяльності хоча б тому, що маючи впродовж усієї історії свого існування нормативний та етичний характер, правове врегулювання вона отримала лише кілька століть тому. Саме тому однозначного визначення терміну «адвокатська таємниця» ані в юридичній, ані в етичній літературі немає. З огляду на це, «робочим» визначенням для цієї роботи є наступне: адвокатська таємниця представляє собою стан заборони доступу до інформації, яка складає її зміст, через посередництво встановлення спеціального правового режиму.

Національною радою адвокатури (Le Conseil National des Barreaux), створеною з метою обєднання та представлення інтересів усіх адвокатів Франції, укладено єдиний кодекс, на основі якого розробляються внутрішні регламенти кожної колегії адвокатів. Наприклад, внутрішній регламент паризької колегії адвокатів (Reglement interieur de Barreau de Paris) закріплює два поняття, які стосуються предмету адвокатської таємниці, - безпосередньо поняття «адвокатська таємниця» у ст. 2 та поняття «конфіденційність» у ст. 3 [1]. З цього можна зробити висновок, що окрім стосунків «адвокат-довіритель», правила адвокатської професії у Франції також регламентують стосунки «адвокат-адвокат», що репрезентують функціонування в юридичному словнику самостійних елементів адвокатської діяльності – «конфіденційність» та «правовідношення».

На відміну від Німеччини, законодавство якої не конкретизує перелік даних, які складають адвокатську таємницю, відносячи до неї усі відомості, які адвокат дізнався під час здійснення своєї професійної діяльності, - у Франції перелік даних, що складають адвокатську таємницю, наведений у п. 2 ст. 2 Reglement interieur de Barreau. Ще з часів класиків французької юриспрунденції XIX ст. етичною догмою, незмінним постулатом лишилось те, що адвокат у Франції не може бути звільнений від обов'язку збереження адвокатської таємниці ані своїм клієнтом, ані будь-яким з органів влади. Законодавче регулювання адвокатської таємниці у Франції підкреслює, що адвокатська таємниця, встановлена в інтересах всього суспільства, має загальний характер та абсолютність, є гарантією справедливого правосуддя та права на кваліфіковану юридичну допомогу [4; С. 7]. З цього випливає, що адвокатська таємниця є необхідною умовою не лише адвокатської діяльності, але й правосуддя в цілому. Як і в Німеччині, у Франції передбачена кримінальна відповідальність за порушення адвокатської таємниці. Однак норми французького кримінального права буквально зобов'язують адвоката

доносити на свого клієнта в деяких особливих випадках.

На думку багатьох французьких адвокатів, подібний підхід повністю суперечить їх професійній етиці (зокрема - Reglement interieur national et regles deontologiques connexes du barreau de Paris) і завдає суттєвої шкоди довірі у стосунках адвоката й підсудного. Серед законів, спрямованих проти адвокатської таємниці, варто пригадати статтю 226-14 Кримінального кодексу Франції, який зобов'язує осіб, які з огляду на свою професію дізнаються про таємницю насильства над неповнолітніми, заявляти про всі відомі їм випадки. Це положення розповсюджується як на працівників медичних установ, так і на юристів. Схожі, але ще більш жорсткі з точки зору кримінального кодексу норми, які стосуються відмивання грошей та тероризму, на думку більшості сучасних дослідників, «підточують» абсолютність принципу конфіденційності та не сумісні з нормами адвокатської етики.

В системі права України адвокатська таємниця розглядається переважно як морально-етична проблема на рівні самоврядних структур адвокатури. Відсутність достатніх науково-теоретичних досліджень з проблем адвокатської таємниці, невизначеність статусу адвокатури як в системі інституту захисту, так і власне правосуддя, ведуть до неврегульованості правового статусу адвокатської таємниці.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», збереження адвокатської таємниці є професійним обов'язком адвоката. Згідно до статті 22 згаданого закону, адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відомою адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [2; С. 22.]. Прослідковується досить пряме наслідування французьких традицій щодо цього питання, оскільки змістом адвокатської таємниці визнаються не тільки відомості, що стали відомі адвокату від особи, яка звернулася до адвоката за наданням правової допомоги, але й ті, які адвокат отримав від родичів цієї особи, або з інших джерел під час виконання своїх професійних обов'язків. Адвокатська таємниця є видом професійної таємниці, додержання якої є однією з гарантій успішної діяльності адвоката, пов'язаної із захистом прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю, тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката,

його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено право на заняття адвокатською діяльністю .Деякі вітчизняні дослідники схиляються до того, що заборона допитувати як свідка про відомості, що становлять адвокатську таємницю, має розповсюджуватись не лише на самого адвоката, його помічника, посадових осіб і технічних працівників адвокатських об'єднань, але й на перекладача, який був присутній під час конфіденційних побачень адвоката з клієнтом, а також здійснював переклад документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення.

Адвокатська таємниця як правове явище є одним з найважливіших інститутів, що визначає співвідношення інтересів особистості, суспільства та держави, приватного та публічного права, підстави та межі втручання держави у недержавну сферу, а також ступінь інформаційної захищеності. За таких умов висновки, зроблені юристами та філософами щодо основних принципів адвокатської таємниці, набувають ще більш вагомого характеру.

Список використаної літератури:

1. Reglement interieur du Barreau de Paris / Date de notre dernière mise à jour : 18 avril 2017 // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.avocatparis-bdd.org/ribp.htm

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17.

3. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло; Перевод с французского; Издание Н.П. Шубинского. – М.: Высочайше утв. Т-во Скоропечатни А.А. Левенсон, 1894. – XVI, 98 с.

4. Сидорова И. Адвокатская тайна. Брешь в стене абсолюта (Понятия сущности и пределов адвокатской тайны во Франции меняются вместе с развитием общества) / И. Сидорова. // Новая адвокатская газета. – №20 (061), октябрь 2009 г. – С. 6-9.

УЯВЛЕННЯ ПРО СІМ'Ю У ДОРОСЛИХ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ

Фалінська Тетяна Олександрівна
студентка НПУ ім. М.П. Драгоманова
(м. Липовець)
r_tanyushka@mail.ru

Науковий керівник -
Кучеренко Єгор Валерійович
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
НПУ імені М. П. Драгоманова

Основою для формування сім'ї, сімейного життя є шлюб як санкціонована суспільством форма стосунків. Для кожної дорослої людини шлюб означає збагачення, наповнення свого життя новим значенням і змістом. Молоді люди вірять в те, що життя стане кращим, цікавішим після того, як вони візьмуть шлюб. Такі сподівання лежать в основі сім'ї, яку вирішили створити двоє [2, с.20]. Але, на жаль, ці сподівання можуть не справдитись і подружжя може принести розчарування, якщо люди вступали у шлюб не підготовлені психологічно, а х уявлення про сімейне життя були не достатньо сформовані.

Більшу частину свого життя людина росте і виховується в родині, спостерігає за поведінкою своїх батьків. Яким буде сімейне життя в майбутньому у багатьох випадках залежить, від уявлень, які склалися про сім'ю у дитячі і юнацькі роки до моменту створення своєї власної сім'ї. Молодих людей неможливо вважати підготовленими до шлюбу, якщо в них не сформовані чіткі уявлення про те, для чого вони одружуються, чого чекають від майбутньої сім'ї, які сімейні відносини хотіли б побудувати, які обов'язки покладає на них шлюб [4, с.20].

Можна сказати, що уявлення про сімейне життя (розподіл ролей у сім'ї, стилі виховання дітей, особливості поведінки з чоловіком/дружиною, з молодшими та старшими членами сім'ї та ін.) – це той образ сім'ї, що формується у людини під час життя у родині та взаємодії з навколишнім середовищем [1, с.200].

Провідну роль у становленні образу світу взагалі та, зокрема, уявлень про сім'ю, чоловіка / дружину, працю, відіграють батьки, адже вони є центральними «персонажами» у житті кожної людини. Наслідуючи батьків, ще з дитинства ми навчаємось виконувати чоловічу чи жіночу ролі, а потім у подальшому дорослому житті можуть простежуватись тенденції несвідомого використання в сім'ї таких самих батьківських стосунків зі своїми дітьми незалежно від того, подобались вони чи ні у дитинстві [5,

с.321].

Також велику роль відіграє модель батьківської сім'ї, яка визначає в головних рисах модель сім'ї, яку, внаслідок цього, створюють їх діти. Встановлено, що в шлюбі партнерів, які представляють явно протилежні моделі, постійно відбувається боротьба за владу. Вірогідність гармонійного союзу тим вища, чим ближчі моделі сімей, із яких вийшли подружні пари.

Студенти, які пережили в дитинстві розлучення батьків більшою мірою перекладають досвід отриманий в дитинстві на доросле життя. Але слід враховувати фактори, які впливають на це (соціальні, економічні, психологічні) і попередні розлучення, коли дитині було 7 або менше років. Це стосується і хлопців і дівчат [3, с.145].

Ранній шлюб і ранні діти, як показують дослідження, пов'язані з не дуже райдужними перспективами в роботі і збільшенням ризику розлучення. Вчені з'ясували, що студенти, які пережили в дитинстві розлучення батьків частіше одружуються або живуть в цивільному шлюбі не досягнувши 20 років, ніж діти з повних сімей. Близько 48,0% дівчат і 19,0% юнаків із зруйнованих сімей мають співмешканців у юнацькому віці в той час як у дітей з сімей, де є обоє батьків, це 29,0% і 10,0% відповідно.

Зв'язок між розлученням батьків і життям дитини безумовно існує. Але він знову ж таки залежить від багатьох чинників: від статі, від віку дитини коли батьки розлучаються, від аспектів, які розглядаються. Діти, які виросли з обома батьками в майбутньому більш кваліфіковані і високооплачувані працівники. Але вчені підкреслюють, що це завдяки тому що, їх сім'ї економічно і соціально стійкі, а не тому що батьків двоє.

В цілому діти, батьки яких розлучилися, мають більш негативний досвід, ніж діти з повних сімей. Хоча багато що залежить від психологічних, соціальних і фінансових умов життя сім'ї до розлучення. Найчастіше це впливає сильніше, ніж саме розлучення. Велика ймовірність співжиття в ранньому віці, позашлюбні ранні діти можуть бути безпосередньо пов'язані саме з розлученням батьків. Більш того інші фактори використані в дослідженні не змогли роз'яснити чому діти розлучених батьків вважають за краще цивільний шлюб ніж офіційний і чому вони самі частіше розходяться зі своїми обранцями. Розлучення батьків може бути однією з головних причин того, що у дітей з таких сімей більше сумнівів щодо тривалих відносин, вони більш уразливі і їм важче підтримувати серйозні стосунки [6, с.164].

Відсутність наочного зразка взаємин чоловіка і дружини, батька і дитини, матері і дитини, відносин кожного з них до родини як колективу породжує ризик того, що у дітей сформуються спотворені погляди на шлюб і сім'ю, що завадить в майбутньому становленню їх власної сім'ї. За статистикою - частіше розпадаються сім'ї тих, хто виховувався в неповній сім'ї.

Німецький дослідник психології сім'ї Лінда Анзорг пише: «Молоді люди, що перейняли негативні риси поведінки своїх батьків, відчувають в

житті великі труднощі, ніж інші: їх сімейне життя починається з того, що їм доводиться спочатку переучуватися, перш ніж почати вчитися мистецтву жити в родині. Перенавчання вимагає додаткових сил - як від людини, так і від навколишнього його світу. Майже всі батьки хочуть «добре підготувати дітей до життя», але при конкретному аналізі виявляється, що багато дітей отримують неблагополучний старт в життя «.

Результати соціологічних досліджень показують, що роль сім'ї у формуванні ставлення до самого шлюбу і бажаних форм взаємодії між чоловіком і дружиною, дуже суперечлива. У тих сім'ях, де батьки показують приклад високої задоволеності спільним життям, діти більшою мірою орієнтуються на реалізацію подібних відносин у власному особистому житті.

Сучасними соціологами виявлена концепція, яка показує, що сімейні відносини будуються на дублювання батьківських властивостей, тим самим передбачає, що людина вчиться виконувати чоловічу і жіночу роль значною мірою від своїх батьків і несвідомо використовує в своїй родині модель відносин батьків.

Список використаної літератури:

1. Волошок О. Психологічний зміст шлюбно-сімейних настанов у період ранньої дорослості / О. Волошок, Н. Ільчишин // Освіта регіону. – 2013. – № 2. – С. 200 – 205.

2. Захарченко В. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до сімейного життя / В. Захарченко // Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С.14-23.

3. Кізь О.Б. Проблема підготовки до сімейного життя випускників шкіл-інтернатів / О.Б. Кізь // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка. Вип. VI. – 2001. – С.137-149.

4. Левицька Т.Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Т.Л. Левицька; Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – 20 с.

5. Терещенко М. В. Уявлення про шлюб та сім'ю як аспект картини світу людини / М.В. Терещенко. – К. : Нова книга, 2011. – 321 с.

6. Туровська А.О. Розлучення – одна з найскладніших соціальних проблем сучасного суспільства / А.О. Туровська // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – Вип. 1 (3). – С. 164 – 166.

МОРАЛЬ І ПРАВО ЯК ГОЛОВНІ ВАЖЕЛІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Федорова Ганна Володимирівна
Головний спеціаліст відділу контролю у сфері телерадіомовлення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України
Fedorova2008a@rambler.ru

«Будь-яка реформа, крім моральної, є марною».
Томас Карлейль, британський філософ

Мораль і право – це чинники, які розпочали своє існування за часів Стародавнього світу. Вислів древніх «Jus est ars boni et aegui» – «право є мистецтво добра і справедливості» розкриває органічний зв'язок права й моралі. Так, наприклад у роботі Гегеля «Філософія права» питання права трактуються в органічному зв'язку з питаннями моралі і моральності. Кожне історично конкретне суспільство вимагає певної міри соціального регулювання суспільних відносин.

Проблему співвідношення таких соціальних регуляторів як право і мораль зустрічаємо в працях представників Стародавньої Греції: Гомера, Солона, Піфагора, Геракліта, Протагора, Платона, Аристотеля.

У своїх поемах, діалогах, трактатах вище зазначені філософи обґрунтовували своє розуміння права, справедливості, рівності, зокрема в управлінні державою.

Такі вчені як І. Ільїн, П. Новгородців, В. Соловйов розглядають право як мінімальну дефініцію моральності, іншими слова − юридично оформлену мораль, як «примусову вимогу здійснення мінімального добра та порядку, що не допустить відомого прояву зла»[1, с. 176]. С. Алексєєв, О. Лукашова, В. Нерсесянц, Ю. Агешин, навпаки вважають, що право виступає лише засобом реалізації морально-гуманістичних ідеалів суспільства.

Регулювання суспільних відносин здійснюється шляхом реалізації певних соціальних норм: норм права, норм моралі, норм, встановлених громадськими організаціями, норм звичаїв, норм традицій і т.д. У загальному плані соціальні норми - це правила поведінки суспільного характеру, що регулюють взаємини людей і діяльність організацій у процесі їх взаємодії.

Мораль і право — головні регулятори поведінки людей, які взаємно доповнюють одне одного. Норми права служать і повинні служити

провідниками моралі, закріплювати і захищати моральні засади суспільства. Сила законів стократ збільшується, якщо вони спираються не тільки на владу, а й на суспільну мораль. Правова система державно-організованого суспільства закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги моралі. Законодавча влада в роботі з вдосконалення права враховує стан суспільної моралі, етичну культуру населення, виходить з того, що право має бути етичним, закони мають бути справедливими і гуманними.

За допомогою права держава добивається утвердження у свідомості громадян, усього населення прогресивних норм моралі, бореться з несправедливістю, злом і пороками. У свою чергу мораль впливає на правове життя суспільства, розвиток права, разом із ним сприяє зміцненню громадського порядку.

Для України, яка затверджує себе в світі рівноправних і самостійних держав, що звернулися до нових напрямків у політиці, міжнародному праві, економіці, концептуальний аналіз моралі і права потребує реального наповнення. На фоні радикальних перетворень соціального буття виникає гостра необхідність вивчення проблем безпосередньої взаємодії нормативних систем моралі і права в контексті побудови нового соціуму, які виступають як регуляторами поведінки окремих осіб, так і детермінантами суспільного розвитку в цілому. Тому формується очевидна потреба в глибокому проникненні у сутність такого взаємозв'язку на основі соціально-філософського осмислення як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Порушення норм права припускає строго певний процесуальний порядок притягнення винної особи до юридичної відповідальності. Порушення ж моральних норм такого порядку не припускає.

Мораль і право дуже взаємопов'язані, більше того, можна стверджувати про глибоку взаємопроникнення права і моралі. Вони взаємозабезпечують взаємообумовлюють і доповнюють один одного в регулюванні відносин у суспільстві. Така об'єктивна обумовленість взаємодії визначається тим, що правові закони втілюють у собі принципи гуманізму, справедливості, рівності людей. І все це означає, закони правової держави втілюють у собі вищі моральні вимоги сучасного суспільства.

Історія розвитку цивілізації свідчить, що право і мораль як складові частини культури суспільства органічно пов'язані один з одним. Правова система державно-організованого суспільства закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги моралі, моральну культуру населення країни, виходить з того, що моральна основа права є важливою складовою величиною загальної регулятивної потенції права, що право повинне бути моральним, закони повинні бути справедливими і гуманними.

Найбільшу моральну цінність являють собою основні права людини - юридичне вираження її волі й гідності. Фактична реалізація цих прав є умовою знаходження людського щастя, тому що права людини по суті є її цілеспрямованість на щастя, визнане законом.

Взаємодія права і моралі у суспільстві – процес, що характеризується різноманітністю форм. Активно діючи на мораль, право сприяє більш глибокому їх вкоріненню в суспільстві, в той же час під впливом морального фактора постійно збагачується: розширюється його моральна основа, підвищується авторитет зростає його роль, як регулятора суспільних відносин. Таким чином під впливом права на мораль відбувається зворотний вплив моралі на право. Право і мораль в суспільстві – доповнюючі одне одного засоби соціального нормативного регулювання. В реальній дійсності право і мораль нерозривні. В процесі взаємодії, реалізуючи своє соціальне призначення, право і мораль погоджено і цілеспрямовано формують нові суспільні відносини [2, с. 320].

Правові норми багатьох міжнародних актів, що визначають принципи національного законодавства, засновані на загальнолюдських принципах, морально обгрунтовані. Цей же принцип було взято за основу положень Конституції України. Глибше та повніше, ніж в інших нормативних актах, у ній відображені моральні погляди та спрямування українського народу в майбутнє.

Побудова правової, демократичної держави вимагає об'єктивного підвищення рівня організації всіх сфер життя і діяльності суспільства, науково обгрунтованого регулювання суспільних відносин. Важливим засобом цих перетворень є соціальні норми, значна роль серед яких належить нормам конституційного права України. Останні існують, розвиваються і виконують своє призначення в тісному взаємозв'язку один з одним, а також з іншими складовими єдиної системи соціальних норм. Без глибокого і всебічного дослідження зв'язку норм права з іншими соціальними нормами суспільство не може ні встановлювати, ні тим більше використовувати їх як найбільш дієвий засіб регулювання суспільних відносин. Поняття правової норми в цілому, і конституційно-правових як пріоритетних норм права, невід'ємне від соціальної діяльності людей, від суспільних відносин [3, с. 157].

Оптимальним для сучасного стану громадянського суспільства та врахування демократичних засад світового розвитку видається побудова такої держави, яка спроможна забезпечити вільний розвиток суспільства у всіх сферах суспільного життя на засадах пріоритету прав і свобод особи та верховенства права у здійсненні державою своїх функцій.

Важливим фактором тут є громадська думка. Так, за даними всеукраїнського дослідження, більша частина українців (60,2%) вважає низьким рівень моралі в Україні, більш ніж чверть опитаних (29,4%) охарактеризували б його як середній і тільки 2,1% українців вважають сьогоднішній рівень моралі в сучасному суспільстві високим.

Отже, мораль і право виступають взаємопов'язаними формами регуляції поведінки людей в суспільстві. Право належить до соціальних норм, тобто до норм, що регулюють відносини між людьми і їхніми організаціями (суспільними утвореннями й об'єднаннями). Усі соціальні

норми в залежності від їхньої ролі і місця в системі соціальної регуляції розділяються на правові (чи юридичні), моральні, релігійні, корпоративні, політичні норми, естетичні, звичаї і традиції.

Право і мораль – ціннісний життєвий базис суспільства, регулятори міждержавних, національних, соціальних і між особових відносин. Право і мораль створюють найтісніший контакт в регулюванні соціальних зв'язків як виразу загальної доброї волі, як на рівні внутрішньодержавних так і міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. Спиркин А.Г. Основи філософії. М., 1988. С. 176.
2. Алексеев С.С. Теория права / Алексеев С.С. − М.: Изд-во БЕК, 1995. – 320с.
3. Зеленкова І.Л. Основи етики. М., 1998. С. 157.

РОЗВИТОК АРХЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Штогрін Вікторія Василівна
студентка ОНУ ім. І.І. Мечникова
viktoriia22@ukr.net

Науковий керівник-
кандидат педагогічних наук, доцент Л.В. Вейланде

Останнім часом інтерес дослідників все частіше привернутий до історії археологічної науки. Цей напрямок стає все більш приоритетним. Однією зі складових історії дисципліни є історія освіти, в нашому випадку — археоло- гічної. Спеціальних фундаментальних робіт, присвячених вивченню археологічної освіти в Одесі поки що не існує. Останнім часом почали з'являтися роботи, які побіжно торкаються археологічної освіти.

Становлення та розвиток археологічної науки в Одесі, зокрема у Новоросійському університеті нерозривно пов'язнаний із розвитком тут саме античних студій. Їх популяризації сприяла діяльність Одеського міського музею старожитностей, а згодом – Археологічного музею, відкритого у 1825 р. Велику увагу до античного періоду приділяло Одеське товариство історії та старожитностей, що було засноване у 1839 р. [7, с. 40]. Здобутки членів Товариства забезпечували всебічне дослідження вищезазначеного періоду і в стінах Новоросійського університету.

При заснуванні університету було відкрито 2 кафедри [4, с. 36] – кафедра

теорії та історії красних мистецтв і класичної філології, в рамках яких формується класичний розділ археології.
На підставі нумізматичних, археологічних та письмових джерел вивченням античних старожитностей займаються професори П.К. Брун, Н.П. Кондаков, В.Н. Юргевич, В.І. Модестов, О.О. Павловський [6, с. 325], які підтримують тісні зв'язки з Одеським товариством історії та старожитностей і Археологічним музеєм. Наприкінці XIX ст. до традиційних напрямків дослідження античності додається польова робота. Під керівництвом професора Е.Р. фон Штерна започатковані розкопки давнього міста Тіри та поселення на острові Березань. Б.В. Фармаковський в ході робіт в Ольвії вдосконалює методику розкопок.
На початку XX ст. та в радянські часи традиції засновників античної археології в Одеському університеті продовжує М.Ф. Болтенко, проводячи розкопки на Березані. Особливе місце в повоєнній античній археології посідають розробки П.Й. Каришковського, який вперше в Одесі ввів до наукового обігу значний обсяг епіграфічних матеріалів, а також суттєво інтенсифікував нумізматичні дослідження. Завдяки його зусиллям в університеті формується та плідно працює група археологів-античників: А.Г. Загинайло, Р.Д. Бондар, С.А. Булатович, А.І. Мартиненко, Т.О. Ізбаш [5, с. 456], яким належить честь виховувати наступне покоління фахівців в цій галузі.
Приблизно до середини 70-х років XIX століття антична археологія залишалася єдиним розділом цієї науки, представленим в стінах Новоросійського університету. Один з перших кроків до розширення предмету наукового пошуку в галузі археології було зроблено в середині 1870-х років Ф.І. Успенським, який започаткував в Одесі візантинознавство і залучив до наукового пошуку археологічні дані. Він згуртував коло себе професорів-однодумців, яких, в тому числі, цікавив і розвиток культури південнослов'янських народів. В надрах цього гуртка (Н.П. Кондаков, М.Х. Красносельцев, О.І. Кірпічников, П.К. Брун та ін.) продовжується розширення галузі археологічних розвідок.
Вже в ході підготовки VI Археологічного з'їзду [3], який відбувся в Одесі у 1884 році, завдяки зусиллям Н.П. Кондакова заявляє про себе новий розділ археології в Новоросійському університеті – церковна археологія як галузь, спрямована на вивчення церковної історії та побуту на основі матеріальної культури. Свого логічного продовження вона набуває в працях професора М.Х. Красносельцева, присвячених історії церковної архітектури та літургіки.
90-ті роки XIX століття на території колишньої Російської імперії пов'язані із зростанням уваги до первісних старожитностей. В Новоросійському університеті виникнення первісної археології як окремого розділу із самостійними польовими дослідженнями пов'язане з розкопками енеолітичних поселень в Молдові, що їх здійснив проф. Е.Р. фон Штерн, а також з його розшуками з приводу зв'язків між трипільцями та енеолітичним

населенням Греції [1, с. 176]. Роботи в галузі археології енеоліту-бронзи в середині XX ст. продовжували проф. М.Ф. Болтенко, завдяки зусиллям якого було виокремлено усатівську культуру, та М.С. Сініцин, що зосередив увагу на старожитностях бронзової доби.

В рамках геологічних та палеонтологічних студій завдяки роботам акад. М.І. Андрусова на рубежі віків були закладені підвалини археології епохи каменя. Чимало сприяв популяризації первісності й створений в Новоросійському університеті палеонтологічний музей, один з найбагатших в світі. Традиція вивчення первісних старожитностей в рамках природничих наук зберігається і в 30-ті роки XX ст., коли палеонтологами Одеського університету під керівництвом Д.К. Третякова та Т.Г. Грицая [2, с. 546] були розпочаті стаціонарні дослідження в карстових печерах Одещини. Початок систематичного вивчення палеолітичних і мезолітичних пам'яток як специфічного напрямку археології в Одеському університеті пов'язується з ім'ям проф. В.Н. Станко. Ще студентом він брав участь в експедиціях, організованих Інститутом історії матеріальної культури АН СРСР під керівництвом П.Й. Борисковського. Завдяки майже піввіковій плідній праці В.Н. Станко в цій галузі започатковане дослідження палеоекономіки і палеоекології палеолітичного та мезолітичного населення сучасної України, сформована своєрідна наукова школа.

Отже, археологія як самостійна галузь наукових досліджень представлена в Одеському (Новоросійському) університеті протягом всього часу його існування. З розвитком археології в цілому розширювалася і проблематика, якою цікавилися науковці університету.

Список використаної літератури

1. Історія Одеського університету (1865-2000) [Текст] / Л. О. Ануфрієв, С. О. Алпатов, Ю. О. Амброз [та ін.]; гол. ред. В. А. Сминтина. – О. : Астропринт, 2000. – 226 с.
2. Маркевич А. И. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета. Историческая записка и академические списки [Текст]. – О. : Экон. Тип., 1890. – 734 с.
3. Новороссийский телеграф. - 1884. - 18, 29 авг.; Зоря. - [Львів]. - 1884. - № 18.
4. Одесский университет за 75 лет (1865-1940). – Одесса, 1940. – С. 186.
5. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова за роки незалежності України: 1991-2005 рр. [Текст] / гол. ред. В. А. Сминтина. – 2-е вид. – О. : Астропринт, 2005. – 552 с.
6. Попруженко М.Г. Императорский Новороссийский университет. (По поводу 50-летия его существования) // Исторический вестник. – 1915. – Т.CXL. – Май. – С. 605.
7. Хмарський В.М. Одеське товариство історії та старожитностей // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 7, С. 542

ЗМІСТ

WHY WE NEED TODAY CITIZENS' MILITIA. IN CONTEXT OF FORMER SECURITY POLICE WORKERS PENSION REDUCTION ACT
Berlińska-Wojtas Paulina 5

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
Бондаренко Денис Романович 11

АВАРІЯ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС У РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
Бривко Микола, Мілевська Наталя 16

ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ
Гошко Оксана Володимирівна 20

ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРНОСТІ І УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА КАНАДИ
Гродська Еліна Борисівна 23

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ФРАНЦІЇ У 1789-1794РР.
Запотоцький Михайло Миколайович 26

PROBLEMY FILOZOFII NAUKI - EWOLUCJA KRYTERIÓW OCENY TEORII NAUKOWEJ
Zwinczewska Daria 30

BUNT POKOLENIA NA PRZYKŁADACH
Zielonka Robert, ... 37

POSTAWY DO WIARY I STORUNEK DO RELIGII CZŁOWIEKA WSPÓŁCZESNEGO
Kaźmierczak Agnieszka 45

УСВІДОМЛЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ЗНАЧИМОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
Кінаш Ганна Федорівна *51*

МИКОЛА ПОТОЦЬКИЙ ЯК МАГНАТ ТА МЕЦЕНАТ
Колосова Наталія Анатоліївна 54

СУСПІЛЬНИЙ ЛАД У ВЧЕННІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
Кохановська Марія Григорівна 60

РОЗЛУЧЕННЯ ЯК ПРОБЛЕМА В ПСИХОЛОГІЇ СІМ'Ї
Кучеренко Єгор Валерійович, Фалінська Тетяна Олександрівна 62

ДОБА ПРЕФІГУРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ
Кушнарьова Марія Борисівна 65

ПРО МОРАЛЬНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
Липка Ольга Романівна 67

PAMIĘĆ MIEJSCA, TOŻSAMOŚĆ MIEJSCA, NA PODSTAWIE DZIAŁAŃ GRUPY LUBUSKI PRODUKT TRADYCYJNY
Lisowska-Szron Irena 70

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ІНСТИТУТУ 1920-1930-Х РР.
Литвин Наталя Миколаївна....78

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СИСТЕМІ ПЕДІНСТИТУТІВ УРСР І ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ
Лук'яненко Олександр Вікторович 81

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВІНЦІАЛІЗМУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ
Марасюк Сергій Станіславович 85

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОТЕНЦІАЛ СУБОСОБИСТОСТІ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧА
Милевська Вероніка Ігорівна....87

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОЕКТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
Мойсейчук Светлана Борисовна....91

СЕМІОЛОГІЧНА ЕСТЕТИКА У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ
Мохонько Віталій Анатолійович 95

ETYKA W TEORII I PRAKTYCE NA PRZYKŁADZIE KONCEPCJI DŻAWADA NURBACHSZA I NAVISA NORDA
Opyrchał Urszula 98

PROBLEMY UKRAIŃSKIEJ POLONII W STOSUNKACH UKRAIŃSKO- POLSKICH.
Osikowicz Żanna 105

УЯВЛЕННЯ ПРО ДРУЖБУ У РІЗНІ ВІКОВІ ПЕРІОДИ
Подушка Анна Геннадіївна 115

ВПЛИВ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НА НАВЧАЛЬНУ МОТИВАЦІЮ СТУДЕНТІВ
Попович Катерина Юріївна 118

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ПСИХОЛОГА ЯК ЧИННИК ЙОГО ПРОФЕСІЙНОСТІ
Приходько Юлія Олексіївна....122

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТІВ У ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ
Римарчук Іванна Вікторівна....126

WSPÓŁPRACA MIĘDY BADACZEM A BADANYM W RAMACH PROJEKTU DIALOG OD KUCHNI
Sikora Mateusz....129

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ УНІВЕРСУМ
Сковронський Богдан Володимирович 135

РОЗВИТКУ ОРФОГРАФІЧНОЇ ПИЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ
Степанюк Діана Борисівна....139

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ
Ткаченко Катерина Олександрівна....141

УЯВЛЕННЯ ПРО СІМ'Ю У ДОРОСЛИХ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ
Фалінська Тетяна Олександрівна....145

МОРАЛЬ І ПРАВО ЯК ГОЛОВНІ ВАЖЕЛІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ
Федорова Ганна Володимирівна....148

РОЗВИТОК АРХЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
Штогрін Вікторія Василівна....151

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії

Випуск 10

Матеріали
V Міжнародної науково-практичної конференції
«Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики»
(28 квітня 2017 р.).

Друкується за оригінальними авторськими текстами.
Редакційна колегія не несе відповідальності
за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет Віталій Мохонько
Обкладинка Віталій Мохонько
Фото на обкладинці Вінічук Уляна

Підписано до друку 12.05.17.
Формат 84х60/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 9,87. Обл.-вид. арк. 9,18.
Наклад 30 прим. Зам. № 2901.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець та виготовлювач ТОВ «Нілан-ЛТД»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.